

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานหัตถกรรมแกะสลักไม้ นอกจากจะเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นตามชุมชนพื้นบ้านอย่างเช่น บ้านหลุก อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง การให้ความรู้ด้านหัตถกรรมแกะสลักไม้ ยังมีการจัดขึ้น ในสถานศึกษาเช่นเดียวกัน วิทยาเขตพะเยาช่าง (โรงเรียนพะเยาช่าง) สถาบันเทคโนโลยี- ราชชมงคลเป็นสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปหัตถกรรมที่ดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนาน ผลิตบุคลากรด้านศิลปหัตถกรรมให้แก่สังคมทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ จึงเป็นแหล่งที่เหมาะสมใน การศึกษาวิจัยครั้งนี้

ลักษณะงานหัตถกรรมแกะสลักไม้ที่มีการผลิตเป็นอาชีพ และการจัดการเรียนการสอน ในสถานศึกษาต่างมีวัตถุประสงค์ วิธีการถ่ายทอดและการสอนที่แตกต่างกัน การศึกษาเชิง เปรียบเทียบในวิธีการถ่ายทอดและการจัดการสอนจะเกี่ยวข้องกับข้อมูล และสาระในเรื่องต่อไปนี้

1. งานหัตถกรรม

- 1.1 ขอบเขตและความหมายของงานหัตถกรรม
- 1.2 ประเภทของงานหัตถกรรมไทย
- 1.3 งานหัตถกรรมแกะสลักไม้
- 1.4 ประวัติความเป็นมา ชิงช่างของหัตถกรรมแกะสลักไม้ในภาคเหนือ
- 1.5 บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมต่อวิถีชีวิต
- 1.6 บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมด้านสังคมและ เศรษฐกิจ
- 1.7 บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมต่อการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบัน
- 1.8 เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์

2. การถ่ายทอด

- 2.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 2.2 การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม
- 2.3 การถ่ายทอดงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

- 2.4 การถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 2.5 หลักการที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอด
- 3. การศึกษา
 - 3.1 ความหมายของการศึกษา
 - 3.2 การพัฒนาการศึกษา
 - 3.3 การศึกษากับพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 3.4 ความสำคัญของจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
 - 3.5 ความสำคัญของศิลปศึกษา
 - 3.6 หลักการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้
 - 3.7 หลักการที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ
 - 3.8 หลักการสอนแบบฝึกหัด
 - 3.9 หลักการเกี่ยวข้องกับการสอนทักษะปฏิบัติ
- 4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. งานหัตถกรรม

การพบหลักฐานทาง โบราณวัตถุในที่ต่าง ๆ ของประเทศไทยย่อมแสดงให้เห็นว่า มนุษย์สร้างอุปกรณ์ที่ใช้ต่าง ๆ และสิ่งอื่น ๆ แทนมือได้อย่างกว้างขวาง (พระยาอนุมานราชธน, 2524) และเริ่มถ่ายทอดความรู้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวตรงกับความเห็นของสังคมศาสตร์ที่ว่า ยุคแรก ๆ ของมนุษย์มีความต้องการขึ้นขั้นมูลฐานหรือความต้องการด้านชีววิทยาการตอบสนองจะกระทำได้ตามสัญชาตญาณ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และเป็นกิจกรรมสากลเหมือน และคล้ายกันในทุกสังคม (อมรา พงศาพิชญ์, 2533)

การที่มนุษย์ขาดความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ จึงเป็นมูลเหตุให้เกิดการบวงสรวงบูชาต่อวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นแรงผลักดันที่มนุษย์สร้างสรรค์ออกมาในรูปของศิลปะที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งเร้นลับ (magic art) (สงวน รอดบุญ, 2524) มนุษย์ยังมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ ซึ่งทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นองค์ประกอบเหล่านี้ย่อมมีส่วนกำหนดสภาพทางพฤติกรรม อาจสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการเกิด

พฤติกรรมก็ได้ (วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร, 2530) จากความเชื่อในสิ่งเร้นลับกับพฤติกรรมมนุษย์ที่เกิดขึ้น ทำให้มนุษย์มีอิทธิพลต่อแนวโน้มของเทพเจ้า นางฟ้าหรือศาสดาของศาสนาว่าเหมือนคล้ายกับคนของชนชาตินั้น ๆ (anthropomorphic) และมนุษย์นิสัย (anthroposociol) ได้แก่ การที่มนุษย์มีมโนภาพเกี่ยวกับรูปร่างและนิสัยของเทพเจ้า นางฟ้าหรือศาสดาของศาสนาว่าเหมือนหรือคล้ายกับคนของชนชาตินั้น ๆ (บรรพต วีระชัย, 2521) ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ตามคติความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นและส่งผลต่อการสร้างสิ่งอื่น ๆ ด้วย

มนุษย์มีความต้องการหลายระดับ แต่ระดับก็ช่วยปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นกว่าเดิมและมีผลให้สังคมเจริญขึ้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2533) ในแง่จิตวิทยามีการศึกษาถึงการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ พบว่ามนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพฤติกรรมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวมนุษย์อยู่เสมอ (สุชา จันทร, 2531) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นลักษณะเฉพาะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่อยู่กับที่ของสังคมมนุษย์ (สุรัชย์ ทวันแก้ว, 2531)

จากวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ มนุษย์ได้สร้างงานหัตถกรรมตลอดเวลา แสดงให้เห็นถึงความเจริญของหัตถกรรมที่ดำเนินมา ควบคู่กับอารยธรรมของมนุษย์ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2527) หัตถกรรมชิ้นแรกของโลกสันนิษฐานกันว่าน่าจะเป็นเครื่องมือ เครื่องมือที่มนุษย์ในยุคหินได้เริ่มรู้จักนำวัสดุที่ใกล้ตัวคือก้อนหินมาทุบหรือกระแทกใช้เป็นเครื่องมือ (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์, 2533)

1.1 ขอบเขตและความหมายของงานหัตถกรรม

ขอบเขตของงานหัตถกรรมในประเทศไทยแต่อดีตมาแยกออกเป็นสองลักษณะ คือ งานหัตถกรรมลักษณะแรกเป็นงานหัตถกรรมที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้กับสังคมชั้นสูง พระมหากษัตริย์ราชวงศ์ เข้าขุนมูลนาย มีความพิถีพิถันในการสร้าง มุ่งเน้นความสวยงามนำวัสดุที่มีค่ามาใช้ทำควบคู่กับฝีมือที่วิจิตรบรรจง หัตถกรรมกลางพวกถูกสร้างขึ้นด้วยความศรัทธา ทุ่มเททันเวลาและฝีมืออย่างเลอเลิศจนเกิดมีกลุ่มอาชีพช่างหรือผู้ชำนาญการเกิดขึ้น (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์, 2533) จนมีลักษณะเป็นงาน "ศิลปหัตถกรรม" มากกว่าเป็นเพียง "หัตถกรรม" มุ่งเน้นความงามคุณค่าทางศิลปะมากกว่าประโยชน์ใช้สอย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2527) บางครั้งเราจะพบว่าการทำวัฒนธรรมแห่งชาติผนวกเอาศิลปะพื้นบ้านเข้าไปนั้นกระทำในลักษณะการผนวกเอาศิลปะพื้นบ้านเข้าไปนั้นกระทำในลักษณะการผสมกลมกลืน (assimilation) มากกว่าบูรณาการ (integration) ทำให้ศิลปะพื้นบ้านสูญเสียเอกลักษณ์ของตน คือ ความเรียบง่ายบริสุทธิ์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2524)

งานหัตถกรรมลักษณะที่สอง คือ งานหัตถกรรมที่ยังอยู่ในท้องถิ่นเกิดขึ้นในท้องถิ่น ลังคมทั่วไป โดยเฉพาะชาวชนบทสังคมเกษตรกรรมเป็นผู้สร้างหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ ต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาปรับปรุงเช่นกัน หากแต่มุ่งไปที่ประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ความงาม และคุณค่าของศิลปะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความชำนาญของผู้สร้าง กลายเป็นวัฒนธรรมนาหกรรมหรือ วัฒนธรรมท้องถิ่น (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์, 2533)

ศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมมีความหมายสัมพันธ์คล้ายคลึงตามภาพลักษณะตามวัตถุ ประสงค์ของผู้สร้าง การพิจารณาว่าเครื่องมือเครื่องใช้หรืองานหัตถกรรมชนิดใดเป็นศิลปะ (art) หรือเป็นหัตถกรรม (CRAFTS) นั้น เฮนรี คลาสสิค (HENRY CLASSIC, 1972) นักวิชาการคดีพื้นบ้านให้พิจารณาวัตถุแต่ละสิ่งว่า สิ่งนั้นงดงามให้ความเพลิดเพลินความประทับใจ สุนทรียภาพหรือว่าผู้ประดิษฐ์สร้างสิ่งนั้นขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นหลัก ถ้าวัตถุนั้นมี ค่าทางด้านสุนทรียภาพต่อเจ้าของ หรือผู้ใช้มากกว่านักวิชาการคดีพื้นบ้านถือว่า วัตถุนั้นเป็น ศิลปะ (ART) แต่ถ้าของชิ้นนั้นนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงเลี้ยงชีวิต ความสำคัญด้านการ ใช้มีมากกว่าความสำคัญด้านความงามของสิ่งนั้นถือว่าเป็นหัตถกรรม (CRAFTS) (วิบุรย์ ลีสุวรรณ, 2528)

นอกจากการพิจารณาคำนิยามเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีเกณฑ์หรือ ข้อกำหนดที่นำมาเป็นแนวทาง โดยผู้เชี่ยวชาญศิลปะพื้นบ้านชาวญี่ปุ่น ชื่อ โซเอ็ตสึ ยานากิ (SOETSU YANKI, 1917) อ้างถึงในวิบูลย์ ลีสุวรรณ,) เกี่ยวกับสาระสำคัญของศิลปะพื้นบ้าน ไว้ดังนี้

1. สิ่งนั้น (OBJECT) นั้นจะต้องเป็นผลงานของช่างนิรนาม ทำขึ้นเพื่อใช้สอยใน ชีวิตประจำวันของประชาชน ความงามที่ปรากฏมิได้เกิดจากความประสงค์ส่วนตัวของช่าง เพื่อ แสดงออกทางศิลปะ แต่มาจากความพยายามของช่างศิลป์ที่ฝึกฝนและผลิดงานนั้นสื่อต่อมาหลาย ชั่วอายุ
2. สิ่งนั้นโดยทั่วไปจะผลิตต้องปราศจากอิทธิพลขึ้นเป็นจำนวนมาก และขายกันใน ราคาปกติ ความสวยงามเกิดจากการฝึกฝนและการทำซ้ำ ๆ กันมากกว่าความพยายามที่จะให้ เป็นศิลปะ
3. สิ่งนั้นจะต้องปราศจากอิทธิพลอุตสาหกรรมคือ ทำขึ้นด้วยมือเท่านั้น
4. สิ่งนั้นมีรูปแบบที่ง่าย ๆ มีความงามที่เกิดจากวัฒนธรรมชาติและผ่านการใช้สอย มาเป็นเวลานานจนปัจจุบัน

5. สิ่งนั้นมีความเป็นธรรมชาติปรากฏมากกว่าความสละสลวย เพื่อความเป็นศิลปะ เพื่อศิลปะ
6. สิ่งนั้นจะต้องแสดงลักษณะพิเศษเฉพาะถิ่นหรือเอกลักษณ์ของถิ่นกำเนิด

ความหมายของงานหัตถกรรม หัตถกรรมแบบพื้นบ้าน

คำว่า "งานหัตถกรรม" หมายถึง " สิ่งที่เรียกว่าเป็นหัตถกรรมมาจะต้องใช้ความปรารถนาในการจัดทำโดยแสดงออกถึงความสวยงามในด้านศิลปะไว้ด้วย ทั้งนี้อาจมีเครื่องทุ้มแรงมาใช้ประกอบในการผลิตได้บ้างบางส่วน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะต้องเป็นการผลิตด้วยมือและใช้ฝีมือในการเก็บรายละเอียดของงานนั้น ๆ (คณิงสุช นพคุณ, 2525) "หัตถกรรม (HAND CRFTS) หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อประกอบการเลียนแบบจากสิ่งที่มีมนุษย์พบเห็นหรือความต้องการก็ตาม แต่สิ่งนั้นมีใช้เพื่อการประดับประดาโดยเฉพาะ " (ชุม กรมทอง, 2525)

วิลเบอร์ท ไพน์เบอร์ท (1977) ได้กล่าวถึงคำจำกัดความว่า หัตถกรรม หมายถึง การผลิตสิ่งของด้วยมือโดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ ตามรูปแบบของศิลปะที่ทอดต่อ ๆ กันมาเป็นเวลานาน และการผลิตทำเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นสำคัญสำหรับการผลิตที่ทำเป็นโรงงานใช้คนมากเป็นร้อย ๆ คน แม้จะผลิตด้วยมือก็ไม่เข้าข่ายของคำว่า หัตถกรรม

คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันก็คือ ศิลปะหัตถกรรม (ART AND CRFT) ตามพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตสถาน (2530) ให้ความหมายว่า ศิลปะหัตถกรรม ศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ เป็นผลงานประเภทประยุกต์ ศิลปะที่จุดประสงค์และความต้องการในเรื่องประโยชน์ใช้สอย เช่น งานโลหะ ไม้ ถัดทอ เย็บปักถักร้อย จักสาน เครื่องหนังและงานศิลปะทั้งหลาย

คำว่า "หัตถกรรมแบบพื้นบ้าน" หมายถึง งานที่มนุษย์สร้างสรรค์เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา เพื่อแสดงออกหรือสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ของชุมชนแต่ละกลุ่ม เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองหรือสังคมที่มีความเป็นอยู่ร่วมกัน ครอบคลุมงานศิลปะทุกแขนง (เกษร ธิตะจาวี, 2530)

น.ณ ปากน้ำ (2530) กล่าวถึง ความหมายของศิลปะชาวบ้านว่า คือศิลปะพื้น ๆ ที่นิยมกันในหมู่บ้านในชนบท หรือในเมืองก็ได้ เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นด้วยสัญชาตญาณในธรรมชาติเกิดจากฝีมือของชาวบ้านในชนบทระดับใดก็ได้ ที่ไม่ใช่ศิลปินผู้ผ่านการฝึกฝนมาอย่าง โชค โชน เช่น การเล่นเพลงฉ่อย เพลงเรือ ที่เล่นกันในงานรื่นเริง ชาวบ้านเพียงแต่หัดกันชั่วคราวก็

เล่นได้ หรือ จะเป็นหน้ากากที่ขายในงานวัด งานศิลปะชาวบ้านมิใช่หมายถึง ชาวบ้านนอกเป็นผู้รับใช้หมายถึง ชาวบ้านนอกเป็นผู้กระทำอย่างเดี่ยวหากแต่จะเป็นชาวบ้านระดับใดก็ได้แม้จะทำด้วยฝีมือชาววัง แต่ถ้าวรรูปแบบศิลปะแบบที่ชาวบ้านนิยม เช่น ตุ๊กตาหรือผู้รับใช้ในวังนั้นก็ล้วนแต่ไปจากชาวบ้านทั้งนั้น ศิลปะชาวบ้านยังจำแนกออกไปอีกเป็นศิลปะท้องถิ่น (RURAL ART) คือ ศิลปะแบบที่เกิดหรือนิยมกันในหมู่บ้านแต่ละท้องถิ่นซึ่งแตกต่างกันไปตามรสนิยมของชาวบ้านท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น บางท้องถิ่นนิยมทำปลาตะเพียน ทนุ้ม ทำหนังตะลุง เป็นต้น

ศิลป์ พีระศรี อ้างถึงใน วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2522) ได้อธิบายว่า ศิลปะชาวบ้าน (FOLK ART) เช่น การร้องรำทำเพลง จิตรกรรม การวาดเขียน ฯลฯ ซึ่งมีกำเนิดมาจากชีวิตจิตใจของประชาชนเรียกว่า ศิลปะชาวบ้าน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2522) กล่าวถึงศิลปะชาวบ้านว่า อาจมาแต่ประชาชนเองเป็นผู้สร้างหรืออาจมาแต่ผู้เป็นศิลปินจริง ๆ ซึ่งมองเห็นชีวิตความเป็นอยู่ประเพณีที่เป็นปริมปราศติหรืออะไรรื่น ๆ ของชาวบ้านเป็นผู้สร้างก็ได้ ศิลปะชนิดนี้จึงอุดมด้วยลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดอย่างง่าย ๆ เป็นเครื่องสื่อให้เห็นลักษณะพิเศษเกี่ยวกับบุพทธิปัญญา และจิตใจของประชาชนเหล่านั้นไม่ว่าของชาติใดได้อย่างดี

(HERBERT READ, 2526) กล่าวใน THE MEANING OF ART เกี่ยวกับศิลปะชาวบ้านว่า คือศิลปะที่ผลิตขึ้นจากความรักอันลึกซึ้งต่อความเรียบง่ายและชีวิตแบบง่าย ๆ ไร้เล่ห์เหลี่ยม ถ้าจะพูดให้ถูกต้องแล้วคำว่า ศิลปะชาวบ้านควรจำกัดอยู่เฉพาะสิ่งของที่สร้างขึ้น โดยกลุ่มชนที่ยังไม่เจริญทางวัฒนธรรมบวกกับขนบธรรมเนียมท้องถิ่นพื้นบ้านของตน ซึ่งมีได้มีอิทธิพลภายนอกมาแทรกแซง ศิลปะพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมที่สร้างขึ้นด้วยน้ำมือของชาวบ้านเอง โดยปราศจากเครื่องผ่อนแรงหรือเครื่องกลใดทั้งสิ้น (มาโนช กงกะนันท์, 2525)

ศิลปะ หัตถกรรม และพื้นบ้าน อาจรวมเรียกเป็นคำเดียวกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ได้ว่า ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ศิลปะหัตถกรรมที่เกิดขึ้นจากฝีมือช่างคนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง การประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิค และรูปแบบที่ถ่ายทอดกันในครอบครัวโดยตรงจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย โดยมีจุดประสงค์หลักคือ ทำขึ้นเพื่อให้สอยในชีวิตประจำวัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2527)

1.2 ประเภทของงานหัตถกรรมไทย

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527) ได้กล่าวถึงงานหัตถกรรมที่มีในวิถีชีวิตมนุษย์ว่า งานหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยเท่าที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ มีมากมายหลายชนิด ส่วนมากจะ

เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต และประเภทที่สร้างขึ้นตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น
พอจะจำจำแนกออกได้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาทั้งเคลือบและไม่เคลือบที่มีอยู่ทุกภาคของประเทศ
2. การทอผ้าและเย็บปักถักร้อย ได้แก่ การทอผ้าพื้นเมืองตามท้องถิ่นต่างๆ โดยมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
3. หัตถกรรมโลหะ ได้แก่ งานหัตถกรรมโลหะต่างๆ ตั้งแต่การตีเหล็กเป็นเครื่องมือเครื่องใช้การทำเครื่องประดับ แม้แต่การหล่อโลหะเพื่อการผลิตต่อเนื่องก็ตาม
4. เครื่องจักสาน ได้แก่ การสานและถัก ส่วนมากจะทำเป็นภาชนะเครื่องใช้ด้วยวัสดุธรรมชาติมีการกระจายอยู่ทั่วทุกภาค
5. การก่อสร้าง ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านทั่วไป ซึ่งต้องใช้ฝีมือมากในการปฏิบัติ แตกต่างไปตามลักษณะท้องถิ่น
6. ภาพเขียน ได้แก่ งานลายเส้น และงานจิตรกรรม งานประเภทนี้มักเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา
7. งานปั้นแกะสลัก ได้แก่ งานประติมากรรมทั้งหลายตั้งแต่ชิ้นเล็กๆ อย่างตุ๊กตาจนถึงพระพุทธรูปองค์ใหญ่ๆ และงานตกแต่งในทางศาสนา
8. การทำเครื่องกระดาษ ได้แก่ การทำกระดาษพื้นบ้าน เช่น การทำกระดาษสา ของทางภาคเหนือ การทำกระดาษข่อยของภาคกลาง
9. ประเภทเบ็ดเตล็ด เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ไม่อาจจัดเป็นประเภทใดได้แน่นอนและไม่ใคร่มีการทำแพร่หลาย ไม่เป็นที่รู้จักมากนักซึ่งมีอยู่หลายชนิด เช่น การจัดดอกไม้ การแทงหยวก การทำหุ่นกระดาษ เครื่องเขิน การทำเครื่องดนตรี เครื่องประดับกาย และยานพาหนะ

กรมศิลปากร (2532) อ้างใน "ชีวิตคนไทยกับงานศิลปะหัตถกรรม" ได้กล่าวถึงความผูกพันใกล้ชิดกับงานหัตถกรรม ในการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยแบ่งประเภทของหัตถกรรมไว้ตามลักษณะของการใช้งาน คือ

1. เครื่องมือในครัวเรือน
2. เครื่องมือทำมาหากิน
3. เครื่องมือทอผ้า
4. เครื่องประดับ

5. เครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ
6. เครื่องใช้ความบันเทิง

สรุปได้ว่าเราจะแบ่งงานหัตถกรรมออกมาในลักษณะใดก็ตาม วิถีชีวิตของคนก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับงานหัตถกรรม แต่ละระดับและประเภท แตกต่างกันไปตามวิถีชีวิตเพื่อใช้เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันด้วยฝีมือของมนุษย์เอง

1.3 งานหัตถกรรมแกะสลักไม้

คำว่า "งานแกะสลัก" หมายถึง งานไม้ที่ประดิษฐ์ลวดลายมีทั้งลักษณะลอยตัวและเป็นภาพสลักนูนต่ำ จะเป็นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ก็ตาม เช่น รูป ลัตว์ สิงห์ ช้าง โຕะ รับแขก โຕะหมุ่มบูชา ภาพประดับฝาผนัง ฯลฯ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522)

รัตน์ อุตยผล (2533) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานแกะสลักไม่ว่า งานแกะสลักไม้จัดเป็นศิลปะประเภทหนึ่งรวมอยู่ในสาขาประติมากรรม แต่ที่แตกต่างกันก็คือ กรรมวิธีการของการแกะสลักเป็นการเจียนออก ส่วนการปั้นนั้นคือ การที่เราเอาวัสดุที่มีความเหนียวจับกันเป็นก้อน เป็นแท่ง เช่น ดินเหนียว ดินน้ำมัน ชี้ผึ้ง มาปั้นตามแต่จะปั้นให้เป็นรูปอะไร เป็นการเพิ่มเนื้อที่วัสดุ ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของ อินสน วงศ์สาม ว่าการแกะสลัก คือ การลดการปั้น คือการเพิ่ม (อินสน วงศ์สาม, สัมภาษณ์, 25 พฤษภาคม 2536)

งานแกะสลักไม้เป็นงานหัตถกรรมประเภทหนึ่งมีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกับงานหัตถกรรมชนิดอื่น แต่ด้วยคุณสมบัติของวิธีการของงานแกะสลัก ทำให้มีความทนทาน มีเสน่ห์ด้านความงามมากกว่างานหัตถกรรมหลายประเภท เช่นการแกะสลักเพื่อการตกแต่ง ตลอดจนงานที่ต้องการความแข็งแรงทนทานจากการเลือกใช้วัสดุ โดยส่วนรวมแล้วงานแกะสลักไม้มีลักษณะใหญ่ๆ 3 ประการ คือ ได้แก่การแกะสลักไม้เป็นภาพลอยตัวคือ สามารถมองได้ทุกด้าน เช่น รูปสัตว์ ตึกตา พระ คน และเทวดา ส่วนอีกลักษณะหนึ่งได้แก่การแกะสลักไม้ลวดลายนูนสูง แสดงความสามารถในการใช้เครื่องมือแต่ละชนิด และแบบของลวดลายนูนต่ำที่สวยงาม เช่น ลายไทย และมักจะใช้ในการตกแต่งให้ส่วนที่ถูกละเอียดสวยงามขึ้น เช่น ชาติะ บานประตู แก้ว (ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี, 2528)

กรมศิลปากร (2525) ได้กล่าวถึงการจำแนกงานไม้แกะสลักไม้โดยทั่วๆ ไปเป็นประเภทภาพลวดลายและสิ่งธรรมชาติ เครื่องไม้แกะสลักก็ยังแยกออกเป็นชนิดของงานดังนี้

1. ภาพลอยตัวหรือภาพตัวกลม คือ สามารถดูภาพนั้นได้รอบตัว เช่นเดียวกับงานประติมากรรม
2. ภาพนูนสูงหรือครึ่งซีก เป็นภาพที่มองได้เพียงครึ่งเดียว

3. ภาพหุ่นต่ำหรือเรียกกันในหมู่ช่างว่า ภาพหน้าจันทร์คือ เป็นภาพที่มองได้เพียงเฉพาะหน้าตรงเท่านั้นแต่อาจมีเครื่องไม้แกะสลักอีกเช่น ภาพแกะสลักเส้นลิก และงานที่แกะเป็นภาพลิก งานแกะสลักส่วนมากที่เป็นงานดีเด่นในยุคสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ มักเป็นงานที่ใช้เป็นส่วนประกอบอาคารเช่น พระราชวัง และพระอารามหลวง ส่วนงานแกะสลักที่ถูกรังสร้างขึ้นเพื่อความศรัทธาทางพุทธศาสนาจะมีการคัดเลือกผู้มีฝีมือเป็นผู้ปฏิบัติงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบลายที่แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจง เพราะเป็นการทำงานหัตถกรรมด้วยจิตใจที่มีความเลื่อมใสศรัทธา การทำงานอย่างพิถีพิถันจึงมีงานแกะสลักไม้หลายชนิดที่ยังคงเหลือให้เห็นตามวัดสำคัญๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคกลาง ภาคเหนือไม้ที่ใช้แกะสลักส่วนมากเป็นไม้สัก ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมโดยนำไปเป็นส่วนประกอบของงานสถาปัตยกรรมหรือโครงสร้าง เช่น หน้าบัน คันทวย ช่อฟ้า ใบระกา เป็นต้น (ศิลป์ พีระศรี, 2504) แม้แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสนพระทัยด้านงานแกะสลักและได้ทรงแกะสลักบานประตูวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งถือว่าเป็นการแกะสลักลวดลายที่สวยงามมากแห่งหนึ่งในกรุงรัตนโกสินทร์ (นนท์ วิริยะ, 2527) นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไม้แกะสลักยังสามารถตกแต่งผิวในขั้นสุดท้ายได้หลายวิธีอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อปิดบังเนื้อไม้ที่ชำรุดหรือไม่สวยงาม เช่นการลงรัก ปิดทอง ลงสี ตกแต่งด้วยกระจกชั้นเล็กๆ เป็นต้น สามารถใช้ไม้อะไก็ได้มาทำเป็นวัตถุดิบ ซึ่งปัจจุบันไม้สักอยู่ในสภาพขาดแคลน (ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี, 2528)

งานแกะสลักมีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ สำหรับงานแกะสลักเกี่ยวกับลวดลายประดับจะเป็นงานที่ต้องกระทำต่อเนื่องจากงานช่างไม้ เครื่องมือที่ใช้ในการแกะสลักต้องมีมากพอที่ปฏิบัติงานได้ ในบางครั้งก็ต้องใช้เครื่องมือช่างไม้เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากการใช้เครื่องมือแกะสลัก เครื่องไม้แกะสลักสมัยก่อนมักจะเป็นงานที่สำเร็จบริบูรณ์ด้วยการลงรักปิดทองรองขาด หรือประดับกระจก สมัยปัจจุบันนี้งานแกะสลักไม้ที่เป็นเครื่องเรือนจะไม่ค่อยมีการลงรักปิดทอง หรือประดับกระจกกัน แต่จะมีการทาน้ำมันแต่งสีเนื้อไม้ หรือมีการปกกลาย เพื่อให้ลวดลายมีเงาแสดงออกถึงความลึกซึ้งเด่น เหตุที่ไม่มีการปิดทองคงจะเป็นด้วยความนิยมที่ดูสีและลวดลายของเนื้อไม้ หรือจะเป็นด้วยค่าแรงแกะสลักสูง ตลอดจนทองคำเปลวที่ใช้ปิดมีราคาแพง การระวังรักษาก็กระทำได้ยากเมื่อเป็นเช่นนี้ช่างแกะสลักก็ต้องทำด้วยความประณีต เป็นการอวดฝีมือช่างแกะสลักได้อย่างดี ผลงานที่สำเร็จออกมาจึงเป็นที่ภาคภูมิใจแก่ผู้เป็นเจ้าของผลงานรวมไปถึงตัวช่างแกะสลักอีกด้วย จึงนับว่าเป็นข้อดีอย่างหนึ่งที่เตือนใจช่างแกะสลักที่จะต้องระมัดระวังในการปฏิบัติงาน ทั้งยังเป็นทำให้มีการปรับปรุงฝีมือตลอดจนแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานอีกด้วย (กรมศิลปากร, 2525)

1.4 ประวัติความเป็นมาเชิงช่างของหัตถกรรมแกะสลักไม้ในภาคเหนือ

หัตถกรรมทุกประเภทได้วิวัฒนาการมา เพราะอิทธิพลทางศาสนาและสังคม หัตถกรรมภาคเหนือก็เช่นเดียวกัน เพราะอิทธิพลของสถาบันศาสนาและสถาบันกษัตริย์ แสดงบทบาทที่สำคัญมากต่อการพัฒนารูปแบบและความวิจิตรสวยงามของหัตถกรรมแต่ละชนิด

พระยาประชาภิจักรจักร์ (2515) อ่างในงานวิจัย สมหมาย เปรมจิตต์ (2528) โดยกล่าวถึงประวัติล้านนาว่า จากประวัติความเป็นมาของบรรดาหัวเมืองทั้งหมดที่ชนเผ่าไทยอพยพลงมาตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบนสุดในปัจจุบันเริ่มมาจากเมืองทิวศรเงินยาง ซึ่งมีพระยามังรายเป็นเจ้าปกครอง และเป็นผู้มีอำนาจมากได้รวบรวมผู้คนย้ายราชธานีไปตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีในปี พ.ศ. 1805 อีกประมาณ 20 ปี ต่อมาก็ขยายไปตีเอาเมืองทิวศรเงินยาง เพราะเห็นว่าเป็นเมืองที่มีความสมบูรณ์ แล้วจึงย้ายราชธานีจากเมืองเชียงใหม่มาตั้งเมืองใหม่ในที่ใหม่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่และได้สร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีในปี พ.ศ. 1839 ในระยะก่อตั้งบ้านเมืองนี้ พระยามังรายพยายามพัฒนาศิลปหัตถกรรมหลายอย่างโดยไปขอช่างชาวเมืองพุกามซึ่งเป็นอาณาจักรหนึ่งในอดีตตั้งอยู่ในประเทศพม่าในปัจจุบัน เช่น ช่างทองคำ ช่างหล่อ ช่างเหล็ก ช่างอื่นๆ เพื่อไปฝึกหัดชาวล้านนาไทยให้เป็นพณิชยกรสืบต่อไป ตัวอย่างงานแกะสลักไม้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อของภาคเหนือ ได้แก่ "ห้ายนต์" ลักษณะเป็นไม้แผ่นแกะสลักไม้เป็นรูปต่างๆ ขวางอยู่บนประตู เชื่อว่าต้องเป็นความพยายามที่จะแสดงถึงความสำคัญของห้อง คำว่า "ห่า" หมายถึง "อัญตะ" และ "ยนต์" หมายถึง "รูปของคลัง" เช่น เครื่องรางหรือยันต์ เพื่อขจัดความชั่วร้ายออกไปตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือถ้าซึ่งเก็บสมบัติหรือคัมภีร์ศาสนาจะมีห้ายนต์สำหรับขับไล่คนชั่วหรือผีร้าย เพราะยนต์นั้นจะเป็นตัวแทนของอำนาจที่อยู่เหนือความชั่วร้ายในมนุษย์และภูตผี ห้ายนต์มีเรื่องเล่าถึงความเชื่อหลายประการสำหรับในการทำไม้แกะสลักนี้ ช่างฝีมือชาวพื้นเมืองจะต้องให้เจ้าของบ้านทำการเช่นไหว้อำนาจของคลังเหนือธรรมชาติด้วยอาหาร ดอกไม้และเทียน โดยขอเชื้อเชิญเข้ามายังบ้าน จากนั้นขนาดความยาวของ ไม้จะได้รับการกำหนดด้วย การวัดขนาดเท้าของเจ้าของบ้าน ประตูขนาดเล็กยาวสามเท้าของเท้าเจ้าของบ้าน ส่วนประตูขนาดใหญ่ยาวสี่เท้า นอกจากนั้นเราก็ได้แต่เดาเอาว่าใครจะเป็นผู้กำหนดลวดลายของรูปแบบ หรือถือหลักอะไรในการออกแบบจากช่างแกะสลักและบางที่อาจจะไม่ได้ทำกันมาตั้งห่าสิบปีมาแล้วด้วยขณะที่บ้านแบบเก่าทรุดโทรมลง ห้ายนต์ของภาคเหนือจะค่อยๆ จางหายไปกับอดีต (ไกรศรี นิมานเทมิตร, 2509)

"จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลฝ่ายเหนือ พุทธศักราช 2469" อ่างในงานของ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ (2528)

“เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2469 ก็ได้มีการจำลองรูปช้างประดับตามซุ้มประตูและสองฝากถนนในตัวเมืองเชียงใหม่ โดยการตั้งราชวัตรและปีกเส้าฉัตรยอดเส้าทำเป็นช้างจตุรทิศไม่ว่าจะดูทางไหนจะเห็นไปเื่อราวดทุกด้าน” และรถที่เข้าร่วมขบวนแห่ทูลพระขวัญของบริษัท บอร์เนียว และบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ซึ่งเป็นบริษัททำไม้สักในภาคเหนือ ก็ทำเป็น “รถภาพแสดงการทำไม้”

นายอินทรศร เอกรัตน์ (2524-ปัจจุบัน) อ่างในงานวิจัย สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ (2528) ซึ่งเคยประกอบอาชีพเป็นช่างแกะสลักช้าง อธิบายว่าช่างไม้แกะสลักในขบวนแห่นั้นที่ตนเองได้ทราบว่าเป็นรูปช้างแกะสลักแสดงการทำไม้แกะสลักจากไม้สักและเป็นฝีมือของ “พ่อน้อยนิว วงศ์ปัญญา” (2408-2497) เป็นช่างไม้ที่มีชื่อย่านวัดดวงดี ในตัวเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่นั้นมาก็มีการแกะสลักไม้ช้างไทยชายและกลายเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมากขึ้นตามลำดับ

จากการสัมภาษณ์ นายเผย ชั่วตื้อ (27 ตุลาคม 2535) ซึ่งเป็นประธานกลุ่มผู้แกะสลักไม้ ของบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ได้สอบถามเกี่ยวกับต้นกำเนิดของการแกะสลักไม้ภายในหมู่บ้านหลุกได้ความว่า เมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา สล่าดี (สล่า แปลว่าช่าง หมายถึงช่างฝีมือ) คนบ้านนาบ้อง อยู่อำเภอเมืองลำปาง ซึ่งมีบิดาอยู่ที่บ้านหลุก อำเภอแม่ทะ เดินทางไปเที่ยวที่แม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้นำสินค้าแกะสลักเป็นรูปสิงห์ (คาดว่าแกะสลักในพม่า) นำมาที่บ้านหลุก อำเภอแม่ทะ เพื่อเป็นแบบจำลอง แกะสลักด้วยมือธรรมดา ก็สามารถทำได้ใกล้เคียงกับแบบ จึงพยายามฝึกจนชำนาญและได้สร้างอุปกรณ์ ได้แก่ส่วขนาดต่างๆ โดยจ้างช่างดีเหล็กที่หมู่บ้านกาดเมฆ ซึ่งอยู่ไม่ห่างกันนักเป็นผู้ทำให้ และนำมาฝึกแกะสลักจนชำนาญ และได้เผยแพร่ความรู้ด้านแกะสลักไม้ภายในหมู่บ้านสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน มีผู้ประกอบอาชีพแกะสลักไม้ อยู่ในหมู่บ้านประมาณ 80 ถึง 100 หลังคาเรือน

2. บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมต่อวิถีชีวิตและสังคมไทย

2.1 บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมต่อวิถีชีวิต

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมีการศึกษาในสาขามนุษยวิทยา และสังคมวิทยา ถึง โครงสร้างทางระบบสังคมและวัฒนธรรมของประเทศเกษตรกรรม (agrarian societies) พบว่าจะมีโครงสร้างทางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน หรือเป็นรูปแบบเดียวกัน ก็คือด้านโครงสร้างทางสังคมประชากรมีความเหมือนกัน

(homogeneity) มากกว่าความแตกต่างกัน (heterogeneity) ทั้งทางด้านความเป็นอยู่ และการประกอบอาชีพชั้นทางสังคม การนับถือศาสนา ส่วนโครงสร้างทางวัฒนธรรมนั้นศาสนาจะเป็นแกนหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชากรและสถาบันทั้งสองนี้ยังทำหน้าที่ด้านควบคุมพฤติกรรมของบุคคลด้วย (เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และอ้อมเดือน สดมณี, 2529) โดยลักษณะโครงสร้างของชาวนบที่มีองค์ประกอบอยู่ 3 ลักษณะ คือ การผลิต การอยู่ร่วม สัมพันธ์กันและความเชื่อ สำหรับสังคมไทย หมู่บ้านในชนบท คือ สถาบันทางสังคมแบบหนึ่ง ซึ่งมีสมาชิกคือชาวบ้าน มีการสืบทอดประเพณีต่างๆ และการจัดบทบาทของสมาชิกแต่ละคน (สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, 2533) โดยในส่วนของการทำงานเนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรมอาชีพหลักของชาวบ้านคือ การเพาะปลูก รองลงมาคือ ประมง และเลี้ยงสัตว์ มีการจัดเตรียมอุปกรณ์การผลิต ซ่อมและสร้าง เครื่องมือจับสัตว์ ในส่วนของการอยู่ร่วมมีความสัมพันธ์กันคือการช่วยเหลือแรงงานในการทำงานด้านการผลิต เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว สร้างบ้าน ในส่วนของความเชื่อทำให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่แตกต่างกัน โดยสาเหตุจากความเชื่อในสิ่งที่มีมนุษย์ไม่สามารถหาข้อพิสูจน์ได้ตามสภาพท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา (กรมศิลปากร, 2530)

จากสภาพดังกล่าวทำให้เกิดความจำเป็นในการผลิต และใกล้ชิดกับงานหัตถกรรมมากขึ้นทุกขณะ โดยไม่รู้ตัวผสมผสานกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมพัฒนาปรับปรุง ด้วยความรู้ความเข้าใจมีการสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น พร้อมกับการพัฒนาการด้านอื่นๆ เช่นเดียวกัน (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์, 2533) ซึ่งสามารถรวมเรียกได้ว่าเป็นผลมาจาก "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" (local wisdom) (ประเวศ ะสี, 2530) ความสามารถดังกล่าวในด้านจิตวิทยามีลักษณะใกล้เคียงกันคือ "เชาว์ปัญญา" (intelligence) มีอยู่หลายความหมายอาจหมายถึงความถึง "ความสามารถในการเรียนรู้ในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่" หรือ "ความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม" (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525)

พระยาอนุমানราชธนะ (2524) ได้กล่าวถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้ว่า "สิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นภูมิไลานาของแต่ละสังคมแตกต่างกัน ไม่มากนักอยู่ด้วยกัน 5 ประการ คือ ถิ่นภูมิไลานา ลักษณะภูมิประเทศ น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ โดยจะเป็นปัจจัยกำหนดเงื่อนไขวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ในสังคมต่างๆ จะมีความเป็นอยู่โดยประกอบอาชีพอะไรเป็นส่วนใหญ่ สร้างบ้านเรือนมีลักษณะเป็นอย่างไร ใช้วัสดุชนิดใด กินอาหารอะไร นุ่งห่มอะไร เครื่องใช้มีจารีตประเพณีและปกครองกันอย่างไร ล้วนแต่สร้างความแตกต่างของสังคม" ซึ่งจะเป็นส่วนที่ทำให้ความต้องการของงานหัตถกรรมแตกต่างกันด้วย .

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2527) กล่าวถึงมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน 3 ประการ คือ

1. มูลเหตุที่เกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือการประกอบอาชีพเป็นมูลเหตุสำคัญที่ผลักดันให้มนุษย์คิดประดิษฐ์ เครื่องมือเครื่องใช้ขึ้น
2. มูลเหตุที่เกิดจากสภาพภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมที่เข้ามามีบทบาทเป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นมา เช่น การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยตามริมน้ำ
3. มูลเหตุที่เกิดจากชนบประเพณี ความเชื่อและศาสนา ถือเป็นมูลเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งในการสร้างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

มูลเหตุของการสร้างงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคเหนือเกิดขึ้นจากชนบประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่จนปัจจุบัน ที่มีความแตกต่างจากภาคอื่นๆ ก็คือ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคข้าวเหนียว เช่น การทำศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องจักสาน และเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ การทำเครื่องจักสานสำหรับใส่ข้าวเหนียว มีหวด กระจับปี่ กลองข้าว แอบข้าว เป็นต้น ส่วนประเภทเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ หม้อนึ่ง อ่าง เป็นต้น (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2527)

การสร้างศิลปหัตถกรรมบางชนิดยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์ใช้สอย และรูปแบบเฉพาะถิ่น ที่เป็นไปตามลักษณะภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ดังเช่นเครื่องจักสานชนิดที่เรียกว่าน้ำคู้ หรือน้ำถุ้ง น้ำถุ้งใช้สำหรับตักน้ำขึ้นจากบ่อ จึงต้องการรูปร่างให้เหมาะสมกับการใช้สอย คือมีรูปร่างเป็นก้นแหลมคล้ายกรวยจะช่วยให้น้ำถุ้ง โคลงรับน้ำหรือตักน้ำได้ง่าย เมื่อถูกหย่อนไปกระทบผิวน้ำในบ่อโดยไม่ต้องใช้สิ่งอื่นช่วย (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2527)

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคเหนือที่สะท้อนให้เห็นถึงความประสงค์ในการสร้างอันสืบเนื่องมาจากความศรัทธา เชื่อถือในพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งคือ การทำธงหรือตุ้มชนิดต่างๆ สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา และทำเป็นลวดลายต่างๆ กัน และยังมีชื่อเรียกต่างๆ กันอีกด้วย ได้แก่ ตุ้มกระด้าง ตุ้มไชย ตุ้มห้อย ตุ้มไฉ้หมู ตุ้มสามหาง เป็นต้น นอกจากนี้งานแกะสลักไม้ของภาคเหนือ นับเป็นศิลปหัตถกรรมอีกอย่างหนึ่งที่สร้างขึ้นตามลักษณะของภูมิประเทศ เพราะภาคเหนืออุดมไปด้วยป่าไม้หาวัตถุดิบ คือ ไม้มาแกะสลักได้สะดวก และยังมีนิยมนำแกะสลักไม้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้กันมาก เช่น เครื่องประกอบอาคารบ้านเรือน ส่วนประกอบสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา เช่น ช่อฟ้า ใบระกา และหน้าบันของวิหาร โบสถ์ เป็นต้น จากคุณลักษณะของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านดังกล่าว ประโยชน์ใช้สอยของงานหัตถกรรมจะถูกกำหนดเป็นหลักสำคัญ ส่วนความงดงามและคุณค่าทางศิลปะ เป็นองค์ประกอบที่ติดตามมาเป็น

วัฒนธรรมทางวัตถุของแต่ละกลุ่มชน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2527)

ในปัจจุบันสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ ได้ทรงริเริ่มส่งเสริมให้ชาวบ้าน ประกอบอาชีพเสริมจากการทำไร่ทำนา โดยใช้ฝีมือทางด้านหัตถกรรมเพื่อหารายได้พิเศษนอกเหนือจากอาชีพหลักทางด้านเกษตรกรรม พร้อมทั้งเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม พื้นฟูงานหัตถกรรมไทยโบราณที่กำลังจะสูญสลายไปตามกาลเวลา ภายใต้มนูลนิธิศิลปาชีพในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ จึงถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2519 (ว.ศุภการ, 2532)

สรุปความสำคัญของงานหัตถกรรมต่อวิถีชีวิตมนุษย์ เป็นผลมาจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความคิด รู้จักใช้ความคิดสร้างเครื่องมือเพื่อทุ่นแรง และอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต มีการสืบทอดและผูกพันกับชีวิตประจำวันของสังคมอย่างผสมกลมกลืน และยังคงมีความสำคัญต่อชีวิต โดยเฉพาะชาวชนบท ซึ่งต้องพึ่งพางานหัตถกรรมรูปแบบดั้งเดิมอยู่

2.2 บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมด้านสังคมและเศรษฐกิจ

การที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้การผลิตบางส่วนต้องอาศัยน้ำฝน ดังนั้นหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวพืชผลแล้ว เกษตรกรจะมีเวลาว่างที่จะสร้างงานหัตถกรรมเพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งงานหัตถกรรมจะเป็นงานที่ชาวชนบททั่วไปจะทำได้ง่าย และไม่ต้องฝึกอบรมอะไรมากนัก ซึ่งเป็นคุณลักษณะของหัตถกรรม ในปัจจุบันบทบาทของภาคหัตถกรรมโดยส่วนรวม ทางด้านสังคม และเศรษฐกิจได้เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ พอจะจำแนกออกได้ดังนี้

1. บทบาทในด้านการส่งเสริมอาชีพและการสร้างงาน ทำให้เกิดการสร้างงานถาวร และงานเสริมรายได้ให้แก่ประชาชน จากการศึกษาของนักวิชาการได้พบว่าในปี พ.ศ. 2528 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม 7 ประเภท ได้แก่ เครื่องเรือนไม้ และหวาย เพชรพลอย และเครื่องประดับ เครื่องเรือนเครื่องใช้ที่ทำจากโลหะ เครื่องปั้นดินเผา และผลิตภัณฑ์เซรามิค ผลิตภัณฑ์หนัง ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผลิตภัณฑ์ไหมพรม และเสื่อ ได้ก่อให้เกิดการจ้างงานประมาณ 70,200 คน คิดเป็นร้อยละ 5.06 ของการจ้างทั้งภาคอุตสาหกรรม

2. บทบาทในการเพิ่มรายได้ของประชากรในชนบท เป็นการช่วยป้องกันการล้นไหลของประชากรชนบทในการหางานทำในส่วนกลางหรือเขตเมือง

3. บทบาทในการกระจายรายได้ไปสู่ประชากรในชนบท งานหัตถกรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยอรงงาน และความสามารถของคน แรงงานส่วนใหญ่อยู่ในชนบท การใช้แรงงานมากก็เท่ากับเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ชนบท - ในส่วนภูมิภาคมากขึ้นนั่นเอง เพราะนอกจากงาน

การเกษตร และ โครงการสร้างงานในชนบทแล้วชาวบ้านในชนบทแทบจะไม่มีรายได้อื่นที่แน่นอนเลย

4. บทบาทในการเป็นแหล่งรายได้ของรัฐ โดยเพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ รัฐจะมีรายได้ทางตรงจากการเก็บภาษีการค้า ภาษีรายได้ ตลอดจนค่าธรรมเนียมต่างๆ ส่วนรายได้ทางอ้อมคือ สินค้าหัตถกรรมมีส่วนเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวในประเทศเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

5. บทบาทในการสร้างรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2529 สินค้าหัตถกรรม 15 ชนิด มีมูลค่าส่งออก 17,914.1 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 7.7 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมดและเพิ่มขึ้นเป็น 26,555.8 ล้านบาทหรือร้อยละ 8.9 ของมูลค่าส่งออกทั้งหมดในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเพิ่มที่อยู่ในเกณฑ์สูงมากที่สุดทีเดียว

6. บทบาทในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว งานหัตถกรรมกับการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวเนื่องกันและกัน เพราะความหลากหลายในกระบวนการผลิตงานหัตถกรรมเป็นเรื่องที่ไม่ยากนักที่จะเข้าใจ และส่วนหนึ่งทำให้ผู้ชมเกิดความเพลิดเพลินยังเกิดความรู้ตามมาอีกด้วย (จุลสารธนาคารกรุงเทพ จำกัด อ้างถึงในวารสารศิลปการ (2533)

จำลอง ลัตยารักษ์ (2511) อ้างในงานวิจัยศิลปะพื้นบ้านล้านนา วัฒนธรรม วัฒนธรรม และคณะได้ศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอุตสาหกรรมในครอบครัวในจังหวัดเชียงใหม่ จากผลการศึกษพบว่า ในจังหวัดเชียงใหม่มีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัวกันตลอดปี แทนที่จะทำเฉพาะช่วงเวลาหลังฤดูเก็บเกี่ยวเหมือนภูมิภาคอื่นๆ เท่านั้น สภาพโดยทั่วไปของงานอุตสาหกรรมในครอบครัวจะแยกไปตามแหล่งผลิตต่างๆ เช่น อำเภอสันกำแพงมีการทอผ้า ทำร่ม และทำกระดาษสา สำหรับสินค้าพื้นเมืองต่างๆ ไปได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา ตุ๊กตาแกะสลักไม้ เป็นรูปต่างๆ ฯลฯ จำพวกเครื่องเงินมีแหล่งผลิตอยู่ที่ถนนวัวลาย

นอกจากนี้บทบาทของหัตถกรรมซึ่งอยู่ในรูปของงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือ อุตสาหกรรมขนาดย่อม ส่งผลต่อประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งมีจำนวนไม่น้อยได้พยายามพัฒนาเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมภายในขอบเขตของการขาดแคลนเงินทุนและเล็งเห็นว่าอุตสาหกรรมขนาดย่อมเป็นวิธีที่จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์เรื่องนี้ได้ (รัตนะ อุทัยผล, 2523) โดยมีลักษณะความหมายของงานแต่ละชนิด คือ

"อุตสาหกรรมชนบท หมายถึง อุตสาหกรรมในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศซึ่งมีอุตสาหกรรมทุกประเภทอยู่ด้วย อุตสาหกรรมชนบทในประเทศไทยส่วนมากเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม และอุตสาหกรรมในครัวเรือน" (รัตนะ อุทัยผล, 2523)

"อุตสาหกรรมในครัวเรือน (cottage industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่ทำกันในครัวเรือนในบ้านที่อยู่อาศัย เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ ทำผลิตภัณฑ์ที่ใช้ความชำนาญทางฝีมืออาจจะทำเป็นงานอาชีพหลัก หรืองานอาชีพรอง ตัวอย่างของอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การจักสาน การแกะสลัก การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้การแปรรูปอาหารจากสินค้าเกษตร เป็นต้น" (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2525)

ลักษณะทั่วไปของอุตสาหกรรมในครัวเรือนของประเทศไทย มีดังนี้คือ

1. แรงงานส่วนมากใช้แรงงานในครัวเรือน ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงใกล้เคียง ผู้ที่ประกอบการส่วนมากเป็นผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะอย่าง และสืบทอดทำต่อเนื่องกันมานาน
2. วัตถุประสงค์ ผู้ผลิตอาจจะมาหาเอง ได้มาจากหมู่บ้านซื้อมาจากตลาดในเมือง หรือซื้อมาจากจังหวัดใกล้เคียง
3. การขายมีคนกลางมารับซื้อ บางครั้งผู้ผลิตจะเดินทางไปขายเอง และจะซื้อวัตถุดิบจากในเมืองกลับมาทำ
4. ลักษณะพิเศษของอุตสาหกรรมในครัวเรือนของไทยเรานั้น คนไทยมีอาชีพหลักคือ การทำนาปลูกข้าว ในชนบททั่วไปมีการทำนาเกี่ยวทุกครอบครัว ช่วงในเวลาว่างจากฤดูทำนา หรือหลังการเก็บเกี่ยวเสร็จประมาณ 4-6 เดือน ชาวนาไทยส่วนมากจะใช้ช่วงเวลานี้หันมาประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน บางท้องถิ่นก็มีการทำงานกันตลอดปี (รัตนะ อุทัยผล, 2523)

สรุป บทบาทด้านสังคมและเศรษฐกิจของงานหัตถกรรมแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงประสานที่มีต่อการพัฒนาสู่ระบบอุตสาหกรรม สร้างรากฐานของงานอาชีพเป็นการกระจายรายได้เสริมเส้นให้แหล่งท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย จึงถือได้ว่างานหัตถกรรมไทยจะมีบทบาทที่สำคัญต่อสภาพสังคม และเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันเป็นอันมาก

2.3 บทบาทและความสำคัญของงานหัตถกรรมต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ชาวบ้านได้สร้างสรรคงานหัตถกรรมขึ้น โดยมีจุดประสงค์ จะรับใช้ตนเอง อันเป็นการสนองประโยชน์ขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน (มาโนช กงกะนันท์, 2525) เพื่อให้ชีวิตดีขึ้นรู้จักปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้น โดยใช้วัสดุที่หาง่ายภายในท้องถิ่นเพื่อใช้เวลาว่างจากอาชีพหลักในการทำไร่ทำนา สร้างงานหัตถกรรม (เกษร ธิตะจาวี, 2530)

จากประวัติศาสตร์ก่อนที่จะมีคำว่า "อุตสาหกรรม" จากซีกโลกตะวันตกเข้ามาในประเทศไทย ในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศแห่งมหाराช ได้ทรงให้มีการส่งเสริมการทำเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก ในสมัยสุโขทัย ปรากฏตามหลักฐานการขุดค้นพบที่จังหวัดสุโขทัย และในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการส่งเสริมการทำเครื่องมือถม และเครื่องเงิน จนถึงกับได้ส่งเครื่องถมไปบรรณาธิการแก่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศส รวมทั้งการที่พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยก่อนจนถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงส่งเสริมงานช่างสิบหมู่ จนมากระทั่งได้เปลี่ยนเป็นกองหัตถศิลป์ สังกัดกรมศิลปากรมาจนถึงปัจจุบันนี้ (คณิงสุช นพคุณ, 2525)

ในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลจัดตั้งกองอุตสาหกรรมขึ้นในกรมพาณิชย์ มีนโยบายในการพัฒนางานหัตถกรรม และสภาพปัจจุบันรัฐบาลและเอกชนได้ให้การส่งเสริมหัตถกรรมกันมากมาย ในด้านเทคนิคการผลิตและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมการตลาด จนสามารถทำงานงานหัตถกรรมหลายๆ ประเภทสามารถผลิตได้ในลักษณะของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่ต้องใช้คนงานเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการพัฒนา วิวัฒนาการของงานหัตถกรรมเป็น "หัตถอุตสาหกรรม" โดยส่งเสริมคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด บทบาทของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมอุตสาหกรรมไทยหลายประเภทมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัยมากขึ้น ในหลายๆ ด้าน คือ

1. ด้านหน้าที่ใช้สอย มีการเพิ่มหน้าที่ใช้สอยตามปกติของงานหัตถกรรมบางประเภท
2. ด้านผู้ใช้ มีการใช้ผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันอย่างทั่วถึง
3. ด้านราคา มีการปรับให้สูงขึ้นกว่าเดิมจากแหล่งผลิต
4. ด้านขนาด จากขนาดปกติมาเป็นขนาดใหญ่และเล็ก เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการใช้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป (วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์, 2533)

ในการศึกษาค้นคว้าด้านงานหัตถกรรมย่อมจะช่วยให้เห็นว่า ศิลปะพื้นบ้านประเภทงานหัตถกรรมดีขึ้นหรือด้อยลงอย่างไร จากสภาพปัจจุบัน การที่มุ่งผลิตเพื่อปริมาณทำให้คุณภาพด้อยลง เพราะงานหัตถกรรมเกิดจากการใช้ฝีมือ ขาดเครื่องจักร ฉะนั้นคุณภาพย่อมขึ้นอยู่กับคน ถ้ามุ่งปริมาณคุณภาพก็ลดน้อยลง และสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลิตงานหัตถกรรมจำเป็นต้องเพิ่มปริมาณ เพราะว่างานหัตถกรรมตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลาง โดยเป็นผู้กำหนดราคาหัตถกรรมและยังกำหนดระยะเวลา ส่วนวัตถุดิบต่างๆ ที่นำมาใช้ผลิตเริ่มขาดแคลนลงสาเหตุจากการเร่งการผลิตในปริมาณสูง ทำให้ต้องการหาวัสดุแทนแทน ขาดคุณสมบัติดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น ช้างแกะสลักที่เคยใช้ไม้สักต้องเปลี่ยนมาเป็นไม้ก้ามปู (จามจุรี) และยังส่งผลกระทบต่อการผลิต ครั่ง และเซลเลคอีกด้วย เครื่องเงินประเภทตุลวดลายกลายมาเป็นอะลูมิเนียมแทนคุณค่าทางวัสดุ

และคุณภาพทางฝีมือลดหายไปด้วย (เทพศิริ สุขโสภา, ยงยุทธ เปลียนผดุง, นิศาล ทิพารัตน์, 2523)

เนื่องจากการผลิตงานหัตถกรรมส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น หรือจากธรรมชาติ โดยตรงเช่น การแกะสลักไม้ เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ และการปรับตัวของงานหัตถกรรมเป็น หัตถอุตสาหกรรม ซึ่งมีการผลิตในจำนวนมาก การใช้วัตถุดิบที่สิ้นเปลืองมากตามไปด้วย โดยเฉพาะการแกะสลักไม้ เป็นการใช่วัตถุดิบจากธรรมชาติโดยตรง ประมาณว่าภายในระยะ 5-10 ปี ช้างหน้าประเทศไทยอาจขาดแคลนไม้ใช้สอยอย่างหนัก เพราะนานาประเทศต่างลด การทำไม้และงดส่ง ไม้ซุงชายเช่นเดียวกับประเทศไทย เนื่องจากแรงกดดันในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม (ว.ลักทอง, 2534) ทำให้เราต้องหันมาสนใจอาชีพการแกะสลักไม้ทำการศึกษา เพื่อพัฒนาเกี่ยวเนื่องกับอนาคตคือ การมองไปข้างหน้าเกี่ยวกับระบบนิเวศน์วิทยา เพื่อสะท้อน ให้เห็นถึงภัยที่คุกคามต่อสภาพแวดล้อม (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2532) โดยการศึกษาาระบบและ กระบวนการผลิตงานแกะสลักไม้ และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา งานหัตถกรรมต่อไป

ทุกสิ่งในโลกล้วนมีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะระบบนิเวศน์วิทยา ปัญหาที่เกิดขึ้นกับ การผลิตงานหัตถกรรมในทุกด้าน โดยเฉพาะระบบนิเวศน์วิทยา ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการผลิตงาน หัตถกรรมในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติจะต้องมีการศึกษา และ การวางแผนล่วงหน้าในการผลิตหัตถกรรมอย่างมีคุณภาพและคุณค่ามากที่สุด

สำหรับผู้ผลิตเมื่อมาถึงสมัยปัจจุบัน ก็ได้มีการเพิ่มวัตถุประสงค์ของการผลิตออกไป จากการผลิตเพื่อใช้สอยภายในมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและจากการผลิตโดยใช้เวลาในยามว่างมาผลิตเป็นอาชีพ โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ได้ร่วมเป็นสมาชิก ของสภาช่างศิลป์โลก (World Crafts Council หรือ W.C.C. และสมาชิกของสหพันธ์เพื่อ การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมที่ใช้ประโยชน์ได้ (Federation for the development of utilitarian handcrafts. หรือ TEDEAU) (คณิงสุช นพคุณ, 2525)

สถิติการส่งออกสินค้าหัตถกรรมไทย ซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้นตลอดมา จากมูลค่าส่งออกไม่ ถึงพันล้านบาทใน พ.ศ. 2513 ถึง 2515 เพิ่มขึ้นเป็น 1,432.9 ล้านบาท 3,630.6 บาท และ 6,532.4 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2518, 2521, 2533 ตามลำดับ มูลค่าส่งออกเฉลี่ยตลอด เวลา 4 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2523 เพิ่มขึ้นประมาณ 1,420 ล้านบาท/ปี (คณิงสุช นพคุณ, 2525)

"ข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยแบบสอบถาม กชช.2ค ชี้ให้เห็นว่ามีชาวบ้านถึง 17,367 ครอบครัวในหมู่บ้านชนบททั่วประเทศที่ยังชีพด้วยการทำสิ่งที่เรียกว่า "หัตถอุตสาหกรรม" เช่น สิ่งทอ, เจียรระโน, แกะสลัก, แกะรูปไม้ เต็มเวลาและมีถึง 4 แสนครอบครัวที่ทำสินค้าหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริม" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2531)

สรุปได้ว่า ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะมีผลให้มีการผลิตเครื่องใช้ต่างๆ หลายนชนิดที่สามารถใช้ทดแทนผลิตภัณฑ์หัตถกรรมได้ก็ตามแต่คุณสมบัติบางประการของงานฝีมือที่ไม่สามารถจะหาได้จากการผลิตโดยใช้เครื่องจักร เช่น ความสวยงาม ความแข็งแรงทนทาน ทำให้งานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมยังคงเป็นที่นิยมของผู้บริโภคตลอดมาทั้งในและนอกประเทศ ความนิยมที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวนี้มีส่วนกระตุ้นให้มีการเร่งส่งเสริมและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมไทยให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยอยู่เสมอ ทำให้เป็นที่คาดหวังว่าการผลิตสินค้าหัตถกรรมไทยจะมีความมั่นคงและก้าวหน้าต่อไปในอนาคต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัสดุ-อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักไม้

1. **ส่ว (GOUGES)** เป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุดในการแกะสลักไม้ แบ่งออกเป็นหลายลักษณะด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะรูปแบบการทำงานให้เหมาะสมกับชิ้นงานนั้น ๆ แบ่งออกได้ดังนี้

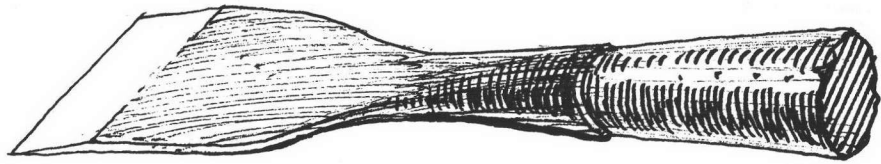
1.1 **ส่วคมตรง หรือส่วปากบาง (CHISELS OR FIRMER)** ลักษณะมีคมหน้าลาดเอียงลงทั้งด้านเดียวและสองด้าน ความลาดเอียงของคมตั้งแต่ 25 องศา - 35 องศา เหมาะสำหรับใช้ในการขุดเจาะพื้นหลัง กั้นเส้นขอบรอบนอกของชิ้นงานในลักษณะตรงแบนและใช้ตกแต่ง เกลาชิ้นงานชิ้นสุดท้าย

1.2 **ส่วรูปตัวยู หรือส่วเล็บมือนาง (U-SHAPED OR VEINERS)** มีลักษณะโค้ง ความลาดเอียงเหมือนกับส่วปากบาง เหมาะสำหรับแกะสลักชิ้นงานลักษณะโค้งกลม ใช้กับเส้นขอบชิ้นงานที่โค้งกลม ขุดเจาะเป็นแอ่ง ตกแต่งพื้นผิวของงานให้เกิดน่าสนใจและตกแต่งผิวชิ้นงานชิ้นสุดท้าย

1.3 **ส่วรูปตัววี (V-TOLS)** มีลักษณะเหมือนปีกนกมีอยู่ด้วยกันหลายขนาดแล้วแต่การเลือกใช้งาน เหมาะสำหรับใช้ในการแกะเซาะร่องเดินเส้นตัวลวดลายทำให้เกิดความอ่อนช้อยในลักษณะลีลาของความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วชนิดที่ใช้เดินเส้นขอบครั้งแรกของตัวลวดลาย เพื่อเป็นการแกะสลักให้เป็นมวล, รูปทรง ปริมาตรของการมองเห็นตามที่ต้องการ นอกจากนี้ยังมีการดัดแปลงทำส่วขึ้นมาในลักษณะต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้งานของตัวช่างผู้สร้างสรรค์งานนั้น ๆ ให้ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อความสะดวก รวดเร็วในการแกะสลัก

การบำรุงรักษาเครื่องมือ

1. ควรทำกล่องหรือภาชนะเพื่อบรรจุเครื่องมือให้เรียบร้อย เพื่อป้องกันการกระทบกระเทือนของคมส่วและสะดวกในการใช้สอย
2. ควรลับและชุบคมให้ถูกต้องกับลักษณะการลาดเอียงของคมส่ว
3. หมั่นทำความสะอาดและเช็ดโลมน้ำมันเอาไว้ เพื่อป้องกันการเกิดสนิมได้ง่าย
4. ควรทำด้ามจับให้แน่นกระชับและเหมาะสมกับลักษณะของส่ว
5. ใช้ส่วให้ถูกต้องกับลักษณะของงาน

ส่วคมตรง หรือส่วปลากบวง (CHISELS OR FIRMER)

ส่วรูปตัวยู หรือส่วเล็มมอานาง (U-SHAPED OR VEINERS)

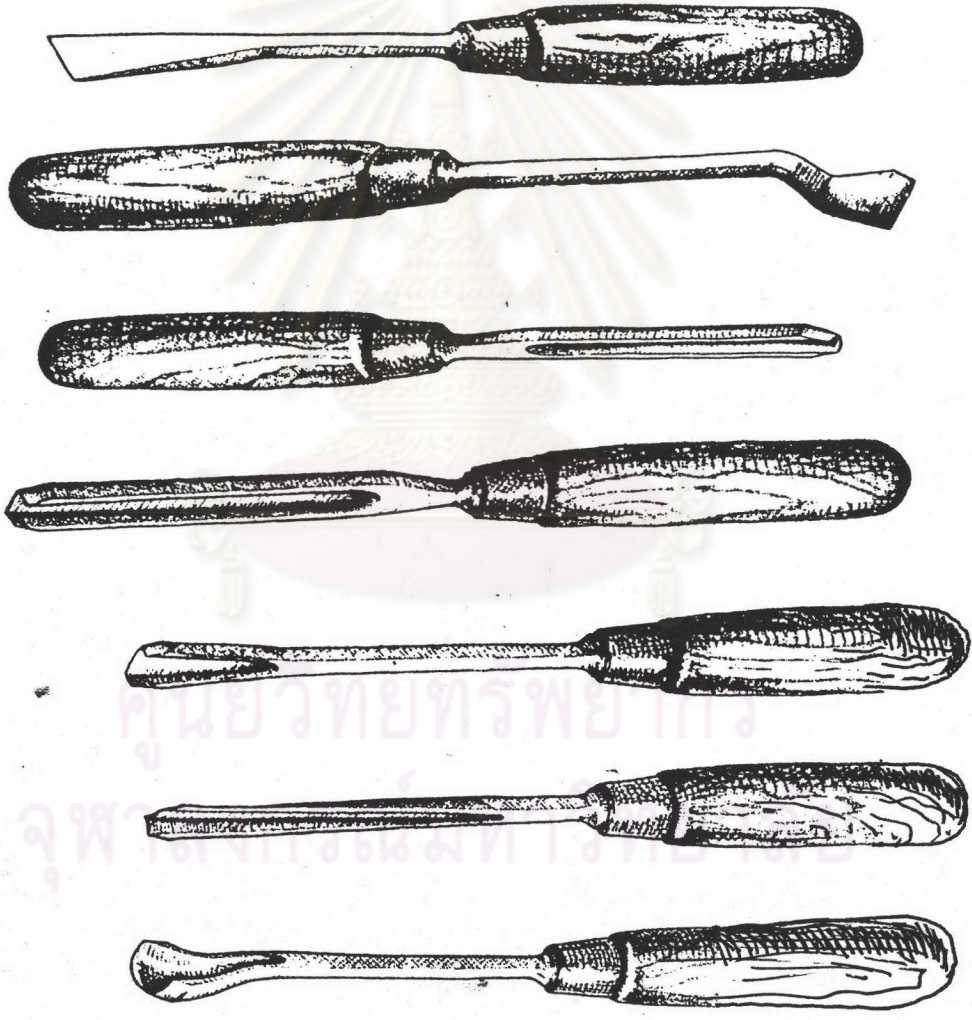
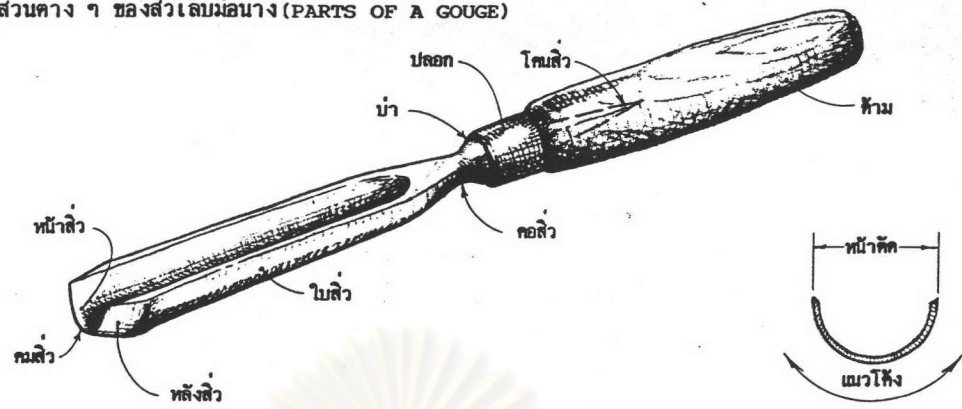

ส่วรูปตัววี (V-TOOS)

ลักษณะการทำงานแกะสลักด้วยส่วที่ถูกตัดแป้ลง

ส่วนต่าง ๆ ของสว่านเล็มมีอนาง (PARTS OF A GOUGE)

ลักษณะของสว่านที่ถูกดัดแปลงเพื่อใช้ในงานแกะสลักไม้

2. ค้อน (ตุ้มพุก)

ค้อนที่ใช้สำหรับในการตอกส่วนั้นควรทำด้วยไม้ ไม่ควรนำเอาค้อนที่ทำด้วยโลหะมาตอกด้ามส่ว เพราะจะทำให้ด้ามเกิดการแตกหักได้ง่าย ค้อนควรมีด้ามจับที่กระชับมีอน้ำหนักของหัวค้อนก็ควรจะให้มีความสัมพันธ์กับกำลังการตอกส่วด้วย ไม้ที่ใช้ก็ควรจะเป็นไม้เนื้อแข็งแล้วต้องหมั่นชโลมด้วยน้ำมันชแล็ค เพื่อป้องกันเนื้อไม้ไม่ให้แห้งเร็ว อันจะเกิดการแตกร้าวดได้ง่าย

3. มีด (CUTTER)

มีดมีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะมีทั้งหน้าตรง - เอียง เหมาะสำหรับใช้ในการปาดแต่ง เกลาผิวชิ้นงานซึ่งส่วสุดท้ายให้เรียบร้อย อีกทั้งยัง ใช้ปาดแกะลวดลายให้เกิดความอ่อนช้อยอย่างเคลื่อนไหวตามที่ต้องการ

4. ไม้ (WOOD)

ไม้ที่ใช้ในการแกะสลักนั้นนิยมนำเอาไม้เนื้ออ่อนปานกลาง เช่น ไม้สัก, อินทนิล ยมหอม แต่ปัจจุบันนิยมเอาไม้จำปา หรือจามจุรีมาใช้ในการแกะสลัก เพราะง่ายต่อการแกะและตกแต่งผิว ในการเลือกไม้นั้นควรจะต้องเลือกเอาเนื้อไม้ที่ปราศจากรอยปริ, ตา หรือรอยแตกร้าวดของไม้และยางที่ก่อดังพิจารณาในเรื่องของเส้นใยไม้ เพราะจะทำให้สิ่งเกิดการเสียหายอีกทั้งยัง ได้ชิ้นงานที่ไม่สมบูรณ์อีกด้วย

5. กระดาษลอกลาย (COPY) และกระดาษเขียนลวดลาย

ใช้สำหรับในการลอกลายลงบนชิ้นงาน สำหรับกระดาษที่ใช้เขียนลวดลายนั้น ควรจะให้เนื้อกระดาษแข็งและเหนียวพอสมควร

6. กาว

กาวมีความสำคัญมากในการแกะสลัก ใช้ในการเปลาะยึดตรึง หรือ ติดผนึก เสริมแต่งเนื้อไม้ที่ได้หลุดหายหรือแตกหักไปให้เป็นเนื้อเดียวกัน การที่ใช้ควรจะใช้กาวเอนวู้ด หรือการสังเคราะห์ชนิดแห้งเร็วไม่ควรใช้กาวลาเท็กซ์ เพราะเวลาถูกน้ำหรือตอกแต่งผิวแล้วจะเกิดตำหนิรอยต่างหรือหลุดออกง่าย

7. ไม้

มีทั้งไม้ลักษณะกลม ท้องปลิงและแบน มีทั้งชนิดหยาบและละเอียด ใช้สำหรับในการขัดเกลาคบแต่งผิวชิ้นงานให้เรียบร้อย

8. ขวาน

ใช้สำหรับในการปอกหรือเกลา เนื้อไม้ให้มีขนาดตามที่ต้องการเพราะส่วนมากแล้วจะใช้ในงานแกะสลักแบบลอยตัวที่มีลักษณะชิ้นงานค่อนข้างใหญ่พอสมควร

9. หินลับ

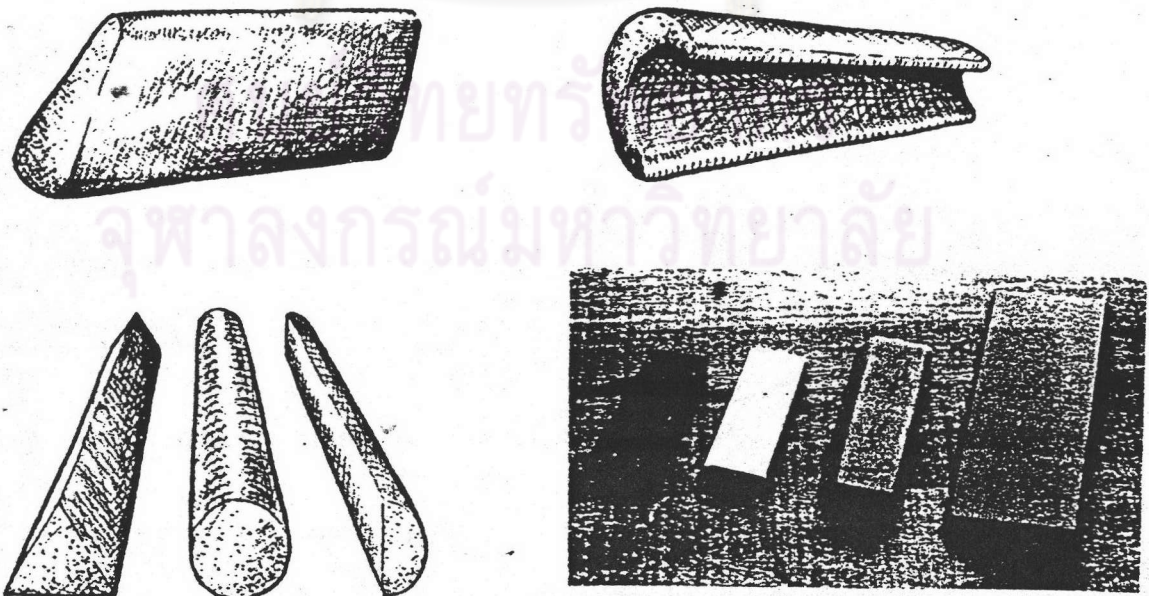
มีลักษณะตามรูปแบบของส่ว ซึ่งในส่วนของหินลับนั้นจะมีด้วยกันทั้งด้านหยาบและละเอียด เพื่อใช้ในการลับส่วให้คม

10. น้ำมัน (OIL)

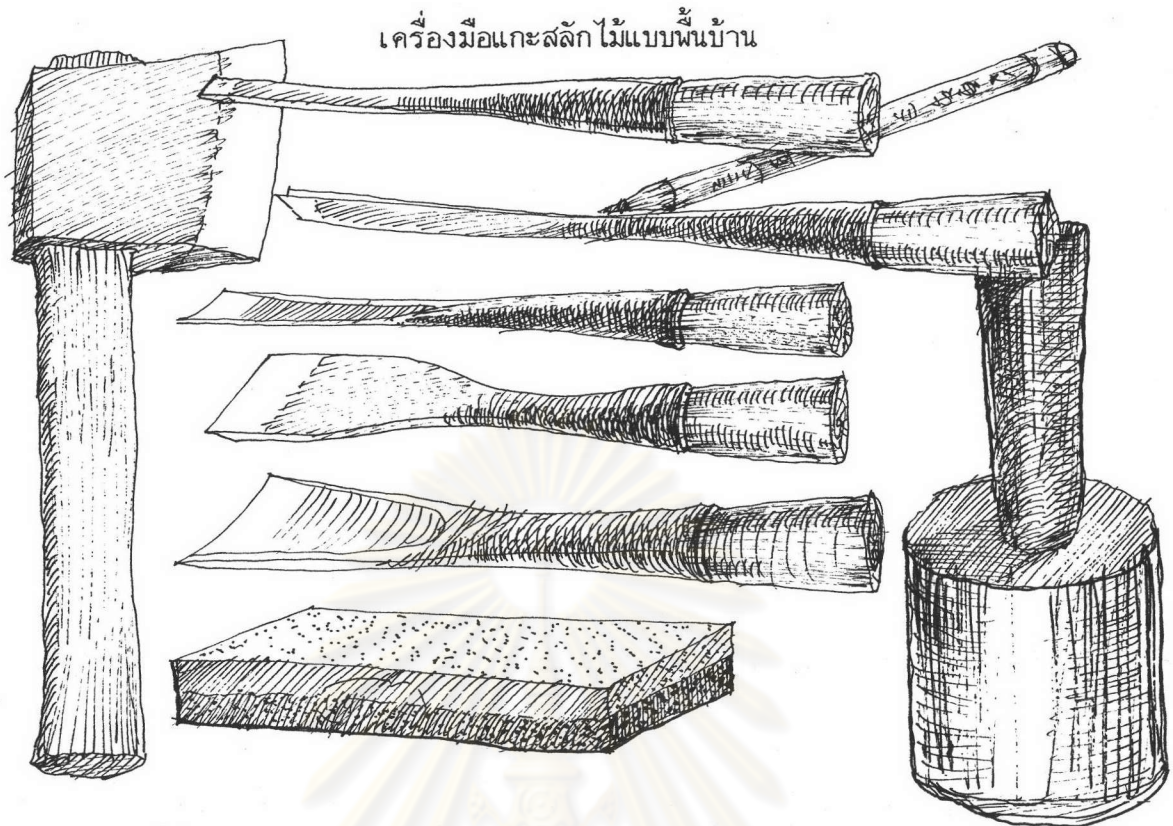
ใช้ขโลมลบนหินลับเพื่อป้องกันการเกิดสนิมของส่ว อีกทั้งยังสะดวกในการลับด้วย

11. กระดาษทรายน้ำ

ใช้ในการขัดปรับความคมของส่วให้ละเอียด หลังจากการลับด้วยหินลับ ควรเลือกใช้ เบอร์ของกระดาษที่ละเอียดที่สุด

หินลับส่วในลักษณะต่าง ๆ

3. การถ่ายทอด

คำว่า การถ่ายทอด ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) อธิบายไว้ว่า "ถ่าย" เอาออกจากที่หนึ่ง ไปใส่อีกที่หนึ่ง เช่น ถ่ายรถ ถ่ายเรือ เอาสิ่งหนึ่งออกแล้วเอาสิ่งหนึ่งเข้าไปแทนที่เช่น ถ่ายเลือด, รุ เช่น ถ่ายยา "ถ่ายทอด" กระจายเสียงหรือแพร่ภาพรายการจากสถานีอื่น ไปยังสถานีอื่นๆ (ได้แก่วิทยุและ โทรทัศน์) โดยปริยายหมายความว่า "นำเรื่องที่รู้ไปเล่าต่อ"

การที่บรรพบุรุษถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ต่างๆ ที่สั่งสมไว้เพื่อสั่งสอนหรือส่งต่อไปยังลูกหลานรุ่นหลัง การถ่ายทอดนี้จะกระทำติดต่อกันโดยไม่หยุดยั้ง (สุนทรศรีรักษา, สมัย รุ่งสุช, 2525) สำหรับวิธีการเรียนรู้ของชุมชนบุพกาล มีด้วยกัน 3 วิธีคือ 1. สังเกตแล้วทำตาม (เรียนรู้โดยวิธีปฏิบัติ) 2. ลองผิดลองถูก 3. ท่องจำ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2523)

3.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน (เสวีพงศ์พิศ, 2532) หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง

คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่ง เรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมา (ธวัช ปุณโณทก, 2531) หรือสรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย (วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2533)

ภูมิปัญญาจากเกิดการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการใช้จ่าย เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรม มันจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด (ประเวศ วสี, 2532)

เสวี พงศ์พิศ (2529) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาว่ามี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะเป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของของทุกในชีวิตรประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ โดยภูมิปัญญาทั้งสองลักษณะนี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย (เสวี พงศ์พิศ, 2529)

ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งมิได้ขาดตลอดมา ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธา ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อผีสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อและเคารพในสติปัญญาของบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด เรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่งพอจะจำแนกรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากอดีตถึงปัจจุบันได้ 2 แบบ คือ

1. แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะออกมาในรูปของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันเทิง เช่น คำร้องลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนราและหนังตะลุงของภาคใต้ หนังตะลุงของภาคอีสาน (หนังประ โมทัย)

กลอนลำ คำญาคำสอยของภาคอีสาน คำร้องสะล้อซอซึงของภาคเหนือ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้ จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของ ศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตน ตามจารีตประเพณี เป็นต้น

2. แบบเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีทั้งจารึกลงศิลาที่เรียกว่า ศิลาจารึก การสลักหรือเขียนบนหินต่าง ๆ การจาร หรือการเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยซึ่งชาวภาคใต้เรียก บุตดำ บุตขาว การบันทึกลงสมุดหรือพิมพ์เป็นหนังสือตำราต่าง ๆ เนื้อหาของบรรดาอักษรเหล่านี้ มีหลากหลายทั้งประวัติศาสตร์ เหตุการณ์บ้านเมือง ตำรายา นิทานพื้นบ้าน วรรณคดี คำกลอน คำสอน คำญา เป็นต้น (วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2533)

ลักษณะวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถจำแนกได้ 2 วิธีคือ

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ นอกจากโดยรูปแบบการบันทึกลงแล้วยังใช้วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้งรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็เป็น การถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์ด้วยเช่นกัน (สุรเชษฐ เวชชนิทกษ, 2530)

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสายใยที่เชื่อมสายสัมพันธ์ ในคุณค่าของวัฒนธรรมส่วนที่ยังใช้ได้ของอดีตมาผสมกลมกลืนปรับปรุงให้เข้ากับวัฒนธรรมที่เหมาะสมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีสมควรอย่างยิ่งที่เราจำเป็นต้องให้ความร่วมมือสืบทอดองค์ความรู้ที่สืบทอดไปอย่างไม่ขาดสาย

3.2 การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

ความหมายของ "วัฒนธรรม" ตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยนักมานุษยวิทยาท่านแรกที่ใช้คำว่า วัฒนธรรม คือ เซอร์

เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B Tylor) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ในหนังสือ Primitive Culture (1871) ไทเลอร์ได้ให้คำจำกัดความของ "วัฒนธรรม" ได้ว่า วัฒนธรรมคือ ผลรวมของระบบ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม (ยศ ลันตสมบัติ, 2537) โดยส่วนใหญ่แล้วคำจำกัดความของวัฒนธรรมมักเน้นถึงระบบความเชื่อ (Belief System) และค่านิยมทางสังคม (Social Values) วัฒนธรรมมิใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ แต่เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมคือกฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต (Way of Life) ของคนในสังคม (Voget, 1975 อ้างถึงใน ยศ ลันตสมบัติ, 2537)

พระยาอนุนานราชชน อ่างใน ประพันธ์ ตริณรงค์ (2527) ได้กล่าวถึง "คนที่เกิดมามีมรดกตกทอดติดตามตนอยู่ 2 ประการ คือ มรดกจากธรรมชาติและมรดกจากสังคม มรดกจากธรรมชาติ คือ กรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมมีภูมิประเทศที่อยู่ เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบกันมาของสังคมนั้นๆ (พระเทพเวที, 2531)

ชินวัฒน์ นิจนตร (2528) กล่าวว่า ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประการคือ

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจความเชื่อและหลักธรรมทางศาสนา
2. เนติธรรม เป็นวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่มีความสำคัญพอๆ กับกฎหมาย
3. สหธรรม เป็นวัฒนธรรมทางสังคม คุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก รวมทั้งระเบียบมารยาทที่ติดต่อเกี่ยวข้องกับในสังคม
4. วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ฯลฯ งานหัตถกรรมก็จัดอยู่ในประเภทของวัตถุธรรม ในอดีตการถ่ายทอดวัฒนธรรมถือได้ว่าเป็นการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การเลียนแบบจากพ่อแม่ การมีประสบการณ์ด้วยตัวเองที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ

ฉลาดชาติ รมิตานนท์และคณะ (2527) อ้างใน คติชนวิทยาของ เรณู อรรถฐาเมศร์ ว่าแนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับคติชนวิทยา เมื่อพิจารณาตามระบบการถ่ายทอดจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้คือ -

1. ข้อมูลปาฐะ (Verbal Folklore) ประกอบด้วย
 - 1.1 ภาษาพูด (Folk Speech)
 - 1.2 ภาษาถิ่น (Dialect)
 - 1.3 การตั้งชื่อและภูมินามวิทยา (Folk Name)
 - 1.4 ภาษิต (Folk Proverb)
 - 1.5 ปริศนาคำทาย (Folk Riddle)
 - 1.6 บทกลอน (Folk Rhyme)
 - 1.7 นิทานชาวบ้าน (Folk Tale)
 - 1.8 เพลงชาวบ้าน (Folk Song)
 - 1.9 เพลงเด็ก เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงประกอบการเล่นของเด็ก
2. ข้อมูลขปาฐะ (Non Verbal Folk Lore)
 - 2.1 สถาปัตยกรรมชาวบ้าน (Folk Architecture)
 - 2.2 ศิลปะชาวบ้าน (Folk Art)
 - 2.3 หัตถกรรมพื้นบ้าน (Folk Craft)
 - 2.4 การแต่งกายพื้นเมือง (Folk Costumes)
 - 2.5 ดนตรีพื้นเมือง (Folk Music)
 - 2.6 อาหารพื้นเมือง (Folk Food)
3. ข้อมูลแบบประสม (Mixed Folk Lore)
 - 3.1 ความเชื่อและความถือ (Folk Belief And Superstition)
 - 3.2 การละเล่นพื้นเมือง (Folk Game)
 - 3.3 การละคร (Folk Drama)
 - 3.4 การระบำร่าฟ้อน (Folk Dance)
 - 3.5 งานมหกรรม (Folk Festival)
 - 3.6 พิธีกรรม (Ceremony)

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2527) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านในลักษณะใกล้เคียงกันกับของ ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประเภทที่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Verbal Folklore) ได้แก่
 - 1.1 นิทานพื้นบ้าน (Folk Tale) เช่น เทพนิยาย (Fairy Tale) นิทานประจำถิ่น (Local Legend) นิทานวีรบุรุษ (Hero Tale) เกี่ยวกับสัตว์ (Animal

Tale) นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory) นิทานตลกขบขัน (Jest) นิทานร่าเริง (Merry Tale)

1.2 ภาษาถิ่น (Dialect) รวมทั้งวัฒนธรรมการพูดจา (Folk Speech) และการตั้งชื่อ (Nameing)

1.3 บทภาษิต (Proverb) และคำที่กล่าวเป็นภาษิต (Proverbial Saying) คือคำกล่าวที่รู้หรือยอมรับกันทั่วไป (La-Harold Brunvard.1968 : 1-2)

1.4 ปริศนาคำทาย (Piddles)

1.5 คำพูดที่คล้องจองกัน (Rhymes)

1.6 เพลงชาวบ้าน (Folk song) รวมทั้งเพลงกล่อมเด็ก (Lullabies) บทขับร้องเป็นช่วงยาว (Ballads)

2. ประเภทที่ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ (Non-Verbal Folk Lore) ได้แก่

2.1 สถาปัตยกรรมชาวบ้าน (Folk Architecture)

2.2 ศิลปะชาวบ้าน (Folk Art)

2.3 งานฝีมือชาวบ้าน (Folk Craft)

2.4 เครื่องแต่งกายชาวบ้าน (Folk Coustumes)

2.5 อาหารของชาวบ้าน (Folk Food) และนิสัยการกิน (Food Habits)

2.6 อากัปกิริยาของชาวบ้าน (Folk Gesture) เช่น การแสดง อากา
รฉาย อากาโรธ อากาการตอบรับหรือปฏิเสธ

2.7 ดนตรีพื้นบ้าน (Folk Music)

3. ประเภทประสมผสาน (Partly Verbal Folklore) ได้แก่

3.1 ความเชื่อ (Belief) รวมถึงการถือโชคลาง คาถาอาคม ทำเสน่ห์
และเครื่องรางของขลัง (Charms)

3.2 ละครชาวบ้านหรือการละเล่นพื้นบ้าน (Folk Damas หรือ Folk
Plays) และการเต้นระบำ รำเต้นของชาวบ้าน (Folk Dance)

3.3 ประเพณีพื้นเมือง (Folk Cstumes) หรือพิธีกรรม

3.4 งานมหกรรมหรือพิธีการฉลอง (Festivals)

3.5 การเล่นหรือกีฬาพื้นเมือง (Folk Games) รวมถึงการเล่นของเด็ก

3.6 ยากกลางบ้าน (Folk Medicines)

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล (2521) ได้จัดประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ประเพณีสืบต่อลงมาด้วยปาก (Verbal Tradition)
2. ประเพณีทางด้านความประพฤติ (Behavioural Tradition)
3. ประเพณีทางด้านวัตถุ (Material Tradition)
4. ประเพณีทางด้านดนตรี (Musical Tradition)

ขอบข่ายและความหมายของคติชนวิทยาวิชาที่ศึกษามีอยู่หลายสาขาแต่ที่น่าจะสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ คือ

1. เป็นเรื่องที่ตามปกติจะไม่รู้ถึงแหล่งที่มาคือผู้ที่เป็นต้นกำเนิด
2. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่รับช่วงต่อกันมาจากรุ่นก่อนสู่รุ่นหลัง
3. ลักษณะเดิมจะเน้นหนักอยู่ที่การถ่ายทอดด้วยคำพูด (เรณู อรรถฐาเมศร์, 2533) กิ่งแก้ว อุตถากร (2526) ได้กล่าวถึงคติชนวิทยาไว้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ข้อมูลของคติวิทยาแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. มุขปาฐะ ได้แก่ นิทาน ภาษิต ปริศนาหรือความเชื่อซึ่งถ่ายทอดมาโดยคำพูด การศึกษาข้อมูลประเภทนี้ทำเช่นเดียวกับการศึกษาวรรณคดี โดยนัยนี้ นักวรรณคดีจะศึกษาเรื่องนี้ไม่ยากนัก เพราะใช้กระบวนการทำนองเดียวกัน จะใช้ทฤษฎีอันใ้มาใช้ในการวิเคราะห์ก็ย่อมได้ไม่ว่าจิตวิทยาสังคมวิทยาหรือภาษาศาสตร์ เมื่ออิงกันก็เป็นสหวิทยาการตลอดเวลา ไม่ถือเป็นการก้าวก่ายวิชาใด

2. ข้อมูลที่เป็นวัตถุ เช่น ศิลปวัตถุกรรม สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน คติชนวิทยาสนใจมวลความรู้ที่ชาวบ้านในการถ่ายทอด การสร้างสรรค์งานที่เป็นวัตถุ ซึ่งมีทั้งคำพูดและวัตถุด้วย

3. ส่วนผสมระหว่าง 2 ประเภทแรก เช่น การฟ้อนรำ ขับร้อง ที่มีทั้งคำพูดและลีลาท่าทางการละคร หรือพิธีกรรม ซึ่งผสมคำพูดและการกระทำ

3.3 การถ่ายทอดงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเป็นชนบทมากกว่าความเป็นเมือง ทำให้เกิดลักษณะบางประการของครอบครัวชนบทไทย ในด้านประกอบอาชีพครอบครัวชนบทไทยนั้น มุ่งสนใจในด้านการประกอบอาชีพเสียส่วนมาก จึงไม่ได้ทุ่มเทเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของเด็กมากนัก โอกาสที่เด็กจะได้รับการศึกษาอย่างจริงจังก็มีน้อยมาก เพราะฐานะของพ่อแม่ไม่อำนวย เด็กไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว จึงมักช่วยพ่อแม่

ประกอบอาชีพและในที่สุดก็หันมาประกอบอาชีพเหมือนพ่อแม่อย่างจริงจัง (รัชนิกร เศรษฐโชติ, 2528)

การทำงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ชาวบ้านจะได้รับความรู้ด้านหัตถกรรม วิธีการผลิตและรูปแบบจากบรรพบุรุษ หรือ เพื่อนบ้านใกล้เคียง ทั้งนี้เพราะการติดต่อสื่อสารคมนาคมที่ล้าสมัยในยุคแรกๆ มีผลทำให้การทำงานหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่น แต่ละภาคแยกออกจากกันมีการพัฒนาขึ้นโดยตามลำพังสร้างความแตกต่างกันไปตามลักษณะของท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ (คณิงสุช นพคุณ, 2525) ลักษณะดังกล่าวตรงกับงานวิจัยของ ดร.ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรีและคณะ (2528) เรื่องหัตถกรรมแกะสลักไม้จะมีอาชีพทางด้านกลีกรวมอยู่ด้วยเป็นส่วนมากคิดเป็นร้อยละ 79 และได้รับทักษะด้านหัตถกรรมและการฝึกอบรมทางด้านแกะสลักมาจากเพื่อนฝูงญาติสนิทหรือจ้างคนในหมู่บ้านสอนให้รวมคิดเป็นร้อยละ 51 ของแรงงานทั้งหมด

โครงการวิจัยศิลปะพื้นบ้านล้านนา (วิณะ วัฒนาพันธ์และคณะ, 2521) มีผลปรากฏด้านหัตถกรรมไม้แกะสลัก โดยสำรวจใน 3 จังหวัดคือ เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ ได้กล่าวถึงวิธีการผลิตเครื่องไม้แกะสลัก ทำด้วยมือประมาณ 54.24% และทำด้วยเครื่องมือประมาณ 45-76% ส่วนเครื่องจักรอื่นๆ ไม่มีระยะเวลาการผลิตเครื่องไม้แกะสลักทำกันตลอดปีมากที่สุดประมาณ 52.94% รองลงไปทำเมื่อมีเวลาว่างประมาณ 32.35% และทำเพียงบางฤดูประมาณ 14.71%

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 วิธีการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างของเครื่องไม้แกะสลัก

จังหวัด	ชนิดของเครื่องมือแกะสลัก	แหล่งถ่ายทอดความรู้	ขบวนการในการถ่ายทอด	
			ใช้เวลาศึกษา	ทำงานชิ้นนี้มาแล้ว
1. เชียงใหม่	โต๊ะและส่วนประกอบ	บรรพบุรุษ	1-3 เดือน	1-5 ปี
	โซฟา	จากแหล่งผลิต	1-3 เดือน	1-5 ปี
	แกะสลักภาพนูน	ผู้นำหมู่บ้านสอน	2 สัปดาห์	1-5 ปี
	พระนั่ง, พระยืน	จากแหล่งผลิตงานชิ้นนั้น	3 ปี	1-5 ปี
	ดอกไม้, ลัตว์	จากแหล่งผลิตงานชิ้นนั้น	2 สัปดาห์	1-5 ปี
2. ลำพูน	เครื่องประดับ	จากแหล่งผลิตงานชิ้นนั้น	2 สัปดาห์	1-5 ปี
	เก้าอี้	บรรพบุรุษ	4-6 เดือน	1-5 ปี
	กรอบรูปแกะสลัก	บรรพบุรุษ	1 ปี	1-5 ปี
	หน้าโต๊ะ	บรรพบุรุษ	2 สัปดาห์	1-5 ปี
3. แพร่	ข้าง	บรรพบุรุษ	2 สัปดาห์	1-5 ปี
	บานประตูโบสถ์	บรรพบุรุษ	2 สัปดาห์	1-5 ปี

สรุปวิธีการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างของศิลปะพื้นบ้านประเภทต่างๆ ปรากฏดังนี้ เครื่องจักสานศึกษาจากบรรพบุรุษ 90.20% ศึกษาจากแหล่งผลิตงานนั้น 9.80% เครื่องปั้นดินเผาศึกษาจากบรรพบุรุษ 90.48% ศึกษาจากหน่วยฝึกอบรม 4.76% ศึกษาจากพระภิกษุ 4.76% เครื่องโลหะศึกษาจากบรรพบุรุษ 94.44% ศึกษาจากแหล่งผลิตชิ้นงานนั้น 5.56% ทอผ้าศึกษาจากบรรพบุรุษ 100%

ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โครงการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อสร้างงานอาชีพในชนบท (ก.ศ.อ.ช.) กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2535) โดยกล่าวถึงปัจจัยหลักในการสร้างงาน

อาชีพ คือ 1. การฝึกอบรมและศึกษาตุงาน 2. งานอาชีพที่เกิดขึ้น 3. ผู้นำท้องถิ่นและที่ปรึกษาท้องถิ่น 4. การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้สำหรับการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ในหมู่บ้าน แต่เดิมนั้นการแสวงหาความรู้ในการประกอบอาชีพใหม่ๆ ของประชาชนต้องเข้ารับบริการจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งจะจัดในลักษณะเน้นเนื้อหาและการฝึกฝนทักษะตามหลักสูตรและความพร้อมทางด้านบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ซึ่งไม่สามารถปรับให้เข้ากับสภาพของทรัพยากรในหมู่บ้านชนบทและความต้องการของประชาชนได้ การพัฒนาอาชีพใหม่ในชนบทจึงเป็นไปอย่างค่อนข้างจำกัดและไม่ส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระ การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรจะมีรูปแบบที่หลากหลายและยืดหยุ่นตามสภาพของผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่น การเรียนรู้จากการเห็นตัวอย่างในการปฏิบัติจริง โดยผู้เรียนมีความสนใจและความตั้งใจที่จะรับความรู้จากผู้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน หรือบริเวณงานใกล้เคียงที่สามารถอธิบายโดยใช้สื่อภาษาเดียวกัน สามารถสาธิตทดลองหรือชี้แนะแนวทางจากการปฏิบัติจริง ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพระหว่างประชาชนในหมู่บ้านด้วยตนเอง

สรุปการถ่ายทอดความรู้ทางด้านงานหัตถกรรมเป็นการเรียนรู้จากผู้ใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ ญาติ เพื่อนฝูง เพราะการเรียนรู้ทางด้านทักษะต้องการความสนใจเป็นพิเศษ ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก จะช่วยขจัดปัญหาด้านการถ่ายทอดความรู้ได้

3.4 การถ่ายทอดเทคโนโลยี

ในสภาพปัจจุบันการถ่ายทอดทางด้านเทคโนโลยี ถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาประเทศ ส่วนในประเด็นที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้น ดร.มิ่งสรรพ์ สันติกร (Ming sarn Santikorn, 1981) ได้สรุปหลักการถ่ายทอดเทคโนโลยีไว้ 4 ประการคือ

1. การถ่ายทอดเทคโนโลยีทางภูมิศาสตร์ (Geographical Transfer of Technology) โดยถือว่าการถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดขึ้น เมื่อเทคโนโลยีนั้นนำไปใช้ในสภาพแวดล้อมแห่งใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องตัดสินใจกับกำเนิดของปัจจัยการผลิต ทรายบิตที่เทคโนโลยีนั้นมีการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่าสถานการณ์นั้นจะดำเนินงานโดยชาวต่างประเทศทั้งหมดก็ตาม

2. การถ่ายทอดเทคโนโลยีไปสู่แรงงานในท้องถิ่น (Transfer of Technology into the local work force) จะถือว่าการถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดขึ้นเมื่อคนงานในท้องถิ่นนั้นสามารถจะรับผิดชอบและใช้เทคนิคหรือวิธีการใหม่ๆ นั้นอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ถ้าแรงงานในท้องถิ่นนั้นสามารถมีความรู้ ความชำนาญในการใช้เครื่องมือเครื่องจักรอย่างถูกต้องอีกทั้งรู้ที่จะซ่อมแซมแก้ไขได้ ก็ถือว่าการถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดขึ้น

3. การกระจายเทคโนโลยี (Technology Diffusion) ถือว่ามีการถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดขึ้นเมื่อวิทยาการความรู้ใหม่ๆ นั้นได้แผ่ขยายไปในบรรดาหน่วยธุรกิจในประเทศอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หลายทางด้วยกัน เช่นผ่านทางหน่วยธุรกิจที่ได้รับเริ่มแรกจากข้อตกลงรับช่วงอภิสิทธิ์ (Sub Licencing Agreement) การลอกเลียนแบบ การประชุมสัมมนา ตลอดจนการแลกเปลี่ยนโดยส่วนตัวและอื่นๆ ทั่วไป แล้วแต่วิธีการเผยแพร่ คือ ระบบสารสนเทศที่ใช้เอกสาร ข้อมูล บางครั้งอิทธิพลสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้นมาจากการติดต่อระหว่างบุคลากรโดยตรง

4. การปรับปรุงและพัฒนาเทคโนโลยี (Technology Adaptation and Development) จะเกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีขึ้นก็ต่อเมื่อ บุคลากรและคนงานท้องถิ่นนั้นสามารถเข้าใจความรู้และวิทยาการ นำมาปรับเข้ากับสภาวะการณ์ในสิ่งแวดล้อมของตน หรือ สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนมากขึ้น อาจจะดียิ่งขึ้นไปอีก หากมีการพัฒนาเทคนิคใหม่ของตนขึ้นมาจากวิทยาการที่ได้มา

หลักการทั้งสี่ประการนี้ แต่ละหลักการมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันทีเดียว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เมื่อเกิดสิ่งหนึ่งแล้วอาจจะมีผลอย่างอื่นที่แน่นอนตามมา

เสวีมพล รัตสุข (2526) มีความเห็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีดังนี้

1. การถ่ายทอดเทคโนโลยี มิใช่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีเท่านั้น แต่เป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้หนึ่ง หรือองค์กรหนึ่ง ไปยังอีกผู้หนึ่งหรือองค์กรหนึ่ง โดยที่ความรู้ นั้นอาจอยู่ในรูปของแบบแปลน เครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องจักร ผลิตภัณฑ์ หรืออยู่ในคนที่ถ่ายทอด
2. การถ่ายทอดเทคโนโลยี จะกล่าวได้ว่าเสร็จสิ้นและได้รับผลสำเร็จก็ต่อเมื่อผู้รับสามารถนำความรู้นั้นไปใช้อย่างได้ผลในทางปฏิบัติ
3. การถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นเรื่องระหว่างองค์กรหนึ่งกับอีกองค์กรหนึ่ง หรือระหว่างบุคคลกับบุคคล ความสำเร็จจึงขึ้นกับความสามารถของผู้ถ่ายทอดและความจริงใจของผู้ถ่ายทอดตลอดจนความสามารถทั้งทางด้านวิชาการ และความจริงใจของผู้รับการถ่ายตานั้นๆ
4. การถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้น เกิดขึ้นได้หลายทางคือ
 - 4.1 การถ่ายทอดโดยการศึกษาในระบบหลักสูตรต่างๆ
 - 4.2 การลอกเลียนแบบ ซึ่งอาจจะเป็นการลอกแบบจากเครื่องจักร เครื่องมืออุปกรณ์และรูปผลิตภัณฑ์
 - 4.3 การฝึกอบรมในลักษณะที่เป็น โครงการเฉพาะหรือในลักษณะที่เป็น โครงการ

5. การถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้นจะต้องมุ่งให้เกิดการกระจายของเทคโนโลยี (Technology Diffusion) ซึ่งหมายถึง การแพร่กระจายของความรู้จากองค์การหนึ่งไปยังอีกองค์การหนึ่ง หรือจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ

ฉะนั้น กระบวนการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีจึงต้องเคลื่อนไหว (Dynamic) ตลอดเวลาและแต่ละองค์ประกอบจะต้องเจริญเติบโตขึ้นไปเรื่อยๆ กล่าวคือ การใช้เทคโนโลยีจะต้องก่อให้เกิดอุปสงค์ใหม่ที่เพิ่มขึ้น ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ระบบการผลิตเทคโนโลยีจึงจะเจริญเติบโตก้าวหน้าตามไปด้วย การด้อยพัฒนาทางเทคโนโลยีจะเกิดขึ้นเมื่อไม่มีอุปสงค์ใหม่ย้อนกลับจากผู้ใช้งานสู่ผู้ผลิต ในกรณีนี้ทุกอย่างในกระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีจะหยุดนิ่ง (Status) กล่าวคือระบบการผลิตก็จะผลิตไปเรื่อยๆ โดยไม่สนใจว่าจะมีใครใช้หรือไม่ก็ตาม (เสวีริมพล รัตสุข, 2526)

3.5 หลักการที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอด

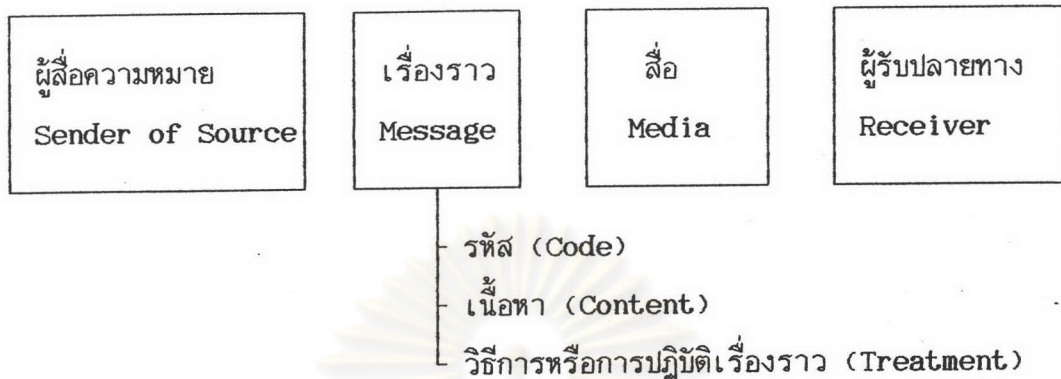
นักเทคโนโลยีได้ให้ความเห็นว่า การแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามจะกระทำโดยการนึกคิดความเชื่อและการตัดสินใจของคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวไม่ได้ผลดี ถ้าปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เราจำเป็นต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การอาศัยเหตุผลของกลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเป็นผู้ร่วมพิจารณากัน วิธีการแก้ปัญหาแบบนี้เรียกว่า แนวเข้าสู่ระบบ (System Approach) (นิพนธ์ ศุขปริณี, 2519)

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523) อ้างใน รัตนา พุ่มไพศาล (2534) ได้อธิบายวิธีการจัดระบบว่าเป็นการกำหนดขั้น การดำเนินงานและการแก้ปัญหาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของงานโดยการรวบรวมข้อมูล และทรัพยากร วิเคราะห์ปัญหาและรวบรวมวิธีการเพื่อการแก้ปัญหา และประเมินผลลัพธ์เพื่อปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพสูง

การถ่ายทอดแนวความคิด เป็นภาวะการณ์ที่จะให้ประสบการณ์ต่างๆ และอีกฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะรับรู้ประสบการณ์นั้นๆ ลักษณะของภาวะการณ์แบบนี้มีความแตกต่างกับลักษณะของการบอกเล่าหรือบรรยายอย่างธรรมดา โดยผู้บอกเล่าหรือผู้บรรยาย มีจุดหมายอยู่แต่เพียงอย่างเดียว คือ เพียงต้องการจะให้ผู้ฟังรู้สึกประทับใจ ฟังแล้วทำตามที่บอกเพื่อที่จะทดสอบในตอนท้ายว่า ผู้ฟังเก็บใจความได้แค่ไหนและสามารถเขียนตอบได้เพียงไร

นักการศึกษาให้ความหมายคำว่า Communication คือ การบอกให้รู้เข้าใจร่วมกัน ผู้บอกมีความปรารถนาจะให้ผู้ฟัง ได้รู้เรื่องอย่างที่เขาต้องการจะบอก และผู้ฟังรู้และเข้าใจในสิ่งเดียวกันกับที่ผู้บอกปรารถนาจะบอกคือ ทั้งสองฝ่ายมีความรู้ความเข้าใจตรงกัน (วิรุณี ลีลาพฤกษ์, 2525)

แผนภูมิแสดงองค์ประกอบของกระบวนการสื่อความหมายตามลำดับขั้น

องค์ประกอบของกระบวนการสื่อความหมายจากลำดับขั้นตอนของการสื่อความหมาย แล้วพบว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ

1. ต้นตอ (Source) หรือผู้สื่อความหมาย (Sender)
 2. เรื่องราว (Message) ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 รหัส (Code) หมายถึง กลุ่มของสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เช่น ความหมายของภาษาที่ออกมาในรูปใดรูปหนึ่ง
 - 2.2 เนื้อหา (Content)
 - 2.3 วิธีการหรือการปฏิบัติต่อเรื่องราว (Treatment)
 3. สื่อ (Media) ที่นำเรื่องราวไปยังผู้รับ
 4. ผู้รับปลายทาง (Receiver) (วนิดา (німเสมอ) จึงประสิทธิ์, 2526)
- การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการที่ใช้ประสาทสัมผัส (Senses) ต่างๆ ผสมผสานกันในการรับรู้สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัวเรา ประสาทสัมผัสซึ่งประกอบด้วย ตา หู กาย จมูก และลิ้น จึงนับว่าเป็นเครื่องมือในการรับรู้ที่สำคัญ
- จากการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าของคนเรา เพื่อรับรู้เปอร์เซ็นต์ของการรับรู้ต่างกันดังนี้ คือ ตา 75% หู 13% กาย 6% จมูก 3% ลิ้น 3% การรับรู้ได้จากประสาทสัมผัสทั้งห้า จะประมวลเป็นประสบการณ์ (Experience)

แผนภูมิแสดงรูปแบบการรับรู้เพื่อประสบการณ์

SENSSES —————> SENSES PERCEPTION —————> EXPERIENCE

การถ่ายทอดนอกจากจะมีส่วนของผู้ถ่ายทอดแล้วในส่วนของผู้รับการถ่ายทอดถือว่ามีความสำคัญ แนวคิดในการยอมรับหรือปฏิเสธเป็นที่สนใจของนักสังคมวิทยาได้ศึกษาเป็นหลักเกณฑ์ดังนี้

กระบวนการยอมรับ (Stage of the process of acceptance) เพื่อนำมาปฏิบัติ Everett M. Rogers. (1958) ได้แบ่งไว้เป็น 5 ขั้นตอนดังนี้ คือ

1. การตระหนักถึง (Awareness) คือ เมื่อบุคคลได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของความคิดหรือปฏิบัติ (Practice) แต่ความรู้สึกดังกล่าวยังไม่อยู่ในขั้นนี้แหล่งข่าวสารที่ไม่ใช้ตัวบุคคลสำคัญที่สุดและในขั้นที่ 1 นี้ จะเกิดขึ้นในอัตราที่รวดเร็วกว่าช่วงที่ใช้ในการยอมรับ

2. ความสนใจ (Interest) คือ เมื่อบุคคลเริ่มพัฒนาความสนใจในความคิดใหม่นั้น โดยเริ่มพยายามแสวงหาข้อมูลและข่าวสารและรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อพิจารณาถึงผลดีและผลเสียของมัน

3. การประเมินค่า (Evaluation) คือ เมื่อบุคคลเริ่มในใจซึ่งน้ำหนักเกี่ยวกับความคิดนั้นว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่หรือไม่ บุคคลเริ่มจะยั้งหารายละเอียดให้ได้มากยิ่งขึ้น จนสามารถตัดสินใจว่าจะลองพยายามกับความคิดใหม่ หรือสิ่งใหม่นั้นไม่ในช่วงนี้จึงเป็นการประเมินค่าข่าวสารกับหลักฐานต่างๆ ซึ่งได้รับจากขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 เพื่อตัดสินใจว่าความคิดนั้นจะดีสำหรับเขาหรือไม่ ในช่วงแหล่งข่าวที่เป็นตัวบุคคลจะมีความสำคัญมากที่สุด

4. ทดลองปฏิบัติ (Trial) คือ เมื่อบุคคลลงมือปฏิบัติตามความคิดใหม่ที่ตัดสินใจแล้วว่าดี แต่มักจะเป็นเพียงเล็กน้อยเพื่อทดสอบและพยายามเรียนรู้ว่าเป็นอย่างไร เมื่อไรเท่าไร เป็นต้น

5. การยอมรับมาปฏิบัติ (Adoption) คือ ขั้นตอนเมื่อบุคคลยอมรับความคิดหรือสิ่งใหม่เพื่อนำไปใช้อย่างจริงจังต่อไป

ช่วงเวลาจากขั้นแรกถึงขั้นการทดลองปฏิบัติจะยาวนานกว่าช่วงการทดลองปฏิบัติจนถึงการยอมรับปฏิบัติจริง นอกจากนั้นแล้วความซับซ้อนของกรรม การมองนวัตกรรมได้อย่างชัดเจนหรือไม่ และความสามารถในการสื่อความหมายจะมีผลต่อการยอมรับมาปฏิบัติเป็นอันมาก (รัชนิกร เศรษฐ, 2528)

สรุปการถ่ายทอดเปรียบเทียบมีนรอยเชื่อมต่อของมนุษย์ชาติ การศึกษาระบบจึงมีความสำคัญจากผู้ถ่ายทอดกับเรื่องราวผ่านสื่อทุกประเภทถึงผู้รับการถ่ายทอด เป็นกระบวนการขั้นต้น เพื่อนำไปสู่แนวคิดจากนักวิชาการทางด้านสื่อจะทำให้เราทราบหลักการที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดชัดเจนมากขึ้น

4. การศึกษา

ในขณะที่อิทธิพลของระบบอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ แผ่ขยายเข้ามาทำให้มีการพัฒนาในด้านความเป็นอยู่มากขึ้น มีความกินดีอยู่ดี ร่ำรวยด้วยวัสดุ แต่ทำให้จิตใจมนุษย์หยาบกระด้างเพราะความก้าวหน้าทางวัตถุ จิตใจมนุษย์ให้กลายเป็นหุ่นยนต์ การศึกษาก็จะต้องรับภาระในการช่วยทำมนุษย์ให้กลับคืน สู่ความเป็นมนุษย์ (HUMANIZEX) ยิ่งขึ้นสร้างจิตใจมนุษย์ให้ละเอียดอ่อนให้จับใจ ในความตึงามให้จงได้ (กานดา ณ กลาง, 2529) การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม การปลูกฝังค่านิยม และทัศนคติต่อสมาชิกของสังคมจะดำเนินไปอย่างไรก็ตาม ก็เพราะมีการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ (ฉลอง กันลยาณมิตร, 2531) งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

การศึกษา คือ การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม คือ การที่คิดว่าบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้สะสมไว้เพื่อสังคมสอนหรือส่งไปยังลูกหลานรุ่นหลัง (สุนทรา ศรีรักษา, 2525) ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับงานหัตถกรรมจึงเกี่ยวโยงกันในส่วนต่าง ๆ

"การสอนหัตถกรรมในสถานศึกษา" คือ การนำวิชาที่เกี่ยวข้องกับช่างศิลป์ของไทย อันได้แก่ ช่างแกะไม้, ช่างปั้น, ช่างกลึง, ช่างเครื่องรัก, ช่างโลหะ, ช่างหล่อ, ช่างไม้, ช่างปูน, ช่างหุ่นกระดาษ (ช่าง 10 หมู่) มาเปิดทำการสอนในสถานศึกษาครั้งแรกมีความเป็นมาคือ "การจัดการศึกษาอันสืบเนื่องจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความห่วงใยในการช่างศิลป์ของไทยจะเสื่อมสูญ เนื่องจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมของต่างชาติหลังไหลเข้ามาในระยะนั้น การจัดการศึกษาในระยะแรกเพียงแต่ตั้งกองฝึกหัดช่างแกะไม้ ขึ้นมีแผนกช่างปั้น, ช่างกลึง, และแผนกเครื่องรัก (ประดับมุก) ในปี พ.ศ. 2450 เริ่มแผนกเครื่องโลหะการสลักตุณลาย การลงยาถม ในปี พ.ศ. 2453 ในปีต่อมากกระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการครูสอนวิชาเกษตรกรรมพาณิชยกรรมและวิชาศิลปหัตถกรรม ตามโรงเรียนต่าง ๆ

เป็นอันมากจึงขยายแผนดังกล่าวขึ้นอีกมีการสร้างโรงฝึกหัดงานขึ้นครบทุกสาขา และตั้งชื่อว่า "โรงเรียนหัตถกรรมราษฎรณะ" (เพราะช่าง, 2534)

4.1 ความหมายของการศึกษา

คาร์เตอร์ วี กู (Carter V. Good, 1959) เขียนใน Dictionary of Education ให้คำจำกัดความคำว่า "การศึกษา" ไว้ 4 นัย คือ การศึกษา คือ

1. กระบวนการเบ็ดเสร็จที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถด้านต่าง ๆ ทั้งคนคิดด้านต่าง ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่าอันเป็นที่พึงปรารถนาในสังคมให้บุคคลนั้นอาศัยอยู่

2. กระบวนการทางสังคมซึ่งเลือกสรร และควบคุมสิ่งแวดล้อมให้บุคคลได้รับความสามารถและพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดตามที่สังคมปรารถนา

3. วิธีต่าง ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาเปิดสอนเพื่อเตรียมผู้ประกอบอาชีพครู ซึ่งส่วนมากเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาการศึกษา ปรัชญาและประวัติศาสตร์การศึกษา หลักสูตร วิธีสอนวิชาเฉพาะและวิธีการสอนทั่วไป หลักการศึกษาบริหารการศึกษา การนิเทศการศึกษาและวิชาอื่น ๆ ที่รวมเรียกว่า ศาสตร์ศาสตร์หรือวิชาครู

4. ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์ (2506) ได้ให้ความหมายของการศึกษาคือ การศึกษามีได้บังความคิดที่ว่ามีคนอื่นมาสอน แต่หากแปลว่าเราเรียนคือ เล่าเรียนเองที่ต้องสร้างสมคือ กำลังใจที่อยากหรืออยากเรียน เรื่องนี้เรื่องนั้น เมื่อกำลังใจเกิดขึ้นแล้วก็ค้นหาทางเอง ศึกษาแปลตามศัพท์ว่าความอยากที่จะมีความสามารถกระทำได้

ยอร์ก ดี สปินด์เลอร์ (Grog D. Spindler, 1964) นักมนุษยวิทยา การศึกษา คือ

1. กระบวนการเบ็ดเสร็จของความเจริญงอกงาม และการปรับตัวของศูนย์กลางของกระบวนการนี้คือ เด็กซึ่งต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ถูกควบคุมโดยวัฒนธรรม สังคม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ สภาวะแวดล้อมและบุคลิกภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง

2. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยความชำนาญด้านต่าง ๆ ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และรูปแบบของพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วย

3. การทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรม

ธีโอเดอร์ ดับเบิลยู ชูลทซ์ (Theodore W. Schultz, 1966) นักเศรษฐศาสตร์ การศึกษา คือ การลงทุนอย่างหนึ่งของมนุษย์เป็นการลงทุนให้ตนเอง เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาความสามารถและความเจริญงอกงามต่าง ๆ การลงทุนดังกล่าวคือ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งหมายความว่า ความสามารถในทางเศรษฐกิจของมนุษย์ มิใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่

กำเนิด แต่ได้มาเนื่องมนุษย์เข้าโรงเรียน การเข้าโรงเรียนคือ การลงทุนเพื่อให้เป็นผู้ผลิต และเพื่อให้ผู้มีรายได้

เจมส์ เอส โคลแมน (James S. Coleman, 1964) นักรัฐศาสตร์ การศึกษา คือ การอนุรักษ์ รักษา และถ่ายทอดวัฒนธรรม, ตัวการหลักสำหรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

เสวีย์ร โกลเสศ อ้างถึงใน สุมณ อมรวิวัฒน์ (2527) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้การศึกษา ได้แก่ การเล่าเรียน ฝึกฝนและอบรม เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ความชำนาญ สามารถไปประกอบอาชีพของตนเองได้ มีอนามัย ร่างกายสมบูรณ์ มีจรรยาความประพฤติดี อันจะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวส่วนร่วมในการดำเนินวิถีชีวิต

วิทย์ วิศทเวทย์ (2523) นักปรัชญา กล่าวถึงการศึกษาเป็น 2 แนวทาง คือ

1. การศึกษาในแนวทางกว้าง หมายถึง อิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต บุคลิกภาพ และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ กำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง เช่น บิดามารดา สังคม ศาสนา ระบบการปกครอง สภาพดินฟ้าอากาศ สื่อมวลชน การท่องเที่ยว เป็นต้น การศึกษาในนัยนี้ไม่มีวันสิ้นสุดการศึกษาเริ่มต้นแต่เกิดจนตาย ทุกสิ่งที่หลอมรวมเป็นร่างกาย จิตอารมณ์ ความคิดของมนุษย์ล้วนอยู่ในกระบวนการศึกษา เป็นการศึกษาจากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิต ในนัยนี้การศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่หมายถึงทุกสถาบันและทุกสถานที่

2. การศึกษาในแนวแคบ คือ กระบวนการที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านโรงเรียน หรือสถาบัน สังคมอื่นๆ เป็นการถ่ายทอดอย่างจริงจัง มีการเลือกสรรว่าจะถ่ายทอดอะไรเป็นการหลอมเหล่าสมาชิกรุ่นเยาว์ของสังคมให้เป็นไปในทางที่สังคมคิดว่าถูกต้อง มีการกำหนดแนวทาง มีการจัดตั้งระบบ เป็นกิจลักษณะ ในนัยนี้การศึกษาเป็นภารกิจของสังคมที่จะปั้นให้เด็กเป็นไปตามนโนภาพของสังคม

พุทธทาส ภิกขุ (2525) กล่าวถึงการศึกษาไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษา คือ การประหารเสียซึ่งสัญชาตญาณของสัตว์ (Education for subduing the animal instinct)

2. การศึกษา คือ ความสว่างทางวิญญาณ

การศึกษาจะต้องมีหน้าที่ทางสังคม 5 ประการคือ

1. หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม (CULTURAL TRANSMISSION) เป็นการถ่ายทอดความคิดความเข้าใจ วัฒนธรรมประเพณี อันเป็นแก่นสารของสังคม เพื่อดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม

2. หน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม (SOCIAL INTERGRATION)

3. หน้าที่สร้างนวัตกรรม (INNOVATION)
4. หน้าที่คัดเลือกและจัดสรร (SELECTION AND ALLOCATION)
5. หน้าที่พัฒนาบุคคล (PERSONAL DEVELOPMENT) พัฒนาทักษะและความสามารถอื่น ๆ ที่คิดเป็นสังคมอื่นทำได้ไม่ดีเท่า (ชนิตา รัชพลเมือง, 2534)

สุมน อมรวิวัฒน์ (2527) ได้กล่าวถึงคำสอนแบบไทย โดยเน้นที่จุดมุ่งหมาย ดังตัวอย่างของคำที่แสดงให้เห็นว่า "การสอนหนังสือ" แบบไทยนั้นได้ "สอนคน" ไปด้วยอย่างแน่แท้ เช่นคำว่า สั่งสอนและพร่ำสอน การที่ครูไทยใช้วิธีสั่งสอนนั้น แสดงว่าเมื่อเริ่มต้นศึกษาแล้ว เรียนครูจะเริ่ม "สั่ง" ก่อนแล้วจึง "สอน" กล่าวคือ ครูจะบอกให้ทำสิ่งที่นักเรียนควรทำ ต้องทำและห้ามกระทำในสิ่งที่ไม่ดีการสั่งสอนจึงนับว่าเป็นวิธีการสอนที่ครูใช้สอนศิษย์นั้นตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบกระบวนการทางการศึกษาที่ยังมิได้จัดระบบแน่นอน การฝึกฝนเมื่อศิษย์รู้จักวิธีการเรียน และรู้จักการควบคุมตนเองทั้งกาย วาจา ใจ แล้วครูได้ใช้วิธีสอนอีกอย่างหนึ่ง คือ การฝึก การฝึกแบบไทยนั้นมีการฝึกหัด ฝึกปรือและฝึกฝน คือ เมื่อศิษย์ยังอ่านเขียนประติษฐ์ไม่เป็น ครูก็เริ่มหัดให้อ่าน ให้ทำเมื่อฝึกหัดแล้วศิษย์ก็อ่านได้ทำได้ การฝึกหัดให้ทำได้นี้ยังไม่เพียงพอ ครูต้องฝึกปรือ คือ ฝึกให้ทำงานให้เป็นและทำได้ดี ฝึกซ้ำและซ้ำอีกจนชำนาญ คำว่า ฝึกฝนเป็นคำกริยา แปลว่า ถูบลบให้คม ชัดเกล่าให้เรียบ มัน แว่ววาว ตามจุดประสงค์แสดงให้เห็นกรรมวิธีกำจัดสิ่งที่มีขรุขระ ใสโครก ออกไปที่ละเล็กละน้อย โดยฝึกฝนศิษย์ด้วยวิธี น้ำใสลูกลอยและกอไผ่ กล่าวคือ ผู้สอนมีน้ำใจหวังดีต่อศิษย์อย่างบริสุทธิ์ใจ ใช้วาจาอ่อนหวาน ให้มีกำลังใจ และหากไม่บังเกิดผลก็ต้องลงโทษ

4.2 การพัฒนาการศึกษา

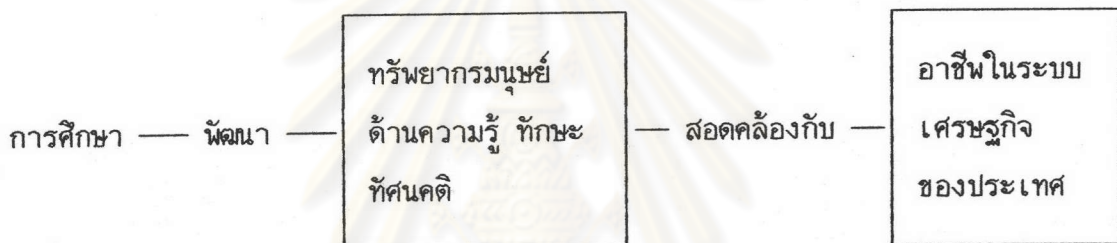
การพัฒนา คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆ ไปในทิศทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้น การพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมจะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ การที่ประเทศพัฒนาได้ต้องประกอบด้วยทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดพลังความรู้ ทักษะ ความสามารถที่จะไปจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติโดยอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศ (สุรพงษ์ ปานาทกุล, 2527)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพเหมาะสม และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศนั้นจะต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ (Tools) ในการพัฒนาด้านสติปัญญา (Cognitive) เจตคติ (Attitude) และทักษะ (Psychomotor) (วิทยาลัยครูนครปฐม, 2526) ทั้งประเทศที่มั่งมี และประเทศที่ยากจน เชื่อถือว่าการศึกษาคือจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคม (อรุณเพ พงษ์วาท, 2518)

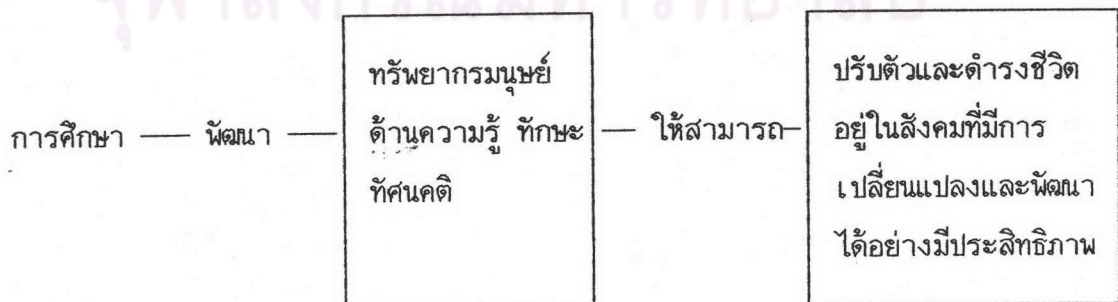
การศึกษามีบทบาทที่จะช่วยให้ระบบการผลิตของประเทศมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายได้โดยการศึกษาจะถือว่า "ทรัพยากรมนุษย์" เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจทั้งในแง่ที่เป็นแรงงาน และผู้ประกอบการ ดังนั้นการศึกษาคือทำหน้าที่ฝึกฝนคนให้มีความรู้ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพทั้งในระดับกำลังสมองและกำลังกาย สามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเอง แก่ครอบครัว และแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวมต่อไป

แผนภูมิแสดงถึงบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ

ในด้านสังคม การพัฒนาประเทศก็มีเป้าหมายที่ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้านสังคม ดังนั้นจะต้องมีการกระจายบริการทางการศึกษาออกไปให้ทั่วถึง ขณะเดียวกันก็ต้องให้มีคุณภาพที่สามารถพัฒนาคน ให้มีความรู้ และทัศนคติที่พึงประสงค์

แผนภูมิแสดงถึงบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาประเทศด้านสังคม

การที่จะพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด ย่อมต้องอาศัยบทบาทของการศึกษาทุกประเภท โดยการศึกษาแต่ละประเภทจะต้องมีแนวทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2532)

สรุปการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนา ทั้งในส่วนเนื้อหาความรู้ และตัวผู้ศึกษาเอง ผู้ที่ต้องการความเจริญก้าวหน้าควรศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับปรุงให้คุณภาพชีวิต และคุณค่าของความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ตามปรัชญาการศึกษา

4.3 การศึกษากับการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน

การสร้างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนมากจะใช้เวลาว่างจากงานอาชีพหลักจากการทำงานด้านเกษตรกรรม หรือช่วงที่รอฝน ก็หันมาสร้างงานหัตถกรรม ส่วนหนึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ประจำจากการประกอบอาชีพหลัก การถ่ายทอดหรือการฝึกหัดย่อมเกิดขึ้นในลักษณะการฝึกอาชีพ เพื่อนำไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง (Training for self improvement) ชาวชนบทมีความจำเป็นมากสำหรับการฝึกหัดทักษะนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2529) ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของการฝึกวิชาชีพของกรมการศึกษานอกโรงเรียนอย่างหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพของประชากร โดยมีประเด็นย่อย คือ

1. ให้การศึกษานั้นฐานคือ มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเป็นแนวทางแสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป
2. ให้ความรู้และการฝึกอบรมเกี่ยวกับทักษะวิชาชีพต่างๆ เพื่อเป็นอาชีพหลักหรือเสริม โดยการจัดสอนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
3. ให้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ (สุมาลี สังข์ศรี, 2533) การพัฒนาบุคลากรทางด้านหัตถกรรม ควรมีการพัฒนาทุกๆ ด้าน คือ นอกจากทักษะปฏิบัติแล้ว ระบบการตลาดและเทคนิคต่างๆ นับว่าเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาให้งานหัตถกรรมมีคุณค่าและยั่งยืนได้

F.H. Harbison (1971) อังโน อุ่นตา นพคุณ (2523) ได้ให้คำนิยามของการศึกษานอกระบบว่า ประกอบด้วยกิจกรรม 3 ประเภทคือ

1. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ ของผู้ใช้แรงงานและกำลังรับจ้างหรือทำงานอยู่
2. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเตรียมบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะเยาวชนสำหรับการเข้าทำงานหรือรับจ้าง

3. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ความเข้าใจที่อยู่นอกเหนือจากการทำงาน หัตถกรรมเป็นการใช้ทักษะในการปฏิบัติสร้างงานหัตถกรรม ทางด้านการศึกษา มีปรัชญาทางการศึกษาที่กล่าวถึงการปฏิบัติคือ "ปฏิบัตินิยม" (pragmatism) และมีชื่อเรียกกัน ได้หลายอย่างคือ experimentalism, instrumentalism progressivism ซึ่งมีความหมายในวิธีการที่แตกต่างกันไป แต่ในส่วนใหญ่แล้วเป็นกลุ่มที่ยึดถือเรื่องการปฏิบัติ หรือการกระทำเป็นสิ่งสำคัญ (กิติมา ปรีดีลภ, 2521)

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า การพัฒนาที่สำคัญคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้าน หัตถกรรมก็เช่นเดียวกัน ควรพิจารณาที่บุคคลและลักษณะของงานหัตถกรรมที่มีความจำเป็น ต้องใช้ความสามารถเฉพาะบุคคลเป็นประเด็นหลัก ไม่ว่าจะการปฏิบัติงาน หรือการเรียนรู้ก็ตาม แนวความคิดดังกล่าว เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาแบบพัฒนาการ (progressive education) ซึ่ง เน้นการปฏิบัติเช่นเดียวกับปรัชญาการศึกษาปฏิบัตินิยม (pragmatism)

ดิวอี้ (Dewey, 1985) อ้างใน อุ่นตา นพคุณ (2523) ได้ให้ลักษณะของการ ศึกษาแบบ progressive education ว่า

1. เป็นการแสดงออกของเอกลักษณ์บุคคล
2. กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินไปอย่างมีอิสระ
3. การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์
4. การใช้ทักษะต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนา
5. พยายามใช้ชีวิตให้ดีที่สุดในปัจจุบัน
6. การรับรู้โลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

หลักหรือหัวใจของ progressive education นั้นคือ "ความสัมพันธ์อันใกล้ชิด และจำเป็นระหว่างกระบวนการทางการศึกษา และประสบการณ์ที่แท้จริง" (ούνตา นพคุณ, 2523) "ชีวิตมนุษย์ต้องเกี่ยวพันอยู่กับการศึกษาตลอดเวลา อาจจะด้วยความตั้งใจหรือโดย ความบังเอิญก็ได้" (สุมาลี สังข์ศรี, 2523) การกำหนดแนวคิดหรือวิธีการคิดเกี่ยวกับการ ศึกษา อันประกอบด้วยความหมาย, ขอบเขต, ความมุ่งหมาย, นโยบาย และยุทธศาสตร์การศึกษา คือ ปรัชญาการศึกษา (ทองปลิว ชมชื่น, 2528) เพื่อเป็นการกำหนดแนวทางและวิธีศึกษา

สรุปการศึกษากับงานหัตถกรรมพื้นฐานเป็นการพัฒนาคุณลักษณะของบุคคลอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามสภาพของสังคมชนบท อย่างประสานกลมกลืน จะช่วยให้คุณภาพชีวิตและเป้าหมาย ของการศึกษาชัดเจนขึ้น เนื่องจากบุคคลได้มีการพัฒนาและแสวงหาแนวทางในการสร้างความ เจริญให้กับชีวิต และสังคม

ความสำคัญของจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

เป้าหมาย (GOAL) จุดหมายหรือจุดมุ่งหมาย (AIM) และวัตถุประสงค์หรือจุดประสงค์ (OBJECTIVE) คำสามลักษณะมีความสัมพันธ์กับการเรียนการสอน โดยแต่ละคำมีความหมายที่มีลักษณะเฉพาะดังนี้คือ

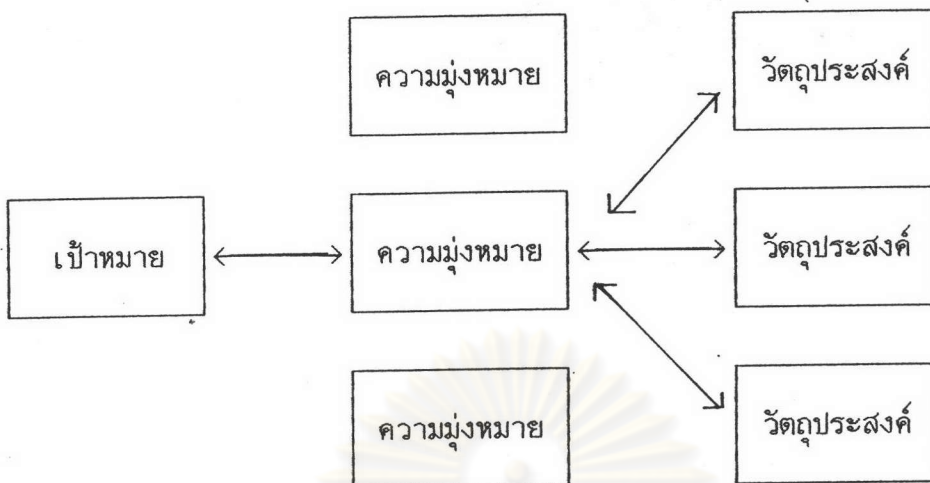
เป้าหมายในที่นี้หมายถึงสิ่งที่คาดหวัง หรือผลที่ต้องการสูงสุด หรือผลสุดท้ายของการดำเนินงานเช่นเป้าหมายของการศึกษาคือ ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องไปแล้วเป็นพลเมืองดีของประเทศ เป็นต้น

จุดมุ่งหมายหรือจุดหมาย หมายถึงความต้องการผลหรือความคาดหวังที่อยู่ในระดับรองลงมาจากเป้าหมาย และแคบลงกว่าเป้าหมาย เช่น จุดมุ่งหมายของแผนการศึกษา จุดมุ่งหมายของการมัธยมศึกษา เป็นต้น

จุดประสงค์หรือวัตถุประสงค์ เป็นความต้องการหรือคาดหวังในระดับที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจงหรือแคบลงกว่าจุดหมายหรือจุดมุ่งหมายจุดประสงค์หรือวัตถุประสงค์จะกำหนดในรูปของข้อความทั่วไปหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก็ได้ แต่ส่วนใหญ่นิยมเขียนหรือกำหนดในรูปของพฤติกรรมที่ต้องการ ดังนั้นคำว่าวัตถุประสงค์ในที่นี้จะใช้ในระดับการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์การเรียนการสอน มีความสำคัญดังนี้

1. เป็นการนำความมุ่งหมายของแผนการศึกษาในแต่ละระดับและหลักสูตรมาทำเป็นจุดมุ่งหมายย่อย หรือเฉพาะอันเป็นการง่ายที่จะนำไปปฏิบัติ
2. เป็นการกำหนดทิศทางหรือแนวทางในการสอนของผู้สอนว่า ควรจะดำเนินการไปในแนวทางใด ซึ่งทำให้ผู้สอนสะดวกในการสอน
3. ทำให้ทราบเป้าหมายของการสอน ผู้สอนจึงทราบว่าจุดมุ่งหมายหรือปลายทางที่ตนต้องการอยู่ที่ใด
4. วัตถุประสงค์ของการสอนจะทำให้ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมในการสอน และประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้อง

แผนภูมิแสดงลำดับของเป้าหมาย ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528)

ความสำคัญของศิลปศึกษา

วีรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์ (2520) กล่าวว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่สร้างเสริมลักษณะนิสัยให้แก่เด็กมีพฤติกรรมอันดีงามด้านศิลปะ ศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาสามัญที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยให้เด็กได้ทำกิจกรรมมีโอกาสสร้างสรรค์ แก้ปัญหาและได้สัมผัสกับสภาพที่เป็นจริง เพื่อเด็กจะได้ประสบการณ์ทางด้านสุนทรียภาพและการสร้างสรรค์ และเทคนิคของการทำงานจะช่วยให้เด็กได้พัฒนาอารมณ์ สังคม สติปัญญาและความคล่องแคล่วในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความคิดและการแสดงออก ฉะนั้นศิลปศึกษาจึงมีความหมายต่อการศึกษามาก

นิรมล ตีรณसार สวัสดิบุตร (2525) ได้กล่าวถึงศิลปศึกษาว่า "เป็นการศึกษาเรื่องของการสร้างสรรค์ ซึ่งอาจเป็นทั้งการสร้างงานศิลปะของผู้เรียนเองหรือการสร้างงานของผู้อื่น และเป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเจริญก้าวหน้า"

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) กล่าวว่าศิลปศึกษา คือ การให้การศึกษาศิลปะกับผู้เรียน โดยการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศิลปินนิสัยของผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและความคิดที่ดีต่อศิลปะ

เลิศ อานันทนา (2523) กล่าวว่า ศิลปศึกษา หมายถึง "วิชาที่จัดขึ้นภายใน โรงเรียนและสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมให้เด็กทุกเพศทุกวัยและทุกระดับความสามารถได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรี ตามความคิดสร้างสรรค์ ตามความสนใจและความถนัดตามธรรมชาติของแต่ละคน กิจกรรมศิลปะประกอบด้วย การเขียนภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก ดนตรี นักร้อง เป็นต้น"

ศิลปศึกษาในโรงเรียน

วิชาศิลปะในระยะแรกจัดเป็นวิชาเอกเทศ มุ่งเน้นการใช้ความรู้ความสามารถฝึก การใช้ฝีมือ แสดงออกในผลงานและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ต่อมาได้นำมาจัดเป็น รายวิชาหนึ่งเช่นเดียวกับวิชาสามัญอื่นๆ ที่นักเรียนจำเป็นต้องเรียนด้วย และได้้นำแนวคิดและ วิธีการทางจิตวิทยามาประยุกต์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ทำให้วิชาศิลปะกลายเป็น วิชา "ศิลปศึกษา" (สมเกียรติ เจริญสุข, 2536)

การแบ่งแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาออกเป็นแนวทางต่างๆ ได้ตั้งขึ้น ไมเคิล (MICHEL, 1983) อ้างใน พูนสม โรจนวิทย์, (2536)

1. แนวอุตสาหกรรมศิลป์ (THE INDUSTRIAL ART APPROCH) เริ่มได้รับความสนใจเมื่อ ค.ศ. 1765 เมื่ออังกฤษได้ค้นพบเครื่องจักรไอน้ำ ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติ ทางอุตสาหกรรม ความสามารถในการวาดภาพจะเป็นคุณสมบัติที่จะได้งานทำในโรงงาน ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการวาดภาพเพื่อการได้มีงานทำและนำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น การวาดภาพ ในแนวนี้อัปเดตเชิงเรขาคณิต

2. แนวคิดแบบสถาบันศิลป์ (THE ACADEMIC ART SCHOOL APPROACH) ผล จากการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมทำให้คนมั่งคั่งขึ้นและผู้คนที่ร่ำรวยก็เริ่มท่องเที่ยวพบศิลปวัฒนธรรม ต่างๆ มีความนิยมในศิลป์มากขึ้น มีพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นมากมาย และได้รับการสนับสนุนสถาบัน อุดมศึกษาได้บรรจุวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ไว้ในหลักสูตร เป็นยุคของศิลปะเพื่อศิลปะ (ART FOR ART'S SAKE)

3. แนวศิลปะสร้างสรรค์โดยไม่ชี้แนะ (THE NONDIRECTED CREATIVE ART APPROACH) เป็นผลมาจากพัฒนาการนอกศาสตร์ทางศิลปะในโรงเรียน แต่เน้นแนวคิดจาก ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (PROGRESSIVE EDUCATION ASSOCIATION) ซึ่งเน้นเด็ก เป็นศูนย์กลาง เกิดจากความเจริญรุ่งเรืองของวิชาจิตวิทยาที่สนใจการศึกษาเด็ก โดยเน้นการ

ให้ความสนใจ ความต้องการ ความสามารถ คุณลักษณะเฉพาะของแต่ละๆ

4. แนวประยุกต์ศิลป์ (APPLIED ART APPROACH) เน้นความทัดเทียม บทบาทศิลปะที่เป็นที่ยอมรับของสังคม การประยุกต์การเรียนรู้ศิลปะสู่การดำเนินชีวิตใช้ศิลปะในโรงเรียนเป็นสื่อที่จะยกระดับบริบทของสังคมเกี่ยวกับงานศิลปะในสิ่งแวดล้อม มีสถาบันที่สำคัญเกิดขึ้น คือ เบอว์เฮาส์ (BAUHAUS) ก่อตั้งโดยวอลเตอร์ โกรพัลส (WALTER GROPLUS)

5. แนวจิตวิทยา (THE PSYCHOLOGICAL APPROACH) จากที่ผ่านมาศิลปศึกษาไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากเน้นความคิดสร้างสรรค์ การไวต่อการรับรู้เชิงสุนทรีย์ การแก้ปัญหาเชิงสุนทรีย์ และการเรียนรู้ศิลปะอื่นๆ แต่ครูไม่แน่ใจว่าจะทำอย่างไร ผู้บริหารและผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของศิลปะเป็นชั่วโมงพักสอน จนกระทั่งเกิดโครงสร้างแนวทางการจัดชั้นเรียนอย่างมีความหมาย โดยแนวทางจิตวิทยาเริ่มมีบทบาทขึ้น

6. แนวเน้นเนื้อหา (CONTENT APPROACH) การศึกษาทั่วไปในอเมริกากำลังตื่นตัวในเชิงเน้นเนื้อหา ในทางศิลปศึกษา เอลเลียต ไอส์เนอร์ (ELLIOT EISNER) ทำการศึกษาสำรวจพบว่า โรงเรียนในระดับอุดมศึกษาขาดความรู้ทางศิลปะ แนวนี้เป็แนวที่เน้นเนื้อหาเชิงพุทธิปัญญา (COGNITIVE CONTENT) เพื่อให้เด็กเรียนฉลาด มีความไวในแง่การชมงานศิลปะ การวิจารณ์ การตีความศิลปะ

7. แนวสุนทรีย์ศาสตร์ (THE AESTHETIC EDUCATION APPROACH) เกิดขึ้นจากการที่เน้นสติปัญญาและพฤติกรรมทำให้กลุ่มนักวิชาการรู้สึกว่าเป็นกระบวนการที่มีชีวิตชีวา โดยกลุ่มนี้เน้นการพัฒนาความรู้สึก การปรับตนให้เข้ากับประสบการณ์ และการไวต่อความรู้สึก นักเรียนได้รับการตระหนักเชิงสุนทรีย์ เพื่อตอบโต้ความเปลี่ยนแปลงทางการรับรู้และเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต

8. แนวสหศิลปศึกษา (ARTS EDUCATION APPROACH) เป็นการรวมศิลปะแนวต่างๆ ทั้งหมด ไม่เพียงทัศนศิลป์ เป้าหมายเพื่อเพิ่มสมรรถภาพในการสัมผัสคุณค่าเชิงสุนทรีย์ในสิ่งแวดล้อม

9. แนวคัสสรรตามความเหมาะสม (ECLECTICISM) จากอดีตเป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงของศิลปศึกษามาจากภายนอกขอบเขตของศิลปศึกษา สำหรับแนวคัสสรรตามความเหมาะสมนี้ คือการปรับใช้แนวทั้งหมดที่มีอยู่ให้เข้ากับสถานการณ์ เป็นการผสมผสานคุณลักษณะทางความคิด ความรู้สึก การรับรู้ให้เข้ากับการสร้างสรรค์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างงานศิลปะและการดำรงชีวิต

การจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ พอสรุปลักษณะเด่นได้ดังนี้ (สมเกียรติ เจริญสุข, 2536)

1. หลักสูตรแสดงข้อกำหนดเกี่ยวกับความรู้ ด้านทฤษฎีและการปฏิบัติทางศิลปะมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนและกิจกรรมทางศิลปะแต่ละประเภท เช่น การเขียนภาพ ระบายสี การปั้น การแกะสลัก การออกแบบภาพพิมพ์ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นสื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกและสร้างสรรค์

2. เนื้อหาสาระทางศิลปะมีระบบและองค์ความรู้ที่เหมาะสม เน้นลักษณะเฉพาะของประเทศชาติ เพื่อผลทางการสืบทอดและพัฒนาารรดกทางวัฒนธรรม

3. มีการพัฒนาวัสดุหลักสูตรต่างๆ เช่น การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู สื่อการสอน เอกสารประกอบการเรียน หนังสือเรียน และการประเมินผล วัสดุหลักสูตรเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อความสะดวกสำหรับผู้สอนในด้านการนำหลักสูตรไปใช้

การจัดกิจกรรมทางศิลปศึกษานั้น สามารถจัดได้หลายรูปแบบ ซึ่งกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะมีจุดเน้น และคุณค่าแตกต่างกันออกไป ซึ่งวิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้ให้ข้อคำนึงในการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาว่า จะต้องคำนึงถึง

1. สภาพวุฒิภาวะและความพร้อมในด้านต่างๆ ของนักเรียน
2. กิจกรรมนั้นสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และจุดประสงค์เฉพาะทางศิลปศึกษา ทั้งการเสริมสร้างบุคลิกภาพ และการสร้างเสริมพฤติกรรมทางสังคม
3. กิจกรรมนั้นมีความยากง่ายในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับความพร้อมซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนการสอนที่ครูจะต้องพร้อมด้วยจิตวิทยาและความเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องจริงจัง (สมเกียรติ เจริญสุข, 2536)

สรุปได้ว่าศิลปศึกษา คือ การให้การศึกษาศิลปะแก่ผู้เรียน โดยจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนา และเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ศิลปศึกษาจึงเป็นศาสตร์ที่ถูกจัดไว้ในการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา (บรรลือ ขอรวมเดช, 2534)

4.4 หลักการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

"คนเราจะทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ และจะหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงพอใจ" ทอร์นไดค์ (Edward, Lee Thorndike, 1874-4949) ได้กล่าวไว้ในกฎแห่งการเรียนรู้ ทฤษฎีแรก (Law of Effect) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการศึกษา เขาเป็นคนแรกของกลุ่ม

"Reinforcement Theorists เป็นผู้ที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ" (ปราณี รามสูต, 2528)

"ลำดับชั้นการเรียนรู้ (learning hierarchy) หมายถึง กลุ่มของสมรรถภาพทางความคิดที่กำหนดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจง โดยให้ความสัมพันธ์เป็นลำดับชั้นต่อกัน และให้สอดคล้องกับแนวความคิดทางทฤษฎี พฤติกรรมที่เป็นสมรรถภาพทางความคิด หรือชิ้นงานเฉพาะ (task) ใดๆ มีความสัมพันธ์เป็นลำดับชั้นต่อกันเมื่อการเรียนรู้ชิ้นงานเฉพาะ (หรือพฤติกรรม) ขั้นต่ำกว่าก่อให้เกิดการถ่ายโอนทางบวกต่อการเรียนรู้ชิ้นงานเฉพาะขั้นสูงกว่า ฉะนั้นชิ้นงานเฉพาะขั้นต่ำกว่าจึงเป็นองค์ประกอบของชิ้นงานเฉพาะขั้นสูงกว่า หรืออาจพิจารณาอีกทางหนึ่งได้ว่าชิ้นงานเฉพาะใดๆ มีความสัมพันธ์เป็นลำดับชั้นต่อกันเมื่อบุคคลหนึ่งสามารถปฏิบัติชิ้นงานเฉพาะที่ซับซ้อนกว่าได้แล้วเขาต้องสามารถปฏิบัติชิ้นงานเฉพาะขั้นต่ำกว่าได้ด้วย และหากเขาปฏิบัติชิ้นงานเฉพาะขั้นต่ำกว่าไม่ได้เขาย่อมไม่สามารถปฏิบัติชิ้นงานเฉพาะขั้นสูงกว่าได้"

(กมล ภูประเสริฐ, 2525)

กระบวนการเรียนรู้ (The Learning Process)

การเรียนรู้ (learning) สัมพันธ์กับพฤติกรรม (behavior)

การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

พฤติกรรม (behavior) คือ การกระทำสิ่งที่สังเกตเห็นได้ (observable act)

หรือผลที่เกิดจากการกระทำ

ชนิดของการเรียนรู้ (Types of Learning)

การเรียนรู้มีอยู่สองชนิด คือ acquisition และ extension acquisition หมายถึง การเรียนรู้ที่ได้พฤติกรรมใหม่หรือปฏิกิริยาตอบสนองเกิดขึ้นใหม่ extension หมายถึง ปฏิกิริยาตอบสนองซึ่งควบคุมพฤติกรรมถูกขยายกว้างออกไป (extend) เพื่อทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองคือ condition ขึ้นใหม่จากพฤติกรรมอันเดิม (วิรุฬห์ ลีลาพฤทธิ์, 2525)

ทฤษฎีการเรียนรู้ 2 กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา คือ

1. Stimulus-Responses Associationism มีนักจิตวิทยา คือ Pavlov, Thorndike Guthrie, Skinner

2. Coghitive-Field Theory มีนักจิตวิทยา คือ Kohler, Lewin, Ausubel, Piaget, Bruner. (ปราชญ์ งามสุด, 2528) ดังตัวอย่างของนักจิตวิทยาทั้งสองกลุ่มดังต่อไปนี้

สกินเนอร์ (Skinner, 1904) เห็นว่าการเรียนรู้มี 2 ชนิดคือ

1. Classical Conditioning ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากมีสิ่งเร้าภายนอกมากระตุ้นให้คนแสดงพฤติกรรมซึ่งมีลักษณะที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ (Reflex การแสดงพฤติกรรมของเราที่มีจำนวนไม่น้อยที่มีลักษณะ Reflex)

2. Operant Conditioning การเรียนรู้ชนิดนี้ ผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำเองมิต้องรอให้สิ่งเร้าจากภายนอกมากระตุ้น แต่เกิดจากสิ่งเร้าภายในตัวผู้เรียนเองเป็นตัวกระตุ้นให้คนแสดงพฤติกรรม เดิน เล่น พุด กิน

บรูเนอร์ (Bruner's, 1963) ได้แบ่งวิธีการเรียนรู้ออกเป็น 3 แบบ คือ

1. การเรียนรู้ด้วยการกระทำ (DOING) บรูเนอร์ เรียกว่า "ENACTIVE" เป็นขั้นที่การเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากประสบการณ์สัมผัสทั้งสิ้น

2. การเรียนรู้ด้วยการเห็น (SEEING) บรูเนอร์ เรียกว่า "IKONIC" เป็นการเรียนรู้ที่ยังไม่เข้าใจอะไรอย่างถ่องแท้ไม่สามารถจำแนกสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผลได้

3. การเรียนรู้ โดยใช้สื่อความหมายทางสัญลักษณ์ (SYMBOLIC MEANS) เรียกว่า SYMBOLIC เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ (แก้วตาคณะวรรณ, 2521)

องค์สามของการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1. ผู้เรียน 2. บทเรียน 3. วิธีเรียน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน

1.1 วุฒิภาวะและความพร้อม วุฒิภาวะ (maturity) หมายถึง ความเจริญเติบโตของเด็กโดยธรรมชาติทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมความพร้อม (readiness) คือ สภาพความเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของผู้เรียนรวมทั้งความสนใจและความรู้พื้นฐานที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งที่เรียนได้

1.2 ความสามารถ หมายถึง เชี่ยวปัญญา ความสามารถวัดได้จากแบบ
สอบถาม

1.3 ความสนใจ เป็นตัวกระตุ้นอย่างสำคัญที่จะทำให้เกิดกิจกรรมการ
เรียนรู้ช่วยให้การเรียนรู้นั้นมีจุดหมายที่แน่นอน บางครั้งความสนใจเกิดจากความถนัด และเจ
คติที่ติดต่อเนื่องกัน

1.4 ประสบการณ์ของผู้เรียน ความรู้เดิมที่มีอยู่จะช่วยเสริมให้เกิดการ
เรียนรู้ใหม่

1.5 ความบกพร่องทางร่างกาย ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ อวัยวะที่ช่วยให้
เกิดการเรียนรู้ เช่น ตา หู ปาก สมอง มือ เป็นต้น

2. บทเรียน หมายถึง เรื่องที่เรียน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามเนื้อหาวิชา และ
กิจกรรมที่จัดขึ้น

2.1 ชนิดของบทเรียน

2.2 ความยาวของบทเรียน

2.3 ความยากง่ายของบทเรียน

2.4 ความหมายของบทเรียน

3. วิธีเรียน

3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ

3.2 กระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ความคิด ความจำ การลืม การจูงใจ

3.3 การเสริมแรง

3.4 การถ่ายโยงความรู้

3.5 การฝึกหัด (ปราณี รามสูต, 2528)

การเรียนรู้ด้านวิชาชีพหลายสาขา เช่น การเขียนแบบ การซ่อมสร้างอุปกรณ์ต่างๆ
ล้วนอาศัยความสามารถทางทักษะ และการฝึกซ้อมจนเกิดความชำนาญ การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผล
ต่อการเรียนทางด้านทักษะจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเรียนรู้ทักษะ เราควรหันมาสนใจลำดับขั้นของการเรียนรู้จาก
การสังเกตเด็กเล็กที่เพิ่งเรียนเราจะเห็นได้ว่าเด็กจะหัดนับเลขได้ก่อน จะบวกและลบเลขแล้ว
จึงจะเรียนคูณและหารได้ เด็กเล็กๆ จะเริ่มคลานก่อนจะตั้งไข่ และหัดเปล่งเสียงได้ก่อนจะ
ออกเสียงเป็นคำแล้วจึงจะเป็นประโยค (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

จากการศึกษาของ กานเย่ (Gagne, 1977) ได้สรุปชั้นต่างๆ ของการเรียนรู้ไว้ทั้งหมด 8 ชั้นตอนด้วยกัน โดยการเรียนรู้จะเริ่มจากเรียนรู้ในลำดับขั้นที่ต่ำกว่าจะเกิดขึ้นก่อน การเรียนรู้ในลำดับขั้นที่สูง ผู้เรียนควรเริ่มจากขั้นที่ต่ำไปก่อน เพื่อให้เกิดผลในด้านการเรียน

1. การเรียนรู้สัญญาณ (Signal Learning) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะนิสัยหรืออารมณ์ การกระพริบตา เมื่อมีฟองอากาศมากระทบตา ซึ่งพาฟลอฟ (Pavlov) เรียกว่า ปฏิกริยาสะท้อนที่ไม่ได้วางเงื่อนไข หมายถึง ไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากการเรียนรู้มาก่อน

2. การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเคลื่อนไหวของอวัยวะต่างๆ ของร่างกายต่อสิ่งเร้าเป็นการเน้นข้อต่อระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองโดยผู้เรียนเป็นผู้กระทำเอง

3. การเรียนรู้การเชื่อมโยง (Chaining) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองติดต่อกัน เป็นการเรียนรู้ในด้านทักษะ เช่น การเรียน

4. การเชื่อมโยงภาษา (Verbal Association) เป็นการเชื่อมโยงความหมายทางภาษาโดยออกมาเป็นคำพูดแล้วจึงใช้ตัวอักษร

5. การแยกประเภท (Multiple Discrimination Learning) เป็นความสามารถในการแยกสิ่งเร้า และตอบสนองสิ่งเร้าได้ ผู้เรียนเห็นความแตกต่างของสิ่งของประเภทเดียวกันเป็นการจำแนกความแตกต่างด้านทักษะและภาษา

6. การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) เป็นความสามารถที่ผู้เรียนรู้อาจเห็นลักษณะร่วมของสิ่งต่างๆ

7. การเรียนรู้หลักการ (Principle Learning) การเรียนรู้ที่เกิดจากการนำความคิดรวบยอดสองความคิด หรือมากกว่านั้นมาสัมพันธ์กันแล้วสรุปตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้น

8. การเรียนรู้จากการแก้ปัญหา (Problem Solving Learning) การเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหาเกิดจากที่ผู้เรียนนำหลักการที่มีประสบการณ์มาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและปัญหา (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

สรุปการเรียนรู้ คือ หัวใจในการพัฒนาคุณภาพของคน เพราะการเรียนรู้ทำให้คนเรามีความสามารถพิเศษกว่าสัตว์โลกอื่นๆ มีนักจิตวิทยาสองกลุ่มให้แง่คิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ และองค์ประกอบของการเรียนรู้ โดยมีการศึกษาจากธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์จากง่ายไปสู่ขั้นที่ยากวิธีการดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านการพัฒนา การเรียนรู้ในสาขาต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง

ตามแนวทฤษฎีการเรี ยนรู้ของ บลูม (Bloom) ดังกล่าว แลนซิง (Lansing 1976: 274-276) ได้จำแนกทฤษฎีการเรี ยนรู้ที่เกี่ยวกับศิลปะทั้ง 3 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. พุทธินิสัย (Cognitive Domain) เป็นความรู้เกี่ยวกับศิลปะมี 5 ด้าน คือ

1.1 ความรู้ในเนื้อหาวิชาศิลปะ (Knowledge of Life) โดยเฉพาะความรู้ด้านประสบการณ์สุนทรีย์ หากผู้เรี ยนขาดความรู้ หรือจินตนาการในด้านนี้แล้ว เขาจะสามารถพูด ทำ และพิจารณาเลือกสรรเกี่ยวกับศิลปะได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

1.2- ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะ (Knowledge of Composition) เป็นพื้นฐานศิลปะที่สำคัญที่ว่าด้วยเรื่อง การจัด หรือ การประกอบกันของทัศนธาตุ เพื่อให้ได้องค์ประกอบที่เหมาะสม นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้เรี ยนสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับงานของเขาหรืองานของผู้อื่นได้อย่างมีระบบ

1.3 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำ (Knowledge of Procedures) เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับศิลปิน หรือผู้เชี่ยวชาญ ที่จะต้องรู้อ่างานศิลปะที่เขาจะทำงานนั้นทำอย่างไร ความรู้นี้จะทำให้เขาสามารถทำงานศิลปะ หรือพิจารณาตัดสินงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม

1.4 ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์ (Knowledge of Art History) เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำงานศิลปะ และเข้าถึงงานศิลปะ เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรี ยนเกิดความคิด และช่วยให้เขาทำงานศิลปะหรือพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับศิลปะได้อย่างเชี่ยวชาญ

1.5 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของศิลปะ, คุณค่าของศิลปะและธรรมชาติของประสบการณ์สุนทรีย์ (Knowledge of the Nature of Art, the Value of Art and the Nature of Aesthetic Experience) เป็นความรู้ความเข้าใจที่นำไปสู่การพิจารณาตัดสิน สัญลักษณ์ทางการเห็นที่มีอยู่ใน งานศิลปะ ความรู้ต่างๆ เหล่านี้จะไม่แสดงเป็นคำพูด แต่จะถูกถ่ายทอดในลักษณะของรสนิยม

2. จิตนิสัย (Affective Domain) เป็นทัศนคติที่นำไปสู่การสร้างงานศิลปะ และเข้าถึงงานศิลปะ มี 4 ด้านคือ

2.1 ความสนใจในประสบการณ์สุนทรีย์ (Interest in the Aesthetic Dimension of Experience) เป็นความสนใจหรือความโน้มเอียงอันเป็นความปรารถนาส่วนบุคคล เมื่อถูกชี้แนะให้รับรู้เกี่ยวกับลักษณะ ความหมาย และความลุ่มพันซ์ของประสบการณ์ ถ้าเขาไม่รับรู้สิ่งเหล่านี้ เขาก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจสัญลักษณ์ทางการเห็น และไม่สามารถที่จะเข้าถึงงานศิลปะได้

2.2 ความมั่นใจในการทำงานศิลปะ และประเมินผลงานศิลปะ (Confidence in One's Ability to Make and Evaluate Work of Art) หากผู้เรียนปราศจากความมั่นใจในเนื้อหาที่เรียนแล้ว เขาก็ไม่ชอบที่จะร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

2.3 ความเป็นผู้มีใจกว้างต่อการยอมรับความแตกต่างของรูปทรง หรือ ลักษณะแบบอย่างในศิลปะ (Open-Mindedness Toward the Different Forms or Styles That Art Might Take) สิ่งนี้มีความสำคัญโดยเฉพาะสำหรับผู้เชี่ยวชาญ เพราะเขาไม่สามารถเข้าถึงสุนทรียภาพในงานศิลปะขั้นนั้นได้ หากเขาเป็นคนที่ใจคับแคบที่จะรับรู้เกี่ยวกับรูปทรง ลักษณะแบบอย่าง รูปร่าง หรือ เทคนิค ที่ประกอบอยู่อย่างพิเศษในงานศิลปะ

2.4 ความขยันเอาใจใส่และความตั้งใจ (Willingness to Workhard and the Presevere) จนกระทั่งงานที่ทำหรือได้รับมอบหมายสำเร็จลง ความขยันเอาใจใส่มีความสำคัญ โดยเฉพาะต่อการพัฒนาของทักษะในด้านการจัดวัสดุศิลปะ ซึ่งเป็นผลให้การเสนอความหมายของประสบการณ์สุนทรีย์มีความเหมาะสม

3. ทักษะนิสัย (Psycho Motor Domain) เป็นทักษะในงานศิลปะ การประสานกันของมือกับตาในการใช้เครื่องมือ และวัสดุ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่ามันยังไม่เป็นที่ยุติว่าความสามารถในการใช้เครื่องมือ และวัสดุจะเกี่ยวเนื่องกับศิลปะ แต่การมีความสามารถหลายๆ ด้านเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างโอกาสสำหรับการแสดง ออกนอกจากนี้ แลนซิง (Lansing) 1976: 95, 114-115) ยังกล่าวว่า ทักษะเป็นความชำนาญทางเทคนิค หรือ ความคล่องแคล่วในการใช้เครื่องมือ หรือวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะทักษะเป็นความสามารถที่จะทำให้ผู้ดูเข้าใจในความคิด และอารมณ์ที่ได้เสนอไป หากศิลปินมีทักษะในการใช้สื่อหลายๆ ชนิด ก็จะทำให้เขามีอิสระในการเสนอความคิดได้กว้างขวางขึ้น และอารมณ์ก็มีความเด่นชัดขึ้น

4.5 หลักการสอนแบบฝึกหัด

ความสำคัญของการสอนแบบฝึกหัดปฏิบัติมีความสำคัญอย่างมากมานานแล้ว ในการเรียนการสอน ในศาสนาของชาวเอเชีย (ประสาน ทองภักดี อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524) การศึกษาของชาวกรีกและโรมันในอดีตต่างเน้นความสำคัญของการฝึกฝนการทำได้ใช้ได้อยู่เสมอ การศึกษาด้านศิลปะและดนตรีก็มุ่งไปที่การทำได้ และปฏิบัติได้เป็นหลักสำคัญในการศึกษาของทุกวิชาซึ่งต่างก็มุ่งที่การปฏิบัติทั้งสิ้น (Schein อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524)

การสอนแบบฝึกปฏิบัติในแง่ของการศึกษา เป็นการทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์ เพราะเกิดความผสมผสานระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ โดยปกติการสอนแบบบรรยายจะเป็นเพียง

การบอกหรือสอนด้วยคำพูดเท่านั้น ส่วนการอภิปรายก็เป็น การซักถามด้วยคำพูดเช่นกัน แต่การ สอนแบบฝึกปฏิบัตินั้นเป็นการสอนให้ผู้เรียนเรียนจากของจริง และลงมือทำด้วยตนเอง ทำให้รู้ ด้วยตนเองว่าสิ่งที่เรียนนั้นเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรและในบางกรณีก็จะแก้ปัญหาด้วยตนเอง พร้อมกันไปเป็นการให้ประสบการณ์ตรง (Direct Experience) กับผู้เรียน อีกทั้งการสอน แบบฝึกปฏิบัติจะช่วยให้ผู้เรียน เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ในแง่ของ การนำไปใช้ในขณะที่ยังมีโอกาสได้รับข้อติชม (Feedback) ทันทีทันใด ซึ่งส่งผลให้การ เรียนรู้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนการสอนแบบฝึกปฏิบัติ ยังมีความสำคัญต่อการฝึกฝน ทักษะต่างๆ พร้อมกันไปเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้วิธีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองพร้อมกัน (Knopke And Diekemann, 1978) ในขณะเดียวกันผู้สอนก็ได้พบด้วยว่าสิ่งที่สอนนั้นสามารถจะปฏิบัติ ได้เพียงใด (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2524)

การสอนแบบฝึกปฏิบัตินับว่า เป็นการสอนที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) (เฉลิม วราวิทย์ และสมคิด แก้วสนธิ, 2528) การสอนแบบนี้ นอกจากจะสามารถให้ผู้เรียนฝึกฝนเพื่อผลแห่งการปฏิบัติได้ทำ ได้แล้ว ยังช่วยส่งเสริมจุดมุ่งหมายด้านความรู้ (Cognitive Domain) และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Affective Domain) ได้ด้วย (ไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2524) ซึ่งในระดับอุดมศึกษามีวิชา การต่างๆ ในหลายคณะที่จำเป็นจะต้องจัดการสอนแบบฝึกหัดเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ ทางด้านทักษะ (เฉลิม วราวิทย์ และสมคิด แก้วสนธิ, 2528)

ความหมายคำว่าฝึกปฏิบัตินี้โดยทั่วไปมักจะเรียก และเข้าใจกันว่า การปฏิบัติภารกิจ ซึ่ง อาจจะทำให้ไขว้เขวได้ เพราะจะใช้ในทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ เป็นต้น มีความหมายถึงการฝึกฝนและเรียนรู้ในห้องทดลอง (Laboratory) เพื่อที่จะทำการทดสอบหรือทำความเข้าใจกับข้อค้นพบ หรือทฤษฎีเดิมที่มีอยู่แล้ว ในขณะที่เดียวกัน ก็อาจจะศึกษาค้นคว้าหาข้อค้น และทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้เรียกชื่อการสอนแบบนี้ แตกต่างออกไป เช่น การสอนแบบทดลอง (Experimentation) การฝึกฝน (Practicals) เป็นต้น (Bligh อ้างในไพฑูริย์ สินลารัตน์, 2524)

ในความหมายของการฝึกฝน การปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนจะพบว่าแนวคิดของการสอน แบบปฏิบัตินี้มีมานานพร้อมกับการเรียนรู้ของมนุษย์ เพราะการเรียนรู้อาชีพในสมัยก่อนนั้นเรียนรู้ จากของจริง ฝึกเอาจากของจริง (Apprenticeship) ทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อการศึกษาในอาชีพ เริ่มหันเข้าหาสถาบัน สู่ห้องทดลอง การฝึกฝนในอาชีพจึงแคบเข้ามาในสถาบันเท่านั้น ดังนั้น ความหมายของการสอนฝึกปฏิบัติจึงหมายถึงการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดสอบความรู้หรือ

เนื้อหาที่เรียนไปได้ค้น (พบหรือไม่พบ) ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ได้ประยุกต์เนื้อหา กับสภาพความเป็นจริง ได้ฝึกฝนและลงมือทำตามความรู้ที่ได้เรียนไปนั้น (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524)

การลงมือทำหรือ Doing, Practicals or Performance คำว่า Performance นี้ตามรูปศัพท์ของ เวบสเตอร์ (Webster, 1965) หมายถึงการกระทำหรือกระบวนการในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และ กู๊ด (Good, 1973) ให้ความหมายว่า คือการกระทำที่ได้รับความสำเร็จอย่างดียิ่ง เพราะผู้กระทำสามารถมีความเข้าใจในสิ่งที่จะต้องกระทำเป็นอย่างดี สามารถที่จะทำหรือปฏิบัติได้

จุดมุ่งหมายของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ

นักการศึกษาสมัยใหม่มีความเชื่อว่า การเรียนการสอนที่เน้นหนักพัฒนาการทางด้านสติปัญญา โดยสอนให้ผู้เรียนรู้จักคิด และมีการปฏิบัติโดยการลงมือทำควบคู่ไปด้วย จึงจะทำให้การเรียนรู้นั้นสมบูรณ์ (นงนุช เศวตพงษ์, 2522) ซึ่งหัวใจของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ คือการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ได้เรียนไปแล้ว ทำให้เขารู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นอย่างไร การเรียนรู้จะเกิดจากการลงมือทำเท่านั้นเอง (Knopke and Diekelmann, 1978) ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักการแก้ปัญหา รู้จักปฏิบัติ รู้จักลงมือทำด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by Doing) (กิติมา ปรีดีติติก, 2521)

ในแง่ของจุดมุ่งหมายทางการศึกษา การสอนแบบบรรยายสนองจุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัยโดยเฉพาะ และการอธิบายสนองจุดมุ่งหมายทางด้านทัศนคติและค่านิยม แต่การสอนแบบฝึกปฏิบัติจะสนองจุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย คือ มุ่งให้เห็น เข้าใจ สัมผัส และปฏิบัติได้ในสิ่งที่เรียน (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524) การเรียนรู้ทางด้านทักษะที่สมบูรณ์มิใช่เพียงจะสามารถปฏิบัติได้เท่านั้น หากแต่จะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาจะต้องมีความรู้ในสิ่งต่างๆ พอสมควรก่อนเริ่มปฏิบัติการสอนแบบนี้ นอกจากจะให้ผู้เรียนบรรลุทักษะพิสัยแล้ว ผู้สอนควรคำนึงถึงกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้าน พุทธิพิสัย และด้านทัศนคติ, ค่านิยมด้วย ซึ่งการจะบรรลุทักษะพิสัยดังกล่าวผู้เรียนจะต้องรู้ทางด้าน การสังเกตการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินคุณค่าอย่างมีเหตุผล ถูกต้องตามหลักวิชาการและร่วมมือกันทำงานเป็นคณะ (Team) (เฉลิม วราวิทย์ และสมคิด แก้วสนธิ, 2528)

รูปแบบและวิธีดำเนินการสอน

เฉลิม วราวิทย์ และสมคิด แก้วสนธิ อธิบายว่า การสอนแบบฝึกปฏิบัติเพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ด้านทักษะพิสัยเป็นสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์ทางพิสัยอื่นๆ เป็นส่วนประกอบ การจัดการสอนแบบนี้เท่าที่ปรากฏอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มี 4 แบบด้วยกันคือ การสอนในห้องปฏิบัติการ การสอนแบบโครงการ การสอนแบบปฏิบัติการนอกสถานที่ และการสอนแบบสาธิต

1. การสอนในห้องปฏิบัติการ หมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ปฏิบัติการเพื่อ พิสูจน์ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาแล้วในชั้นเรียน มีโอกาสใช้หรือรู้จักเครื่องมือเครื่องใช้ในสายวิชาชีพ นั้นๆ ในการค้นคว้าวิจัยหรือค้นพบสิ่งใหม่ๆ สำหรับผู้เรียนและเป็นที่ยอมรับกันว่าการสอนแบบนี้มี ประสิทธิภาพดี คือการให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติการณ์ด้วยตนเองให้มากที่สุด

2. การสอนแบบโครงการ ที่ใช้อยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หมายถึง "Senior Project" คือการให้ผู้เรียนที่มีพื้นฐานมาพอสมควรแล้ว โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ปีสุดท้ายของการศึกษา ได้ทำโครงการของตนเอง ด้วยความคิดริเริ่มของผู้เรียนเอง และเข้าพบผู้สอนซึ่งเป็นที่ปรึกษา เป็นระยะเพื่อซักถามข้อสงสัยหรือขอคำแนะนำ และผู้สอนควรตระหนักว่าความสามารถของผู้ เรียนนั้น จะเกิดได้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้น และความเชื่อมั่นก็จะค่อยพัฒนาขึ้นในตัวผู้ เรียน จากประสบการณ์ในการตัดสินใจเอง ผู้เรียนจำเป็นต้องมีโอกาสทดลอง และอาจล้มเหลวโดยไม่ถูกตำหนิตัดต้องการสนับสนุนให้กำลังใจจากผู้สอน ในการประเมินประสบการณ์

3. การสอนปฏิบัติการนอกสถานที่หรือฝึกภาคสนาม หมายถึง การนำผู้เรียนออกฝึก ปฏิบัติการหรือศึกษานอกสถานที่เรียน นอกเหนือจากการปฏิบัติในห้องปฏิบัติการแล้ว การสอน แบบนี้จะเป็นการเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

4. การสอนแบบสาธิต หมายถึง การสอนที่มีการสาธิตถึงวิธีปฏิบัติ ซึ่งเน้นด้วย กายภาพ การสอนแบบนี้จัดได้ทั้งใน และนอกห้องปฏิบัติการ ซึ่งจุดมุ่งหมายของการสอนแบบนี้ นอกจากจะเน้นทักษะพิสัยแล้วยังเน้นด้านทัศนคติและบุคลิกพิสัย (เฉลิม วราวิทย์ และสมคิด แก้วสนธิ, 2528)

ชัยพร วิชชาวุธ ได้แบ่งการสอนแบบปฏิบัติการเป็น 2 ลักษณะ คือ ปฏิบัติการเพื่อ ให้เห็นจริงในสิ่งที่คนอื่นได้ทำไว้แล้ว กับปฏิบัติการเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ (ชัยพร วิชชาวุธ, 2518)

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะเช่นกัน คือ การฝึกปฏิบัติเพื่อให้เห็นจริง เข้าใจตามและปฏิบัติได้กับการฝึกปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มพัฒนานิสัย และสร้างความรู้ใหม่

ในหัวข้อการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เห็นจริง เข้าใจตามและปฏิบัติได้ แยกเป็นการสาธิต การทดลอง การฝึกงาน และการศึกษาออกสถานที่

ส่วนการฝึกปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่ม พัฒนานิสัย และสร้างความรู้ใหม่จะประกอบด้วย การค้นคว้าในห้องทดลองและการสอนแบบโครงการ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524)

วิธีการที่จะให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างดีนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะต้องเข้าใจบทบาท และหน้าที่ของตนว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ถ้าต้องการให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเรื่องราวอย่างแจ่มชัด ซึ่งอาจจะเป็นการบรรยาย การสาธิต หรืออาจจะเป็นการมอบหมายงานให้ทำก็เห็นได้ เมื่อแน่ใจว่าผู้เรียนเกิดความเข้าใจแล้ว จึงให้ลงมือปฏิบัติ โดยมีผู้สอน เป็นผู้สังเกตการณ์ ซึ่งผู้สอนจะต้องดูพฤติกรรมของผู้เรียนแต่ละคนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้คำแนะนำเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างตรงเป้าหมาย ผู้สอนอาจจะต้องตั้งคำถามให้ตอบ เพื่อตรวจสอบความเข้าใจ ซึ่งบางครั้งอาจจะนำไปสู่การอธิบายหรือสาธิตใหม่ก็เป็นได้ ผู้สอนต้องยินดีให้คำแนะนำหรือตอบคำถามของผู้เรียน เพราะคำตอบที่ได้จะเป็นแนวทางให้ผู้เรียนเห็นลู่ทางการปฏิบัติได้ ในขณะที่อยู่กับผู้สอนจะได้ทราบว่าตนเองได้ผ่านหรือขาดขั้นตอนอะไรที่ทำให้ผู้เรียนเกิดปัญหา (นงนุช เศวตพงษ์, 2522)

4.6 หลักการที่เกี่ยวข้องกับการสอนทักษะปฏิบัติ

ความหมายของทักษะปฏิบัติ (Skill) การ์ริสัน (Garison, 1972) ได้อธิบายความหมายของทักษะว่า เป็นแบบพฤติกรรมที่กระทำไปด้วยความราบเรียบ รวดเร็วแม่นยำ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาความสามารถของคน

เคลาส์ไมเออร์ และริบเบิล (Klausmeior and Ripple, 1971) ได้ให้ความหมายของทักษะไว้ว่า ทักษะเป็นระดับความคล่องแคล่วในการประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามลำดับ โดยผู้ที่มีความสามารถทักษะสูงจะมีลักษณะดังนี้ คือ

- ก. สามารถประกอบกิจกรรมนั้นๆ ให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพแม้ว่าจะมีความตั้งใจในการกระทำแต่เพียงน้อยก็ตาม
- ข. สามารถแยกแยะและมองเห็นแนวทางที่จะทำได้ดีกว่าเดิม
- ค. สามารถรู้ผลและตรวจสอบความถูกต้องได้รวดเร็วและไม่ผิดพลาด
- ง. ทำได้รวดเร็วและมีการประสานงานกันดี

จ. มีความคงที่ทำได้สม่ำเสมออยู่ในภาวะแวดล้อมต่างกัน

เพเจ (Page, 1977) ได้อธิบายความหมายของทักษะว่า เป็นระบบและมีรูปแบบของการประสานกันต่อเนื่องกัน ทั้งกิจกรรมทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะประกอบด้วยกระบวนการรับ (ได้แก่อวัยวะรับสัมผัสต่างๆ) กับกระบวนการแสดงออก (กล้ามเนื้อต่างๆ) ซึ่งเป็น การตอบสนองทักษะเป็นการใช้การรับรู้ด้านกลไก การใช้มือและความสามารถทางสังคม ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหาของทักษะนั้น

ดังนั้นทักษะจึงเป็นแผนของพฤติกรรมที่มีการต่อเนื่องกัน ซึ่งประกอบด้วยสิ่งเร้า และการตอบสนองในการประกอบกิจกรรมนั้นอย่างถูกต้อง รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ลักษณะของทักษะปฏิบัติ

เดอ เซคโก (De Cecco, 1974) ได้กล่าวถึงลักษณะของทักษะดังนี้

ก. การตอบสนองเชื่อมโยง (response chains) เป็นการตอบสนองกลไกตั้งที่ กานเย่ (Gagne) ได้อธิบายในลำดับขั้นการเรียนรู้ การตอบสนองกลไก เป็นการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ เช่น การเคลื่อนไหวของเท้า มือ เป็นต้น เป็นการเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองทางกลไกตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป โดยที่การตอบสนองที่เกิดขึ้นจากสิ่งเร้าอย่างหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าตัวกระตุ้นให้เกิดคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองเป็นคู่ๆ ต่อไป

ข. การเคลื่อนไหวที่ประสานกัน (movement coordination) เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประสานงานระหว่างการเคลื่อนไหวทางกลไกกับสายตา เราเรียกว่า ทักษะด้านกลไกการรับรู้ (perceptual motor skill) ซึ่งเป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประสานกันระหว่างการรับรู้และกริยาทางกลไก เช่น การเล่นฟุตบอล ตบตริ ซึ่งอาศัยการเคลื่อนไหวที่ประสานกันระหว่าง แขน ขา และตา เป็นต้น

ค. แบบการตอบสนอง (response patterns) เมื่อผู้เรียนตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่อเนื่องเป็นลูกโซ่แล้วจึงมาเอาส่วนต่างๆ เข้ามาเคลื่อนไหวให้ประสานกัน จนเป็นกระบวนการตอบสนองทั้งหมด จึงมีคำกล่าวว่าทักษะเป็นกระบวนการตอบสนองทั้งหมด เช่น การขับรถยนต์จะประกอบด้วยการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกาย มือหมุนพวงมาลัย สายตามองดูถนน ขาเหยียบคันเร่งเบรค เราต้องเรียนการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกาย (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

ประเภทของทักษะปฏิบัติ

นักจิตวิทยาได้แบ่งทักษะเป็นประเภทต่างๆ เช่น เบอว์นาร์ด (Bernard, 1972) ได้แบ่งทักษะเป็น 2 ประเภท คือ

ก. ทักษะทางกลไกทางสัมผัส (sensorimotor skill) เป็นทักษะเกี่ยวกับการใช้การกลไกกล้ามเนื้อและข้อต่อ เป็นการเคลื่อนไหวทางกลไกอัตโนมัติ

ข. ทักษะทางกลไกการรับรู้ (perceptualmotor skill) เป็นทักษะในระดับที่ซับซ้อน ต้องอาศัยทั้งการรับรู้ และการเคลื่อนไหวทางกลไก มักจะเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งของต่างๆ และเกี่ยวข้องกับการจำ และการคิด

เคลาส์ไมเออร์ และริบเบิล (Klauser and Ripple, 1971) ได้แบ่งประเภทของทักษะตามองค์ประกอบทางกลไกกล้ามเนื้อ (motor component) และองค์ประกอบการรับรู้ (Perceptual component) ไว้ดังนี้

ก. ทักษะที่ใช้กลไกกล้ามเนื้อมาก แต่ใช้การรับรู้น้อย เช่น การเดิน การวิ่ง การว่ายน้ำ ฯลฯ

ข. ทักษะที่ต้องการใช้การรับรู้ และกลไกทางกล้ามเนื้อทั้งคู่ กิจกรรมประเภทนี้ต้องอาศัยการรับรู้ทางตา หู เพื่อจะเป็นแนวทางไปสู่การตอบสนองทางกล้ามเนื้อ เช่น ดนตรี พิมพ์ดีด เป็นต้น

ค. ทักษะที่ต้องอาศัยการรับรู้มากแต่ใช้กลไกกล้ามเนื้อน้อย เช่น การอ่านหนังสือ กระบวนการทางสรีรวิทยา และจิตวิทยาในการใช้ทักษะปฏิบัติ

โลเวล (Lovell, 1980) ได้อธิบายถึงการใช้ทักษะใดๆ ก็ตามต้องเกี่ยวข้องกับสองกระบวนการคือ

ก. กระบวนการทางสรีรวิทยา (Physiological process) ส่วนของอินทรีย์ที่ทำหน้าที่เฉพาะในการแสดงพฤติกรรมจะประกอบด้วย 3 ส่วนคือ อวัยวะสัมผัส ระบบประสาท และอวัยวะกลไก เมื่ออวัยวะสัมผัสซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องรับ (receptor) ได้รับความจากสิ่งแวดล้อมเข้าสู่อินทรีย์ ระบบประสาทก็จะเปลี่ยนข้อมูลนั้นเป็นกระแสประสาทและคลื่น ส่งต่อไปยังสมองโดยทางเส้นประสาท เมื่อถึงสมองแล้วก็จะมีการแปลความหมายของข้อมูลนี้ด้วย แล้วจึงส่งผลผ่านระบบประสาทออกมาเป็นพฤติกรรมโดยอวัยวะกลไก ทำหน้าที่เป็นตัวกระทำ ซึ่งทำหน้าที่ตอบสนอง

ข. กระบวนการทางจิตวิทยา (Psychological process) เป็นกระบวนการที่ได้รับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อม ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่ได้รับเป็นกระแสคลื่น เพื่อให้เกิดการตัดสินใจ และวิเคราะห์ความสำคัญข้อมูลนั้นคล้ายกับสิ่งที่เราได้เรียนรู้มาก่อน เราก็จะประสพความสำเร็จในการแปรข้อมูล และแสดงออกมาให้เหมาะสม

ขั้นตอนการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติ

ฮาเบอร์ (Haber, 1975) ซึ่งอ้างจากฟิตส์ (Fitts) กล่าวถึงการเรียนรู้ 3 ขั้นตอนดังกล่าวคือ

1. ขั้นทำความเข้าใจ (cognitive phase) เป็นขั้นที่ผู้เรียนจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจขั้นตอนต่างๆ ของทักษะนั้นเสียก่อน คือรู้ว่าทำอะไร จะปฏิบัติอย่างไร ผู้เรียนและผู้สอนต้องพยายามวิเคราะห์ทักษะนั้นๆ และอธิบายถึงสิ่งที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น
2. ขั้นฝึกหัดจนเป็นพฤติกรรมคงที่ (fixation phase) หลังจากที่เข้าใจวิธีการที่จะก่อให้เกิดทักษะแล้วก็เริ่มลงมือฝึกฝน แล้วพฤติกรรมต่างๆ ก็จะถูกแก้ไขให้ถูกต้องจนกระทั่งพฤติกรรมที่ผิดพลาดลดลงเป็นศูนย์พฤติกรรมที่ถูกก็จะคงที่และทำการฝึกหัดจนเกิดความชำนาญขึ้น
3. ขั้นปฏิบัติได้อย่างอัตโนมัติ (autonomous phase) เป็นขั้นที่ทำได้รวดเร็วถูกต้อง โอกาสผิดพลาดนั้นจะไม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นขั้นที่เชี่ยวชาญมาก (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

ข้อมูลจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติ

เมื่อบุคคลกำลังเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จในงานที่อาศัยความชำนาญเราจำเป็นต้องมีข้อมูล 3 อย่างคือ

1. ผู้เรียนจะต้องแจ่มแจ้งว่า สิ่งที่เขาหวังจะได้รับผลสำเร็จนั้นคืออะไร ข้อมูลแบบนี้อาจจะหาได้จากภายนอก คือ จากโครงการ คำแนะนำ วัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ มาตรฐานต่างๆ ที่กำหนดไว้ หรืออาจจะเกิดจากบุคคลผู้ชำนาญเองได้วินิจฉัยว่า การทำเช่นนั้นที่เขา มุ่งที่จะให้สำเร็จ
2. ผู้เรียนต้องอาศัยข้อมูลความรู้สึกที่ป้อนเข้ามา (sensory input) จากผลงานนั้น ผู้เรียนทักษะจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือทุกอย่างเท่าที่สามารถทำได้ เพื่อให้

สามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างความรู้ที่สัมผัสกับงาน อุปกรณ์และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจำแนกได้ว่าความรู้ใดที่ไม่จำเป็นต่อการปฏิบัติ

3. ผู้เรียนต้องอาศัยความรู้และเหตุผล (feedback) เกี่ยวกับการกระทำของเขา ไม่เพียงแต่ว่าเขาจำเป็นต้องรู้ว่าการตอบสนองที่เหมาะสมอย่างไร เป็นการตอบสนองที่ควรได้สร้างขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการฝึกทักษะนั้น ผู้เรียนควรได้รับรู้ถึงผลที่ได้ปฏิบัติไปแล้วด้วย ซึ่งการย้อนกลับมี 2 ประเภท คือ

3.1 การรู้ผลภายนอก (external feedback) ซึ่งผู้เรียนจะเห็นการเคลื่อนไหวของมือในการจับปากกา หรือได้ยินเสียงคนในขณะพูดว่าพอดีเพียงใด

3.2 การรู้ผลภายใน (internal feedback) เกิดขึ้นโดยอาศัยประสาทสัมผัสจากการเก็บข้อมูล การได้ยิน การสัมผัส การลิ้มรส หรือดมกลิ่น ซึ่งจำเป็นในการฝึกทักษะขั้นต่อไป

พื้นฐานที่สำคัญในการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติ

1. จัดลำดับของสิ่งเร้าและตอบสนองแต่ละคู่ให้ต่อเนื่องกันเป็นลำดับอย่างเหมาะสมจัดเป็นภาวะที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ทักษะได้ผลดี การจัดสิ่งเร้าและการตอบสนองให้ใกล้ชิด และต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ก็จะทำให้กระบวนการตอบสนองเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ความใกล้ชิดนี้จะต้องคำนึงถึงระยะเวลา (timing) การประสานกัน (coordination) ผลการจัดลำดับที่เหมาะสม (proper order)

2. การฝึกหัดการปฏิบัติ (practice) เป็นกระบวนการกระทำซ้ำบ่อยๆ จนเกิดความชำนาญเพราะการฝึกหัด และการปฏิบัติจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญมากขึ้น การฝึกปฏิบัติแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.1 การฝึกแบบระยะยาวโดยไม่ต้องพัก (massed practice) คือการฝึกหัดกระทำกิจกรรมอย่างใด อย่างหนึ่งติดต่อกันไปจนเสร็จจึงไม่มีการหยุด

2.2 การฝึกแบบระยะสั้นสลับพัก (distributed practice) คือการฝึกหัดโดยมีการหยุดพักวันระยะระหว่างการฝึกเป็นช่วงๆ ตามกำหนด และความเหมาะสม

3. การรู้ผลของการปฏิบัติซึ่งเป็นการย้อนกลับ (feedback) ผู้เรียนสามารถเปรียบเทียบการกระทำของคนกับการกระทำอันเป็นมาตรฐานสำหรับทักษะนั้นๆ ได้ ผู้เรียนที่รู้ผลการปฏิบัติย่อมเกิดแรงจูงใจแล้วเกิดความพอใจที่จะกระทำซ้ำๆ เมื่อเห็นผลงานที่ก้าวหน้ายิ่ง

ชั้น ฉะนั้นการเรียนรู้ผลการปฏิบัติจึงเป็นลักษณะหนึ่งของการเสริมแรงการรับรู้ผลการปฏิบัติแยก เป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 การรู้ผลจากผู้อื่น (extraneous feedback) ครูหรือผู้ชมช่วย ให้กำลังใจผู้ฝึกหัดหรือบอกข้อบกพร่องให้ผู้เรียนรู้

3.2 รู้ผลด้วยตนเอง (intrinsic feedback) ให้ผู้เรียนสังเกตผลการฝึกของตนเอง ความรู้ที่เกิดจากผลของการกระทำ และการรู้ผลของการเรียน

ความรู้ที่เกิดจากผลของการกระทำต่างๆ นั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้เรียนทักษะที่จะ เกิดขึ้น ครูผู้สอนทักษะจะต้องให้ผู้เรียนต้องมีความรู้จากผลการกระทำของตนเอง ตั้งแต่ครั้งแรก ธอร์นไดค์ (Thorndike) ได้ทดลองการลากดินสอเพื่อทดสอบความรู้ที่ได้ ความรู้ที่เกิด จากผลของการกระทำเป็นรูปแบบหนึ่งของการรู้ผล มิลเลอร์ (Miller) ได้แยกแยะให้เห็น ความแตกต่างระหว่างรูปแบบสองชนิด ซึ่งการรู้ผลของการกระทำ และการรู้ผลของการเรียน บางครั้ง การรู้ผลก็ได้นำมาใช้เพื่อตอบสนองในทันทีทันใดที่ข้อมูลนั้นยังใช้อยู่

ความรู้ที่เกิดจากผลของการกระทำจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่จำเป็น ในการที่ จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขการกระทำของเขาในเวลาฝึกฝน เพื่อให้ได้ผลการตอบสนองที่มั่นคง และ แน่นยิ่งขึ้น การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับการทดลอง และการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก ผลตอบ สอนที่ประสบความสำเร็จจะมีขึ้นอีกในอนาคตมากกว่าผลตอบสนองที่ไม่เป็นผลสำเร็จ สิ่งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนจำเป็นจะต้องปล่อยให้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ เอง โดยอาศัยลองผิดลองถูกก็ ดูเหมือนจะนำไปสู่การสร้างผลงานที่พอใช้ได้ แต่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ หน้าที่อันสำคัญอีก ประการหนึ่งของผู้สอน คือ การให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนเพื่อว่าข้อผิดพลาดที่ไม่จำเป็นต่างๆ จะ ได้ถูกตัดทิ้งหรือแก้ไขเสียตั้งแต่เริ่มต้น (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

การถ่ายโยงการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติ

คนเราได้เรียนรู้ทักษะอย่างหนึ่งแล้วจะพบว่า เราได้ปฏิบัติทักษะนั้นอีกในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน หรือด้วยอุปกรณ์ที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เป็นการถ่ายโยงความรู้ไปใช้ในทางที่ดี และสูงขึ้นของผลสำเร็จ ที่เกิดจากการฝึกฝนในสภาพแวดล้อมอย่างหนึ่งไปสู่การเรียนรู้ทักษะในสภาพแวดล้อมอีกอย่างหนึ่ง

การสอนทักษะปฏิบัติ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ทักษะนั้นต้องพิจารณาแยกแยะรายละเอียดของทักษะนั้นออกมา
2. ตรวจสอบความสามารถเบื้องต้นที่เกี่ยวกับทักษะของผู้เรียนว่ามีอะไรเพียงใดให้ทดสอบการปฏิบัติเบื้องต้นต่างๆ ตามลำดับก่อนหลัง
3. จากการฝึกหน่วยย่อยต่างๆ และฝึกหัดในหน่วยที่ขาดไป และอาจฝึกสิ่งที่เขาพอเป็นอยู่แล้วให้ชำนาญเต็มที่ และให้ความสนใจในสิ่งที่ยังไม่ชำนาญ
4. ขึ้นอธิบายและสาธิตทักษะให้ผู้เรียน เป็นการแสดงทักษะทั้งหมด เป็นการอธิบาย เป็นการแสดงให้เห็น ตัวอย่างให้ผู้เรียนดูภาพยนตร์ หรือผู้เชี่ยวชาญแสดงให้ดูในขั้นต้นไม่จำเป็นต้องอธิบายมาก. ให้ผู้เรียนดูตัวอย่าง และสังเกตเอง เพราะถ้าอธิบายมากจะเป็นสิ่งรบกวนการสังเกตของผู้เรียน โดยใช้สื่อประเภทภาพยนตร์ประกอบ slowmotion และผู้เรียนอธิบายสรุปเอง
5. ขึ้นจัดภาวะเพื่อการเรียน 3 ประการคือ
 - 5.1 จัดลำดับสิ่งเร้าและตอบสนอง ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องตามลำดับก่อนหลังสิ่งใดที่เกี่ยวข้องเนื่องกันต้องจัดให้ติดต่อกัน
 - 5.2 การปฏิบัติ ต้องจัดกำหนดเวลาของการปฏิบัติให้ดีจะใช้เวลาแต่ละครั้งนานเท่าใดนัก หรือหยุดพักมากน้อยเพียงใด เวลาของการฝึกสอนก็เช่นกัน
 - 5.3 ให้รู้ผลการปฏิบัติ การรู้ผลนั้นมีสองอย่างคือ รู้จักคำบอกเล่าของครูผู้สอน และรู้ผลโดยตนเอง ในขั้นแรกๆ บอกเล่าว่าเขามีข้อบกพร่องอย่างไร แบบนี้เป็น การรู้ผลจากภายนอก เป็นการบอกให้รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไร พอผู้เรียนก้าวหน้าไปถึงขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3 คือ มีความชำนาญมากขึ้น เขาสังเกตตัวเองเป็นการรู้ผลจากตัวเอง โดยดูจากผลของการเคลื่อนไหว (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

การสอนแบบสาธิต (Demonstration Method)

วิธีการสอนแบบสาธิต คือ ผู้สอนเป็นผู้แสดงให้ผู้เรียนดูก่อนแล้วให้ผู้เรียนฝึกทำตามทีละขั้น ซึ่งเหมาะสำหรับใช้ในการเรียนที่ฝึกทักษะตลอดจนบทเรียนที่ต้องแสดงวิธีการต่างๆ โดยผู้เรียนต้องคำนึงถึง

1. เริ่มต้นด้วยวิธีที่ถูกต้อง เป็นสำคัญ
2. การสาธิตควรใช้เวลาแต่น้อย
3. แบ่งกรรมวิธีที่ซับซ้อน
4. เน้นแบบอย่างที่ต้องก่อน
5. แบบฝึกหัดมีความหมายและน่าสนใจ
6. ตำแหน่งผู้สอนถูกต้อง

ขั้นตอนในการสอนแบบสาธิตสรุปได้ดังนี้ 1. เตรียม 2. สาธิต 3. ฝึกหัด
4. วิเคราะห์ 5. สรุป โดยมีลักษณะสำคัญของวิธีสอนแบบสาธิตก็คือ การแสดงให้เห็น และการให้เลียนแบบ (สุมานัน รุ่งเรืองนาม, 2526)

สรุปทักษะปฏิบัติมีความสำคัญต่อการทำงานของคนเรา เพราะค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน การทำงานที่ประสบความสำเร็จ หรือพัฒนาทักษะผู้ปฏิบัติควรมีการศึกษาขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนปฏิบัติให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ถือได้ว่าเป็นสาระสำคัญทางการเรียนอาชีวศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.7 แนวทางเข้าสู่งานอาชีพ

ความพร้อมของผู้ที่จะเข้าสู่งานอาชีพควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคลิกภาวะของอาชีพให้ชัดเจน อาจจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพ (Career Development Theory) ที่สำคัญ บางทฤษฎีดังนี้ (วีระวัฒน์ อุทัยรัตน์, 2527)

ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของ กิ้นส์เบิร์ก (Ginzberg's Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า การเลือกอาชีพเป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่องและใช้เวลานานกว่า 10 ปี เป็นขั้นตอนเชื่อมโยงแต่ละวัย เมื่อพัฒนาแล้วจะไม่ย้อนกลับไปมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นต้น ๆ การเลือกอาชีพเป็นกระบวนการที่ผสมผสานความต้องการของบุคคลที่จะเลือกอาชีพให้สนองความต้องการความสนใจและให้เหมาะสมกับความสามารถของเขาให้มากที่สุด โดยตระหนักถึงโอกาสที่จะได้ประกอบอาชีพ (job opportunity) พัฒนาการด้านอาชีพได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ความสามารถความถนัด โอกาสในสังคม การศึกษา อารมณ์และค่านิยมของบุคคล เป็นต้น

ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของซูเปอร์ (Super's theory) ทฤษฎีประกอบด้วยสาระสำคัญคือ

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual differences)
2. ความสามารถหลายอย่างในตัวบุคคล (multi potentiality)
3. แบบฉบับความสามารถในอาชีพ (occupational ability patterns)
4. การเลียนแบบและบทบาทของรูปแบบ (identification and role of models)
5. ความต่อเนื่องของการตัดสินใจ (continuity of adjustment)
6. ช่วงชีวิต (life stage) 5 ขั้น
7. แบบฉบับของอาชีพ (career patterns)
8. การพัฒนาอาชีพควรได้รับการแนะแนว (development can be guided)
9. การพัฒนาอาชีพเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม (development the result of interaction)
10. ความเปลี่ยนแปลงของแบบฉบับอาชีพ (the Dynamics of career patterns)
11. ความพอใจในงานขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล ตำแหน่งและบทบาทของบุคคล (job satisfaction : individual difference, status and role)
12. งานคือวิถีทางแห่งชีวิต (work is a way of life) (วีระวัฒน์ อุทัยรัตน์, 2527)

สรุปการพิจารณาความเหมาะสมหรือธรรมชาติของบุคคลจะเป็นส่วนสำคัญในการเลือกประกอบอาชีพ

4.8 การอาชีวศึกษาในประเทศไทย

การประกอบอาชีพมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์หลายด้านด้วยกันอาชีพเป็นแหล่งที่มาของรายได้ ซึ่งเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ อาชีพของบุคคลจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมของบุคคลมา บุคคลในสังคมได้มีการติดต่อกัน เกิดความรู้จักกันและคุ้นเคยกันอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพมากกว่าด้วยเหตุผลอื่นการประกอบอาชีพทำให้บุคคลเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง ทำให้เกิดความภูมิใจในตนเอง เกิดความสุขความสมบูรณ์ในชีวิต การประกอบอาชีพจึงเป็นการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกาย สังคม และจิตใจของบุคคล (ลำเนาวิ ขจรศิลป์, 2530)

การประกอบอาชีพ คือ การที่มนุษย์กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอดของบุตรหลานและตระกูลของตน ดังนั้นจึงมีการสอนบุตรหลาน ให้ประกอบอาชีพได้อย่างบิดามารดา ปู่ย่า ตายายทำ (ภิญโญ สาร, 2535)

วิจิตร ศรีสอาน (2523) ได้กล่าวถึงการแบ่งวิชาชีพออกเป็น 5 ระดับ คือ

1. ระดับวิชาชีพชั้นสูง (professional) เป็นระดับที่ต้องการใช้วิชาการชั้นสูงหรือวิชาชีพในการให้บริการ ผู้ที่จะให้บริการได้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาและฝึกอบรมเป็นพิเศษ ไม่ต่ำกว่าปริญญาหรือเทียบเท่า

2. ระดับเทคนิค (technician) เป็นระดับที่ต้องใช้ทักษะและเทคนิคพิเศษในการให้บริการผู้ที่จะให้บริการได้มักจะต้องได้รับการศึกษา และฝึกอบรมให้ผู้มีความรู้ในเทคนิควิชานั้นๆ อย่างดี โดยปกติไม่ต่ำกว่าระดับอนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรือเทียบเท่า

3. ระดับทักษะ (skill) หรือช่างฝีมือเป็นระดับที่ต้องใช้ทักษะในการให้บริการ มีฝีมือในการปฏิบัติงาน เช่น ช่างเชื่อม ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์ ฯลฯ ผู้ที่จะให้บริการได้จะต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ และทักษะนั้นๆ เป็นอย่างดีโดยปกติจะใช้เวลาในการศึกษา และฝึกอบรมไม่ต่ำกว่าระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) หรือเทียบเท่า

4. ระดับกึ่งทักษะ (semi-skill) เป็นระดับที่ต้องใช้ทักษะง่ายๆ ไม่ซับซ้อนนักในการให้บริการ เช่น งานไม้ เลื่อยไม้ ฉาบปูน ก่ออิฐ ปลูกบ้าน ตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ ผู้ที่จะให้บริการได้จะต้องได้รับการฝึกอบรมจนมีความชำนาญ โดยปกติมักจะเป็นการศึกษาอบรมหลักสูตรระยะสั้น เช่น หลักสูตรสารพัดช่าง การพัฒนาฝีมือแรงงาน การฝึกปฏิบัติงานและทำงาน (on the job training)

5. ระดับไร้ทักษะ (un-skill) เป็นระดับการใช้งานโดยไม่จำเป็นต้องมีทักษะพิเศษและไม่จำเป็นต้องมีการศึกษา อบรมพิเศษ เป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงสามารถให้บริการได้เช่น งานแบกหาม งานกูลี และงานกรรมกร ผู้ใช้แรงงานกับผู้ไร้ทักษะ โดยทั่วไปการศึกษาส่วนใหญ่จะจบระดับประถมศึกษา

"อาชีวศึกษา" เป็นการเตรียมคนเพื่องานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะเท่านั้น ส่วน "การศึกษาเพื่ออาชีพ" เป็นการเตรียมให้คนมีความรู้และรู้จักที่จะเลือกงานให้ตรงกับความสามารถของตนทั้งสามารถใช้ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดชีวิต (กัญจนาสินธวานนท์, 2527)

กูด (Good, 1973) ได้ให้ความหมายของคำว่า อาชีวศึกษา (Vocational Education) ไว้ในพจนานุกรมการศึกษาว่า อาชีวศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาในระดับต่ำกว่าวิทยาลัยเพื่อเตรียมผู้เรียนเข้าสู่วิชาชีพโดยเฉพาะหรือเพื่อยกระดับการทำงานของตน

แฮร์ริส Chester W. Harris อ้างใน Thompson, 1973) ได้อธิบายความหมายของอาชีวศึกษาไว้ใน Encyclopedia of Education Research ว่า "อาชีวศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อการทำงาน เป็นการศึกษาเฉพาะ ซึ่งต่างจากการศึกษาทั่วไป อาชีวสมาคมแห่งสหรัฐอเมริกา (The American Vocational Association) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า อาชีวศึกษา ไว้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถ ความเข้าใจ ทักษะคิด นิสัยในการทำงานและความต้องการที่จะก้าวหน้าในงานอาชีพที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์

อีแวนส์และแฮร์ (Evans and Harr, 1978) ได้ให้ความหมายของอาชีวศึกษาไว้ว่าเป็นการศึกษาทุกอย่างที่ทำให้บุคคลมีความสามารถในงานอาชีพ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากกว่างานอาชีพอื่นๆ เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะซึ่งไม่เหมือนกับคนอื่นๆ (วสุมดี อิ่มแก้ว, 2531)

เชอริ โบส์เนลล์ (Sherley Boes Neill) ได้อธิบายข้อแตกต่างระหว่างอาชีวศึกษากับการศึกษาเพื่ออาชีพ ดังนี้ (ถาวร สารวิทย์, 2529)

อาชีวศึกษา เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่ออาชีพ แต่มิใช่เป็นส่วนที่จะครอบคลุมใช้ได้กับผู้เรียนทุกคนและทุกระดับชั้นเรียน โปรแกรมอาชีวศึกษาอาจเสริมเข้ามาในหลักสูตรและจัดสอนเป็นชั้นหนึ่งต่างหากได้แต่การศึกษาเพื่ออาชีพไม่อาจกระทำเช่นนั้นได้ การศึกษาเพื่ออาชีพจะต้องผสมผสานกลมกลืนเข้าไปทุกวิชาเมื่อเห็นเหมาะสมที่จะสอดแทรกความคิดในเรื่องนี้เป็นภาระหน้าที่ของครูอาจารย์แต่ละท่านที่จะสอนการศึกษาเพื่ออาชีพแก่ผู้เรียนทุกคนให้รู้เกี่ยวกับงานและรู้จักประมาณตนเอง เพื่อความเหมาะสมแก่งานอาชีพอย่างไรสิ่งเหล่านี้ล้วนจำเป็นต้องทำในขณะเดียวกันกับที่ครูสอนอ่าน เขียน เลขและวิชาการอื่นๆ รวมทั้งวิชาฝึกทักษะเฉพาะทางด้านอาชีพด้วย

อาชีวศึกษา ตามความหมายระบบการศึกษาของประเทศไทยปัจจุบัน หมายถึง วิชาชีพสาขาต่างๆ ที่อาศัยความรู้ต่ำกว่าระดับหลังมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งรวมถึงการศึกษาในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ปวช.) เพื่อผลิตกำลังคนตั้งแต่ระดับแรงงานทั่วไป(un-skilled) ไปจนถึงระดับแรงงานฝีมือ (skilled)

ส่วนการอาชีวศึกษาและเทคนิคในประเทศไทย หมายถึง การจัดการศึกษาหรือฝึกอบรมทางด้านวิชาชีพสาขาต่างๆ ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี เพื่อผลิตกำลังคนหลายระดับด้วยกัน ตั้งแต่ระดับแรงงานทั่วไป (un-skilled) ไปจนถึงระดับกึ่งวิชาชีพชั้นสูง (semi professional) โดยจัดการศึกษาชั้นในโรงเรียนฝึกฝนวิชาชีพเฉพาะ โรงเรียนมัธยมศึกษาอาชีวศึกษาวิทยาลัยอุตสาหกรรม วิทยาลัยเทคนิค และวิทยาลัยครู เป็นต้น

พัฒนาการของอาชีวศึกษามีรูปแบบดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการในด้านการจัดอาชีวศึกษา เริ่มต้นจากการสอนวิชาชีพที่ง่ายๆ ไม่ต้องใช้ครูผู้ชำนาญก็สอนได้ และวิธีสอนก็สอนเป็นภาคทฤษฎีมากกว่า เมื่อเจริญขึ้นจึงได้มีการแยกเอาวิชาสายอาชีพมาสอนในโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเฉพาะมีผู้สอนเฉพาะสาขา
2. พัฒนาการในด้านหลักสูตร เมื่อมีการเริ่มต้นสอนวิชาชีพให้หลักสูตรที่ง่ายๆ ไม่มีอะไรซับซ้อน จนปัจจุบัน มีการใช้หลักสูตรที่มีลักษณะเป็นวิชาเฉพาะมากขึ้น การจัดระดับของหลักสูตรก็มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนขึ้น
3. พัฒนาการในเรื่องอาคารสถานที่และอุปกรณ์การสอน มีการสร้างอาคารให้สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาสามัญ วิชาภาคทฤษฎี นอกจากนั้นก็มีโรงฝึกงานมากขึ้น นักเรียนยังมีโอกาสได้ออกไปฝึกงานในโรงเรียนข้างนอกมากขึ้น
4. พัฒนาการที่ส่งเสริมความก้าวหน้าในอาชีพ ในสมัยก่อนการอาชีวศึกษา มักใช้หลักสูตรที่จบในตัว เมื่อเรียนจบหลักสูตรแต่ละตอนก็ไม่ได้เรียนต่อ คือ จบแล้วออกไปประกอบอาชีพตามระดับชั้นที่ได้เรียนมา แต่ในสมัยปัจจุบันนี้จะสามารถเรียนต่อไปจนถึงระดับปริญญาการจัดการ จัดหลักสูตรและสถานศึกษาให้มีการต่อเนื่อง เช่นนี้ จึงเป็นการยกระดับของการศึกษาอาชีวศึกษาให้เท่าเทียมการศึกษาสาขาอื่นๆ (ก่อ สวัสดิพานิช, 2534)

จรรยา ชูลาก (2534) กล่าวในการบรรยายอบรมศึกษานิเทศน์ของกรมอาชีวศึกษาเมื่อ 18 มิถุนายน 2524 สรุปได้ว่า การจัดอาชีวศึกษาควรจัดให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยที่ผู้จบการศึกษาแล้วสามารถเข้าทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ได้โดยไม่ต้องรับการอบรมเพิ่มเติมจากสถานประกอบการ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายได้โดยการพัฒนาหลักสูตรและเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับหลักสูตร หาได้โดยการวิจัยหาความรู้ความสามารถที่ตลาดแรงงานต้องการ แล้วจึงนำผลที่ได้จากการวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อบรรจุในหลักสูตร

สรุป การอาชีวศึกษา มีการจัดการเรียนการสอนในระบบที่มุ่งผลิตบุคคล 2 ประเภทคือ ช่างฝีมือ (skilled machanics) และช่างเทคนิค (technical machanics) ในรูปแบบการจัดหลักสูตรต่างๆ สาขา

4.9 ประวัติการอาชีวศึกษาของไทย

วิชาชีวะสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - 1921) การศึกษาวิชาชีวะได้รับการถ่ายทอดกันภายในครอบครัว เช่น งานช่างทอผ้า ช่างไม้ ช่างเหล็ก ฯลฯ นอกจากนั้นก็มีงานศิลปะต่างๆ ซึ่งจะพบได้ตามวัดวาอาราม เป็นงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและการแกะสลักลวดลายต่างๆ การให้ความรู้ด้านอาชีวศึกษา จะกระทำกันทั้งในครอบครัวและในวัดงานช่างและงานเกษตรกรรมได้รับการถ่ายทอดจากบิดา มารดาไปสู่ลูกหลาน

วิชาชีวะสมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) การถ่ายทอดวิชาชีวะมีลักษณะคล้ายกับสมัยสุโขทัย แต่การติดต่อการค้าขายกับชาวยุโรปเริ่มมีมากขึ้นชาวโปรตุเกสเป็นชาติแรกที่มาติดต่อทำการค้ากับประเทศไทย ได้นำเทคโนโลยีหลายอย่างเข้ามาเผยแพร่ เช่น การต่อเรือ การใช้ปืนใหญ่ ตลอดจนงานคหกรรมด้านการทำขนมหวานหลายชนิด อาทิ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ลังชยา ฯลฯ

วิชาชีวะสมัยรัตนโกสินทร์เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2325 เป็นต้นมาการศึกษาวิชาชีวะได้รับการพัฒนาและสนับสนุนเป็นอย่างดี ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงตั้งกรมช่างสิบหมู่ เพื่อฝึกฝนบุคคลให้เป็นช่างหลวง คือ ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างปูน ช่างกลึง ช่างหิน ช่างหล่อ ช่างบุ และช่างสลัก เพื่อประโยชน์ในงานก่อสร้างปราสาทและวัดวาอารามต่างๆ การฝึกสอนวิชาชีวะต่างๆ ได้รับการถ่ายทอดและปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกๆรัชสมัยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาวิชาชีวะหรือการอาชีวศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325 จนถึงปี พ.ศ. 2411 เป็นการศึกษาที่ถ่ายทอดจากวงศ์ตระกูลเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีโรงเรียนที่จะสอนให้กับประชาชนทั่วไป ลูกหลานชาวบ้านได้อาศัยวัดเป็นที่เล่าเรียนวิชาความรู้และรับความรู้จากพ่อแม่หรือคนมีความรู้ในชุมชนนั้น

ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2411 ได้ทรงตระหนักถึงการศึกษาที่จะให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางขึ้นได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปี พ.ศ. 2414 ขึ้นเป็นครั้งแรก และในปี พ.ศ. 2430 ได้โปรดให้ตั้งกรมศึกษาธิการเพื่อทำหน้าที่ดูแลจัดตั้งโรงเรียนในจังหวัดต่างๆ

ยุคเริ่มต้นมีแผนการศึกษาปี พ.ศ. 2411 งานการอาชีวศึกษาได้ปรับปรุงอย่างชัดเจนในโครงการศึกษา พ.ศ. 2411 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากทวีปยุโรปพระองค์ได้พบเห็นความเจริญทางการศึกษา จึงทรงโปรดให้พระยาวิสุทธ์ สุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปี้ย มาลากุล) อัครทูตพิเศษประจำสำนักอังกฤษ ฮอลแลนด์ เบลเยียม และสหรัฐอเมริกาเสนอความคิดเห็นร่วมกับกรมศึกษาธิการ ประมวลเข้าเป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ในโครงการศึกษานับนั้นได้กำหนดให้มีการศึกษาพิเศษ คือ อาชีวศึกษา โดยระบุว่า ชนิดการศึกษาพิเศษนั้นเป็นการเรียนวิชาชีวะเฉพาะให้มีความชำนาญเช่น วิชาข้าราชการพลเรือน

วิชารังวัด วิชาศิลปกรรม วิชากฎหมาย วิชาช่างวิชาหัตถกรรม วิชาช่างกล วิชาค้าขาย
วิชาเพาะปลูก ฯลฯ

ปรากฏว่าใน พ.ศ. 2411 มีโรงเรียนที่จัดสอนวิชาขึ้นอยู่บ้างแล้ว คือ

1. โรงเรียนฝึกหัดครู อยู่ที่โรงเรียนเด็ก (ภายหลังได้นามว่า โรงเรียนเบญจราชูทิศ)
2. โรงเรียนแพทย์ อยู่ในสังกัดกรมพยาบาล
3. โรงเรียนกฎหมาย อยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม
4. โรงเรียนรังวัดทำแผนที่ อยู่ในสังกัดกรมแผนที่

พ.ศ. 2452 กระทรวงธรรมการได้วางแผนการศึกษาชั้นใหม่ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ โรงเรียนสามัญศึกษาและโรงเรียนวิสามัญศึกษา

โรงเรียนวิสามัญศึกษาตามแผนการศึกษานี้ ได้แก่ โรงเรียนภาษาอังกฤษมหาพฤฒารามสโมสรช่าง ๗ สามัคยาจารย์ ในอุปการะของกรมศึกษาธิการ โรงเรียนแพทย์ ผดุงครรภ์ โรงเรียนแพทย์และโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ สำหรับสโมสรช่างนั้นทำการสอนวิชาช่างและทำงานช่าง เขียนและแกะสลักซึ่งนับได้ว่าเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาที่จัดสอนวิชาช่างแห่งแรก

พ.ศ. 2455 จัดให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมเป็นครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำชักจูงให้บุตรธิดาหันไปนิยมศึกษาวิชาชีพ และเพื่อจะกันการที่เด็กทั้งหลายพากันนิยมในการเป็นเสมียนให้น้อยลง

พ.ศ. 2453 กระทรวงธรรมการ ได้ตั้งโรงเรียนพิเศษขึ้นก่อนโรงเรียนอื่นที่วัดมหาพฤฒารามแห่งหนึ่งและที่วัดราชบูรณะอีกแห่งหนึ่ง

พ.ศ. 2455 ตั้งโรงเรียนเพาะช่าง

พ.ศ. 2460 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้น

พ.ศ. 2475 ตั้งโรงเรียนอาชีพช่างกล และ พ.ศ. 2478 โอนสังกัดตั้งชื่อโรงเรียนมัธยมอาชีพช่างกล และย้ายโรงเรียนมาตั้งที่หน้ากรีฑาสถานแห่งชาติ คือ โรงเรียนช่างกลปทุมวัน เปิดโรงเรียนการเรือพระนคร

พ.ศ. 2476 ตั้งโรงเรียนช่างตัดเสื้อวัดสุทัศน์ ต่อมาได้พัฒนาเป็นวิทยาลัยชุมชนนครอุดมศักดิ์ จัดตั้งโรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย

พ.ศ. 2479 เริ่มใช้คำว่า อาชีวศึกษา แทนคำว่า วิสามัญศึกษา

พ.ศ. 2480 ตั้งโครงการฝึกหัดครูอาชีวศึกษา เปิดโรงเรียนอาชีวศึกษาที่วราชนาณาจักร

พ.ศ. 2481 จัดตั้งกรมขึ้นใหม่ กรมสามัญศึกษา มีหน้าที่จัดการศึกษาสายสามัญกรมวิชาการ มีหน้าที่จัดการศึกษาสายอาชีพ

กำเนิดกรมอาชีวศึกษา พ.ศ. 2484 กระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงศึกษาธิการ และตั้งกรมอาชีวศึกษาขึ้นแทนกรมวิชาการ 8 ธันวาคม 2484 เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา และสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2488

พ.ศ. 2490 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูอาชีวศึกษาเพิ่ม

พ.ศ. 2494 สหรัฐอเมริกาได้เริ่มตั้งองค์การยูซอมในประเทศไทย ส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมงานพัฒนาอาชีวศึกษา

พ.ศ. 2495 ตั้งวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ

พ.ศ. 2496 เปิดสอนประโยคครูประถมเกษตรกรรม

พ.ศ. 2497 เปิดวิทยาลัยเทคนิค ภาคใต้ที่สงขลา

พ.ศ. 2498 ตั้งโรงเรียนช่างก่อสร้างดุสิต และโรงเรียนส่งเสริมอาชีพ

ก่อสร้าง

พ.ศ. 2499 เปิดวิทยาลัยเทคนิคและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นครราชสีมา

พ.ศ. 2500 เปิดวิทยาลัยเทคนิคภาคเหนือที่เชียงใหม่ ตั้งโรงเรียนช่างกลพระนครเหนือ ตั้งโรงเรียนพรชยการธนบุรีที่อำเภอภาษีเจริญ โรงเรียนพระเชตุพนตั้งตรงจิตรวิทยาลัย ตั้งโรงเรียนช่างกลธนบุรีที่จังหวัดลพบุรีด้วย

พ.ศ. 2501 ตั้งโรงเรียนช่างกลธนบุรีที่จังหวัดนนทบุรีปรับปรุงโรงเรียน

การช่าง

พ.ศ. 2502 เปลี่ยนชื่อโรงเรียนช่างไม้เป็นโรงเรียนการช่าง ตั้งโรงเรียนเทคนิคพระนครเหนือ ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างธนบุรี

พ.ศ. 2503 รัฐบาลได้เปลี่ยนแผนการศึกษาชาติใหม่ อาชีวศึกษามี 3 ระดับ คือ มัธยมศึกษาตอนต้นสายอาชีพ (ม.ศ. 1-3) มัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ (ม.ศ. 4-6) และอุดมศึกษาระดับ ปวส. ตั้งวิทยาลัยเทคนิคธนบุรีและวิทยาลัยโทรคมนาคม

พ.ศ. 2504 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างพระนคร ตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมสงเคราะห์ที่นิคมสร้างตนเอง จังหวัดลพบุรี โรงเรียนเกษตรกรรมใหม่ที่จังหวัดอุดรธานี ตั้งวิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น

พ.ศ. 2506 ยกฐานะโรงเรียนส่งเสริมอาชีพก่อสร้างเป็นวิทยาลัยวิชาการก่อสร้าง

พ.ศ. 2509 รวมโรงเรียนการช่างสตรีในจังหวัดส่วนภูมิภาคเข้ากับโรงเรียนการช่างชาย

พ.ศ. 2510 จัดตั้งโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาอาชีวศึกษา

พ.ศ. 2512 จัดตั้งโรงเรียนเทคนิคสัตหีบ จังหวัดชลบุรี รวมโรงเรียนการช่างสตรีปทุมธานีเข้ากับโรงเรียนการช่างปทุมธานี

พ.ศ. 2513 เปิดแผนกณิชยการชั้น ใน โรงเรียนและวิทยาลัยเทคนิคในลุ่มภูมิภาค

พ.ศ. 2514 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างสี่พระยา ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าชั้น โดยรวมวิทยาลัย 3 แห่งเข้าอยู่ในการบริหารงานเดียวกัน คือ วิทยาลัยเทคนิคธนบุรี วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ และวิทยาลัยโทรคมนาคมธนบุรี วิทยาลัยวิชาการก่อสร้าง แยกจากกรมอาชีวศึกษา ขึ้นตรงต่อกระทรวงศึกษาธิการและ ย้ายไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517

พ.ศ. 2515 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างนครหลวง

พ.ศ. 2516 เปลี่ยนชื่อโรงเรียนการช่างสตรีเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษา

พ.ศ. 2518 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา แยกสถานศึกษา 28 แห่งจากกรมอาชีวศึกษา ไปตั้งเป็นวิทยาเขตฯ และได้เปลี่ยนชื่อจากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2531

พ.ศ. 2519 กรมอาชีวศึกษารวมโรงเรียนเทคนิคหรือโรงเรียนการช่างเข้ากับโรงเรียนอาชีวศึกษา และโรงเรียนประเภทหลักสูตรพิเศษอื่นๆกวันโรงเรียนเกษตรกรรม และโรงเรียนสารพัดช่าง เพื่อยกฐานะเป็นวิทยาลัยให้ชื่อว่า วิทยาลัยอาชีวศึกษาต่อท้ายด้วยชื่อจังหวัดยกฐานะโรงเรียนเกษตรกรรมเป็นวิทยาลัยเกษตรกรรม

พ.ศ. 2520 ตั้งโรงเรียนเทคนิคระนองและโรงเรียนเกษตรกรรมเพิ่มอีก 10 แห่ง

พ.ศ. 2521 โรงเรียนการช่าง เปลี่ยนชื่อมาเป็นโรงเรียนเทคนิคทั้งหมด โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพ (Area Vocational Centers) เป็นโครงการเงินยืมเพื่อพัฒนาการศึกษา ตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพเพิ่ม 12 ศูนย์ดำเนินการระหว่าง 2523 - 2527 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างกาญจนบุรี โรงเรียนเทคนิคพะเยา

พ.ศ. 2522 ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) ตั้งวิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง วิทยาลัยเทคนิคกระบี่ จัดตั้งศูนย์วิชาชีพหลวงประธานราษฎรนิกร ตั้งวิทยาเขตเกษตรกรรมเพิ่มอีก 10 แห่ง

พ.ศ. 2523 ตั้งวิทยาลัยประมงสงขลาติณสุวานนท์ วิทยาลัยเกษตรกรรม ฉะเชิงเทรา โรงเรียนสารพัดช่างนครราชสีมา

พ.ศ. 2524 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่าง 5 แห่ง คือ นราธิวาส, ลำปาง, นครพนม, ศรีสะเกษ และกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2525 ยกฐานะโรงเรียนอุตสาหกรรมต่อเรือหนองคายเป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพอุตสาหกรรมและการต่อเรือหนองคาย จัดตั้งโรงเรียนสารพัดช่างพิจิตร

พ.ศ. 2527 รับมอบโรงเรียนซิเมนต์ไทยอุปกณ์ท์ทำหลวง จากบริษัท
ปูนซิเมนต์ไทยจำกัดเพื่อจัดตั้งเป็นวิทยาลัยเทคนิคทำหลวงซิเมนต์ไทยอนุสรณ์

พ.ศ. 2528 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างวัดไกลกังวล ต่อมาได้ยกฐานะเป็น
วิทยาลัยการอาชีพไกลกังวล

พ.ศ. 2529 ตั้งโรงเรียนสารพัดช่างบรรหาร-แจ่มใส จังหวัดสุพรรณบุรี
และโรงเรียนสารพัดช่างพัทลุง

พ.ศ. 2530 กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งสถานศึกษาแบบใหม่ คือ
"วิทยาลัยการอาชีพ" จัดตั้งวิทยาลัยมุทิตาหาร และแม่ฮ่องสอน

พ.ศ. 2531 จัดตั้งโรงเรียนสารพัดช่างนครศรีธรรมราช และ ศูนย์ฝึก
วิชาชีพอุตสาหกรรมและการต่อเรือนครศรีธรรมราช

พ.ศ. 2532 ได้จัดตั้งสาขาของโรงเรียนสารพัดช่างสมุทรปราการ มีสาขา
ราชประชาสมาลัย และสาขาชุมชนเมืองใหม่บางพลี สำหรับโรงเรียนสารพัดช่างธนบุรีมีสาขา
ชุมชนวัดใหญ่ศรีสุพรรณ

พ.ศ. 2533 ตั้งวิทยาลัยประมงชุมพร

พ.ศ. 2534 ตั้งวิทยาลัยการอาชีพนวมินราชูทิศ และโรงเรียนสารพัดช่าง
ลพบุรี(อาชีวศึกษา, 2534)

สรุป การอาชีวศึกษาของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 - ปัจจุบัน แสดงให้เห็นชัด
เจนว่าได้มีการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะหลักสูตรการเรียนยกฐานะ และการขยาย
โอกาสในการเปิดสถานศึกษาทั้งประเทศทุกจังหวัด ส่วนที่แยกออกจากกรมอาชีวศึกษามีอยู่ 2 ส่วน
คือพ.ศ. 2514 แยกไปตั้งเป็นสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ และสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
ในปัจจุบัน พ.ศ. 2518 แยกเป็นวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา และเปลี่ยนชื่อเป็นสถาบัน
เทคโนโลยีราชมงคลในปี พ.ศ. 2531 ในลักษณะการจัดการเรียนการสอน กรมอาชีวศึกษาจัด
การศึกษาในระดับ ปวช., ปวท., ปวส., โรงเรียนสารพัดช่าง, วิทยาลัยการอาชีพ, ส่วน
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลจัด ปวช. บางสาขา ปวส., ปริญญาตรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยของ นางสาวดวงพร อัจฉริยวิวิท (2528) ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หัวข้อ "สถานการณ์และศักยภาพของอุตสาหกรรมผลิตสินค้าพื้นเมือง : ศึกษาในกรณีอุตสาหกรรมข้าวเกรียบงา" โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาสภาพทั่วไปการตลาด ทั้งในระดับโรงงาน ในระดับครอบครัว ศักยภาพของอุตสาหกรรมในการจ้างงานและ การเพิ่ม รายได้ของประชาชนในท้องถิ่น และของประเทศ อันเป็นผลมาจากการขยายตัวมาจาก อุตสาหกรรมนี้วิธีการศึกษาใช้วิธีการบรรยายประกอบกับการดำเนินการคำนวณในบางส่วนโดย อาศัยข้อมูลปฐมภูมิเป็นส่วนมากเนื่องจากอุตสาหกรรมมีขนาดเล็ก และยังไม่มีการรวบรวมข้อมูล อย่างเป็นระบบโดยหน่วยราชการ วิธีการดำเนินการประกอบด้วยการคำนวณต้นทุนการผลิตและ มูลค่าเพิ่มศึกษาความเข้มข้นของต้นทุน สมการการผลิตของอุตสาหกรรม ผลปรากฏว่าอุตสาหกรรม ในชนบทมีส่วนช่วยในการกระจายรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจให้ชาวชนบทมีรายได้เพิ่มขึ้นและยังมี ผลต่อเนื่องถึงการใช้เวลาว่างที่เป็นประโยชน์ การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น รักษาศิลปหัตถกรรมของ ชาตติ ช่วยให้เกิดวิธีการผลิตที่ทันสมัย ส่วนปัญหาที่พบคือขาดแคลนวัตถุดิบ ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้า คนกลาง ขาดการพัฒนาในด้านเครื่องมือและการผลิต ขาดเงินทุน

งานวิจัยของปราณี วงษ์เทศ (2524) อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง "การพัฒนากำลังของบุคลากรทางวัฒนธรรม และผลการสำรวจศิลป หัตถกรรมและการแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ และกำลังของบุคลากรทางวัฒนธรรม ได้แก่บรรดาศิลปินและช่างฝีมือต่างๆ ในปัจจุบันโดยสภาพของ ลักษณะงานศิลปะและหัตถกรรมของไทยในปัจจุบัน ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวในการแบ่งแยก ระหว่างหัตถกรรมกับงานวิจิตรศิลป์เนื่องจากสิ่งที่ชาวบ้านแสดงออก หรือออกแบบนั้นถือว่าเป็นส่วน หนึ่งของชีวิตตนดังนั้นในการวิจัยหาข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรทางวัฒนธรรมทางด้านนี้จึงจำเป็นต้องรวม ช่างฝีมือ (Artisan-Craftman) ต่างๆ ภายในประเทศทั้งหมดนอกเหนือจากศิลปินที่สร้างสรรค์ หรือทำงานอยู่ในสถาบันหรือหน่วยราชการต่างๆ โดยการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ (Qualitative) แบ่งเป็น 3 ชั้นคือ สำรวจข้อมูลด้านเอกสารและสอบถามจากผู้รู้ นำผลสำรวจ ชั้นที่หนึ่งมาออกแบบสอบถามเพื่อนำไปหาข้อมูลทั่วประเทศ นำข้อมูลชั้นที่หนึ่งและสอง มาวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย โดยการเขียนบรรยายในเชิงพรรณนา (Descriptive) ปรากฏผลว่าศิลป วัฒนธรรมไทย ในระดับพื้นฐานอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ขาดการทำนุบำรุงอย่างจริงจังอันเป็นผลมา จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทยอย่างรวดเร็วทำให้ศิลปะ พื้นบ้านเสื่อมความนิยมจากประชาชน การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต อาชีพ ค่านิยมของคนไทย การเน้นการพัฒนาในด้านเทคโนโลยีตามประเทศตะวันตก ขาดความประณีตและเอกลักษณ์ท้องถิ่น

ขาดแคลนวัตถุดิบ สำหรับศิลปะชั้นสูงทุกประเภท ที่เคยมีบทบาทรับใช้ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีสภาพหยุดนิ่ง ช่างฝีมือและศิลปินในระบบราชการขาดการสนับสนุนมักทำงานตามประเพณี กฎหมายเกี่ยวกับโบราณวัตถุขาดการปรับปรุงทำให้ผู้สร้างงานขาดขวัญกำลังใจ สิ่งที่ต้องปรับปรุงส่งเสริมอย่างเร่งด่วนคือ ส่งเสริมให้มีการศึกษา วิจัย ในส่วนของสถานศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลกระจายอำนาจ ความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ของท้องถิ่น แก้ไขกฎระเบียบเกี่ยวกับโบราณวัตถุให้เหมาะสม เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจด้านศิลปะสู่ชุมชนท้องถิ่น รัฐบาลควรให้การสนับสนุนช่างฝีมือ ศิลปิน ยกฐานะศิลปินชั้นครูให้เป็นศิลปินมรดกของชาติ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปิน และสร้างค่านิยมที่ดีแก่วัฒนธรรมด้านนี้

งานวิจัยของ เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และอ้อมเดือน สดมณี (2529) สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เรื่อง "ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุกับค่านิยมทางระเบียบประเพณี" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนา (Modernization) ที่มีต่อชาวชนบทไทยความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมทางด้านวัตถุกับค่านิยมทางด้านระเบียบประเพณีของชาวชนบทไทยวิธีการศึกษาและดำเนินการวิจัย ศึกษาข้อมูลเพื่อกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่าง กำหนดเกณฑ์กลุ่มประชากร สร้างเครื่องมือคือแบบสอบถามหาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวผู้ตอบ ความคิดเห็นในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มตัวอย่างหา ระดับค่านิยมทางวัตถุและระเบียบประเพณีของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิจัยระดับความเจริญหรือระดับการพัฒนามีส่วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมของประชากร โดยมีผลและข้อเสนอแนะว่าระดับการพัฒนามีผลต่อค่านิยมทางวัตถุและค่านิยมทางระเบียบประเพณี โดยที่ค่านิยมทางวัตถุจะเพิ่มขึ้น และค่านิยมทางระเบียบประเพณีจะลดลง จึงเป็น ข้อควรระวังเมื่อมีการนำเอาความเจริญไปสู่ชนบท ชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่ำหรือเจริญน้อย เพิ่มรับความเจริญเข้ามานั้นจะมีความแตกต่างของค่านิยมทั้งสองสูงนับว่าเป็นปัญหาภาคการประสานกลมกลืน วัตถุประสงค์ใหม่ทันสมัย ควรมีการให้ความรู้และประหยัดด้วย ประชากรยังยึดเกณฑ์ทางศาสนาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ควรมีการส่งเสริมบำรุงและสนับสนุนสถาบันที่สำคัญทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน และวัด มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดค่านิยมทางระเบียบประเพณี

งานวิจัยของ อุทุมพร หมั่นทำการ (2529) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเรื่อง "การถ่ายทอดเทคโนโลยีหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ศึกษาเฉพาะกรณีเขตตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงลักษณะและรูปแบบของการถ่ายทอดเทคโนโลยีหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ที่ผู้ประกอบการผลิตได้รับจากแหล่งถ่ายทอดต่างๆ ขั้นตอนการยอมรับเทคโนโลยีของผู้ประกอบการผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างความชำนาญในงานการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ของผู้ประกอบการผลิตและลักษณะความแตกต่างของผู้ประกอบการผลิตที่มีฝีมือดีมา ฝีมือดี ฝีมือพอใช้ ในลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม การเป็นผู้นำในการถ่ายทอดความคิดริเริ่มและ

พฤติกรรมการณ์สื่อสาร โดยมีวิธีการศึกษาคือ รายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยซึ่งประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง ที่ทำการศึกษาภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง รูปแบบและเครื่องมือการวิจัย ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล ตัวแปร ด้วยแบบสอบถามสัมภาษณ์ แล้ววัดและวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัย คือการถ่ายทอดเทคโนโลยีหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ในสมัยโบราณผู้ประกอบการผลิตจะได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมากที่สุด ในลักษณะแบบมุขปาฐะ ส่วนผู้ถ่ายทอดในปัจจุบันจะได้รับการถ่ายทอดจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องมากที่สุด การยอมรับเทคโนโลยีของผู้ประกอบการผลิตมี 5 ขั้นตอนคือ ขั้นรับรู้ ขั้นฝึกหัด หรือขั้นทดลอง ขั้นการตัดสินใจและขั้นการยืนยัน ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างประเภทของผู้ประกอบการผลิตที่มีฝีมือดีมาก ฝีมือดี และฝีมือพอใช้ ในลักษณะของประชากร เศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการณ์สื่อสาร ไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างความชำนาญงาน ในการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสาน ไม้ไผ่กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ของผู้ประกอบการผลิต ในระดับนัยสำคัญ 0.05 ข้อเสนอแนะให้แก่ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ควรเป็นผู้มีความรู้ และระดับฝีมือซึ่งไม่สูงหรือแตกต่างกันอย่างมาก เพื่อให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยี ควรมีการวิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่าง วิธีการสอนซึ่งใช้สัญลักษณ์ในรูปของภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งมีมาแต่เดิมนั้นว่า มีความหมายอันสำคัญต่อทางด้านสังคมและทางด้านการศึกษาเรียนรู้เทคโนโลยีอย่างไรบ้าง

งานวิจัยของสมหมาย เปรมจิตต์, ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ (2528) คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง "หัตถกรรมในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน" โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษาถึงบทบาทของอุตสาหกรรมภาคหัตถกรรมที่เกื้อกูลต่อการจ้างแรงงานการสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนหัตถกรรม ความเป็นมาทางวัฒนธรรมและสังคมพิจารณาถึงอิทธิพลของปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของงานหัตถกรรมบางประเภทที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของภาคเหนือ วิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรคที่เหนี่ยวรั้งการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม และหาทางเสนอข้อสรุปเพื่อนำไปแก้ไขต่อไป วิธีการศึกษาแบบสำรวจรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ศึกษาจากผู้รู้ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมและส่วนอันเกี่ยวข้องเตรียมแบบสอบถามรวบรวมข้อมูลสนาม ประมวลผลข้อมูลวิเคราะห์และเขียนรายงานมีผลสรุปได้คือ ปัญหาด้านวัตถุดิบขาดแคลนไม้ที่ใช้ผลิตหัตถกรรมไม้แกะสลัก ปัญหาด้านแรงงาน แรงงานหัตถกรรม มีระดับความผูกพันสูงต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาด้านเทคนิคในการผลิต ขาดความรู้ทางด้านเทคนิคในการผลิตที่ทันสมัย ปัญหาด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักคุณภาพไม่คงที่ขาดความประณีต ปัญหาด้านการขนส่งไม่ดีพอทำให้สินค้าแตกหักชำรุดเสียหายและการใช้ไม้ที่แห้งไม่สนิทพอ ถึงต่างประเทศเกิดการชำรุดเสียหายในด้านตลาดต่างประเทศ

งานวิจัยของเพ็ญศรี ภู่อุทัย (2526) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง "การพัฒนาไม้แกะสลักในอำเภอเมืองเชียงใหม่" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและการดำเนินงานย้อนหลัง 5 ปีจนถึงปัจจุบัน (2526) ความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่าง

ประเทศการเมืองงานทำและรายได้เพิ่มของประชาชน ศึกษาต้นทุนการจำหน่ายและ เปรียบเทียบ แนวโน้มของต้นทุนย้อนหลัง 5 ปีจนถึงปัจจุบัน (2526) เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักให้ ยืนนานต่อไป วิธีการศึกษาใช้การสำรวจโดยการศึกษาค้นคว้าเบื้องต้นจากเอกสารและส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้องจัดทำแบบสอบถามและสัมภาษณ์อย่างประชากรตามเป้าหมายแยกเป็น 4 กลุ่มคือราชการ พ่อค้าปลีก-ส่ง ผู้บริโภค คนงานหรือ ผู้ผลิต ทำตารางหาความถี่ร้อยละ นำมาวิเคราะห์แสดงฐานะ และเขียนรายงานสรุปผลการวิจัย คือ มีปัญหาเกิดขึ้นในการดำเนินงานของสหกรณ์ค้าไม้ การ จำหน่ายไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) พระราชบัญญัติป่าไม้ ระเบียบข้อบังคับผู้ผลิต และผู้ประกอบการแกะสลักไม้ ขาดความรู้หลายด้าน ปัญหาด้านการตลาดผู้บริโภคที่เป็นชาว ต่างประเทศ ข้อเสนอแนะผู้ชำนาญงานด้านศิลปหัตถกรรมไทยมีจำนวนลดน้อยลงควรช่วยกันอนุรักษ์ อนุรักษ์เกี่ยวกับข้อบังคับต่างๆ ในการใช้ไม้ขาดการปรับปรุงแก้ไขให้ทันกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นปัญหาสำคัญของการใช้วัตถุดิบการแกะสลักไม้

งานวิจัยของ สงบศึก ธรรมวิหาร (2534) ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เรื่อง "แนวคิดและวิธีการ ของ มนตรี ตราโมท ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดดนตรี ไทยและเพลงไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบคุณลักษณะของผู้ที่มีความสามารถในด้านความ สามารถในด้านความสามารถการถ่ายทอด ความคิดของวิธีการสอนและความเห็นในการสอนดนตรี ปัจจุบันในสถานศึกษาเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโดยการสัมภาษณ์ โดยมีกรอบของคำถาม แล้วจึงนำ เสนอโดยการเขียนบรรยายเปรียบเทียบและเสนอแนะต่อการเรียนดนตรีในอดีตและการเรียนดนตรี ในปัจจุบันอันได้แก่ การสอนในสถานศึกษา ผลการวิจัย คือ ในอดีตผู้เรียนมีความสามารถเล่น เครื่องดนตรีได้มากขึ้น การถ่ายทอดเป็นลักษณะตัวต่อตัวจากครูผู้สอน โดยใช้ทักษะประสบการณ์มา ผู้เรียนต้องมีความชอบแตกต่างกับผู้เรียนในปัจจุบันคือ ความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีเล่นได้ เพียงอย่างเดียว การเรียนจากผู้สอนส่วนมากเรียนเป็นกลุ่มมีการใช้โน้ตแต่มีส่วนที่เหมือนกันทั้ง แบบอดีตและปัจจุบันคือยังขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เรียน ในส่วนของความยากง่ายของบทเรียน ต้องการผู้สอนที่มีประสบการณ์มากผู้เรียนควรมีความชอบ ในส่วนของการถ่ายทอดในอดีตการเรียน จะเน้นการปฏิบัติอย่างเดี่ยวส่วนทฤษฎีไปสอนตอนปฏิบัติคล่องแล้วการถ่ายทอดจะคิดรวมถึงส่วน ประกอบอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวกับความรู้เรื่องดนตรี โดยเริ่มจากสิ่งง่ายไปหายาก เรียนดนตรี ข้างเคียงต่อเนื่อง ผู้สอนจะดูความถนัดของแต่ละบุคคลโดยพิจารณาบุคลิกของคนๆนั้นให้ตรงกับ ลักษณะเฉพาะของตนตรี การถ่ายทอดอีกอย่างหนึ่งคือ การคอยเป็นผู้ช่วยโดยทำในสิ่งที่ไม่ยากก่อน เพื่อฝึกประสาทสัมผัส ส่วนของการปฏิบัติมีการปฏิบัติโดยตรงและร่วมกันบรรเลง (มีบทลงโทษถ้า ทำผิด) ต้องจริงจังสม่ำเสมอตัวต่อตัว โดยถ้าครูใกล้ชิดกับผู้เรียนมาก ก็จะประสบผลสำเร็จส่วน การสอนในสถานศึกษาเน้นความจำ พยายามทำให้ง่ายไปหายากเพิ่มเนื้อหาและค่านิยมใช้ความจำ เป็นฐานเพื่อให้เด็กเกิดความกระตือรือร้น ต้องทำให้เกิดความรักเสียก่อนการถ่ายทอดเนื้อหา ความรู้ในเรื่องดนตรีเพื่อเป็นพื้นฐานมีการใช้เทคโนโลยีแต่จะขาดไม่ได้คือครูผู้สอน โดยการสาธิต

มีการใช้ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบสร้างเนื้อหาให้จำง่ายเป็นบทกลอน และ
 ทราบกฎเกณฑ์ต่างๆ ได้อธิบายความเป็นมาของบทเพลงสอนตามเอกัตภาพของผู้เรียน มีการสอน
 เป็นห้องให้ปฏิบัติจริง ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เรียนดนตรีคือ มีความอดุสาหะ, ตั้งใจจริง, กล้าหาญ
 รื่นเริง, มีมารยาท, รู้หน้าที่, ตรงต่อเวลา, สามัคคี, ซันดี, ใจนักกีฬา, งานกับอารมณ์อย่า
 รวมกัน, อุทิศตนเพื่อศิลปะ, ให้ใช้หลัก สุ จี ปุ ลิ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2529) กระทรวง
 ศึกษาธิการในโครงการ "การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อสร้างงานอาชีพในชนบท (กศ.อช.)" โดย
 มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาปัจจัยหลักในการสร้างงานอาชีพ การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ใน
 หมู่บ้าน วิธีการศึกษา มีการศึกษาข้อมูลภายในพื้นที่ปฏิบัติการ ศึกษาผู้เข้าร่วมโครงการอย่าง
 ต่อเนื่องติดตามผลภายในระยะเวลาที่กำหนด ศึกษาโครงสร้างของสังคมชนบทเขียนเป็นบทความ
 เรียง ผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โครงการเพื่อสร้างงานอาชีพในชนบท (กศ.อช.) มีปัจจัย
 หลักในการสร้างอาชีพคือการฝึกอบรมและศึกษาดูงานผู้นำท้องถิ่นและที่ปรึกษาท้องถิ่น, งานอาชีพที่
 เกิดขึ้น, การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ในหมู่บ้านซึ่งในอดีตไม่ประสบผลเท่าที่ควร ไม่ส่งเสริม
 การประกอบอาชีพอิสระ การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรจะมีรูปแบบที่
 หลากหลายและยืดหยุ่นตามสภาพของผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่น การเรียนรู้จากการเห็นตัวอย่างในการ
 ปฏิบัติจริง โดยผู้เรียนมีความสนใจและตั้งใจจะรับความรู้จากผู้ประสบความสำเร็จในการประกอบ
 อาชีพ ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง ที่สามารถอธิบายโดยใช้สื่อภาษาเดียวกัน สามารถ
 สาธิตทดลองหรือชี้แนะแนวทางจากการปฏิบัติจริงทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ
 ระหว่างประชาชนในหมู่บ้านด้วยกันเองมากที่สุด

งานวิจัยของ ไพศาล ไกรสิทธิ์ (2523) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 เรื่อง "วิวัฒนาการทำงานของคนไทย" มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาองค์ประกอบเชิงมนุษยศาสตร์ของ
 คนไทยเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำงานอันจะนำไปสู่การเข้าใจปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน
 ตลอดจนสามารถนำผลที่ได้ไปใช้เป็นหลักการและแนวทางในการจัดการศึกษา อบรมส่งเสริมให้คน
 ไทยมีวัฒนธรรมการทำงานที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาเหล่านั้นยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดปัญหา
 เชิงวิจัย 4 ข้อคือ คนไทยมีแนวความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการทำงานอย่างไร, คนไทยมี
 ค่านิยมเกี่ยวกับการทำงานอย่างไร, คนไทยมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการทำงานอย่างไร, ในวัยเด็ก
 คนไทยได้รับการฝึกอบรมเพื่อการทำงานอย่างไร, วิธีการวิจัย จัดกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น
 2 ประเภทได้แก่เอกสารสิ่งตีพิมพ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 210 เรื่องเก็บรวบรวมข้อมูล
 ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา อย่างที่สอง ได้แก่คนไทยที่ประกอบอาชีพต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี จำนวน
 160 คน รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์โปรแกรมสำเร็จของ SPSS หาความถี่
 ค่าร้อยละ การทดสอบค่า ไค-สแควร์ และการทดสอบค่า ที ผลการวิจัยปรากฏว่า ก. คนไทยมี
 แนวความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการทำงานดังนี้ ทำงานและความสนุกเป็นกิจกรรมที่สามารถทำ

ร่วมกันได้ การทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเอาชนะสิ่งแวดล้อมเป็นไปได้ยาก การทำงานเพียงอย่างเดียวไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชีวิตการทำงานประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การทำงานเพื่อสะสมทรัพย์ไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่ต้องทำ ข. คนไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับการทำงานดังนี้ ต้องการงานที่ไม่ต้องใช้ความพยายามส่ำมาเสมอต้องการงานที่ไม่ต้องรับผิดชอบและเสี่ยงต้องการงานที่มีอิสระ ค. คนไทยมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการทำงานดังนี้ ไม่มีการวางแผนในการทำงาน มีสมรรถภาพในการที่จะทำงานคนเดียว ไม่มีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ไม่มีวินัยในการทำงาน ง. ในวัยเด็กคนไทยได้รับการฝึกอบรมเพื่อการทำงานดังนี้ ไม่ได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักการทำงานเพื่อช่วยตนเอง ไม่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อเตรียมตัวที่จะทำงานอาชีพ

จากงานวิจัยของ สุทัศน์ ทองแย้มและคณะ ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในหัวข้อเรื่อง "อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวชนบท" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ศึกษาลักษณะของการประกอบอาชีพ ชนบทธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและสถาบันทางสังคมของชาวชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบอาชีพ ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อ การประกอบอาชีพ ต่อชนบทธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและสถาบันทางวัฒนธรรมของชาวชนบทและรวบรวมปัญหาข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาของชาวชนบท โดยมีประชากรในการวิจัย ได้แก่ชาวชนบทที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง 25 จังหวัด กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับลักษณะต่างๆ ไปของชาวชนบทการประกอบอาชีพ ชนบทธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสถาบันของสังคมปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาของชาวชนบท

สรุปผลการวิจัยด้านการประกอบอาชีพของชาวชนบทมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์โดยทำการปลูกพืชร้อยละ 88.25 ส่วนที่เหลือเลี้ยงสัตว์ด้านชนบทธรรมเนียมประเพณีมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ 1. ประเพณีเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงานและงานศพ 2. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ การทำบุญตักบาตร สงกรานต์ ลอยกระทง และทำบุญบ้าน 3. ประเพณีเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ได้แก่ ประเพณีลงแขก แทนางแมวขอฝน ด้านความเชื่อชาวชนบทมีความเชื่อที่สำคัญสองประเภทใหญ่ๆ คือ 1. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา ได้แก่ ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ 2. ความเชื่ออันเนื่องมาจากไสยศาสตร์ ได้แก่ ความเชื่อด้านคาถาอาคม ของคลังสถาบันทางสังคมชาวชนบทมีสถาบันสำคัญ 5 สถาบันใหญ่ คือ 1. สถาบันครอบครัว 2. สถาบันศาสนา 3. สถาบันการปกครอง 4. สถาบันเศรษฐกิจ 5. สถาบันการศึกษา โดยสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด ความสำคัญระหว่างการประกอบอาชีพ ชนบทธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสถาบันของสังคม คือ 1. การประกอบอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับชนบทธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและสถาบันของสังคม 2. ชนบทธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสถาบันทางสังคมต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน 3. ชาวชนบทที่มีการปลูกพืชและเลี้ยง

ลัทธิส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับชนบทรรมนิยมประเพณี เกี่ยวกับการดำรงชีวิตและสถาบันครอบครัว 4. ชาวชนบทที่ทำการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา 5. ชาวชนบทให้ความสำคัญกับชนบทรรมนิยมประเพณี เกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว 6. ชาวชนบทให้ความสำคัญกับงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาส่วนใหญ่ 7. ชาวชนบทที่มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพ ชนบทรรมนิยมประเพณีความเชื่อและสถาบันทางสังคมประกอบด้วย 1. แรงจูงใจภายใน 2. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 3. สื่อมวลชนต่างๆ 4. บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ

งานวิจัยด้านศิลปศึกษา

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา (2537) ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นโท เรื่อง "กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเข่า บ้านแม่ห้วยซ้าย จังหวัดเชียงราย" ได้พบว่าการสืบทอดการปักผ้าของชาวเข่า นั้น มีกระบวนการการถ่ายทอด ใช้วิธีสอนแบบปากเปล่า และการสาธิต ผู้รับการถ่ายทอด ใช้วิธีการสังเกตและฝึกฝนด้วยตนเอง จนเกิดความชำนาญ โดยไม่มีการจดบันทึก การถ่ายทอดขึ้นอยู่กับความแม่นยำของผู้สอนและผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ระเบียนของสังคมที่ทำสืบทอดกันมา จากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา, 2537)

ลัมฤทธิ์ ทองเถื่อน (2537) ได้ ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นโท โดยวิจัยเรื่อง "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ของการถ่ายทอดงานปักผ้า โดยเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดเพชรบุรี" พบว่าการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการช่างเมืองเพชรบุรี ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดในลักษณะพ่อสอนลูกและเครือญาติของตนเอง ถ่ายทอดกันในครอบครัวและผู้สนใจเรียนสมัครเข้ามาเป็นลูกมือ

สันทิพย์ ผาสุข (2534) พบว่าครูศิลปศึกษามีปัญหาในด้านวิธีสอน และเทคนิคการสอนทุกรายการในระดับกลางและมีปัญหาทางด้านทักษะและประสบการณ์ศิลปะที่มีผลต่อการสอนศิลปศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวาสนา ณ นคร (2533) ที่ศึกษาพบว่าครูส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับทักษะในการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้บางอย่างและครูขาดแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิควิธีสอนจากการศึกษาวิจัยพบว่า ครูผู้สอนมีปัญหาน้อยในด้านการสอนแบบบรรยายและจะมีปัญหาในด้านการสอนแบบสาธิต

นพตล สายทองยนต์ (2536) พบว่าครูสอนศิลปศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับสื่อการสอนทุกเรื่อง ในระดับปานกลาง วิจารณ์เป็นรายข้อพบว่ามีปัญหามากเกี่ยวกับการได้รับจัดสรรงบประมาณในการผลิตสื่อการสอนจากโรงเรียนซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญในด้านการสอนทางด้านการจัดและผลิตสื่อการสอนวิชาศิลปศึกษาน้อย

บรรจง บุญการี (2532) ได้ศึกษา "สภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดงานประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี" ผลการวิจัยพบว่าด้านการเตรียมการสอน มีการปฏิบัติมากที่สุดคือการทำบันทึกการสอน มีการปฏิบัติน้อยที่สุดคือ การเข้ารับการอบรม ปัญหาที่สำคัญคือนักเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เพราะมีฐานะยากจน ด้านการดำเนินการสอนมีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การให้ลอกภาพของครูบนกระดานดำ ปัญหาที่สำคัญคือครูผู้สอนขาดความรู้ ทักษะความถนัด และความมั่นใจในการสอน

สรุปผลงานวิจัยในประเทศ

จากการศึกษางานวิจัยในสาขาต่างๆ ที่มีลักษณะเกี่ยวเนื่องกับงานหัตถกรรม ในด้านต่างๆ ดังนี้

ในด้านเศรษฐศาสตร์ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ปัญหาพ่อค้าคนกลาง การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น การเพิ่มรายได้ พัฒนาการผลิต ประหยัดเงินตราและช่วยแก้ปัญหาข้างเคียง

ในด้านวัฒนธรรม เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของสังคม เกิดปัญหา ด้านการผลิตและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และแนวโน้มของค่านิยมทางวัตถุมากขึ้นด้วย

ในด้านถ่ายทอด ควรให้ผู้มีความรู้เป็นผู้ถ่ายทอด รับการถ่ายทอดมาจากญาติพี่น้อง พ่อแม่ ไม่มีการเรียนหรือการถ่ายทอดที่เป็นระบบแน่นอน ดำเนินไปตามวิถีชีวิตประจำวันแต่ละสังคม

ในด้านสังคม ปัญหาจากภาวะเบียดเบียนส่งผลไปถึงการได้มาซึ่งวัตถุดิบในการใช้ผลิตงาน แกะสลักไม้

ในด้านวิธีการวิจัย ส่วนมากใช้วิธีสำรวจและหาค่าร้อยละแล้วจึงนำมาเขียนสรุปเขียนบรรยายเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย

ในด้านศิลปศึกษา ผู้สอนส่วนใหญ่จะขาดงบประมาณในการจัดการซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการผลิตสื่อการสอนและขาดทักษะในการสาธิต

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยในต่างประเทศ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับงานหัตถกรรม และการถ่ายทอด รวมทั้งการจัดการเรียนด้านอาชีพศึกษา โดยมีดังต่อไปนี้

ในปี ค.ศ. 1979 โคลาร์ และวอลเตอร์ ดับเบิลยู (Kolar, Walter W, 1979 : Abstract.) ได้ทำการศึกษาในเรื่อง ชาวบุลกาเรีย : ศิลปะและหัตถกรรม เป็นการสำรวจงานหัตถกรรมพื้นบ้านของบุลกาเรีย อันเป็นส่วนหนึ่งของบทเรียนวิชามรดกทางชาติพันธุ์ ในวัฒนธรรมบุลกาเรีย โดยโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้นักเรียนอเมริกันในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เข้าใจและซาบซึ้งในชาวบุลกาเรียและวัฒนธรรมของ ชาวบุลกาเรีย งานศิลปะและหัตถกรรมที่ได้กล่าวถึง ได้แก่ หน้ากาก, เครื่องปั้นดินเผา, เซรามิก, ภาชนะโลหะ, ไม้แกะสลัก, เครื่องเย็บปักถักร้อย, งานสถาปัตยกรรม, พรหม, เครื่องประดับ เลื้อผ้า, รูปเคารพ, การตกแต่งขนมปังและการประดับตกแต่งไข่อีสเตอร์ งานหัตถกรรมแต่ละ อย่างจะมีข้อมูลที่น่าสนใจในลักษณะภูมิหลัง รูปร่างและสีสันทัน เรื่องราว การออกแบบและลวดลาย การใช้งาน การก่อสร้าง ความหลากหลายตามภาคต่างๆ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับศาสนา หรือ การเฉลิมฉลองที่เป็นพิธีกรรมต่างๆ และการถ่ายทอดเทคนิคงานฝีมือจากคนรุ่นหนึ่ง ไปยังคนอีกรุ่น หนึ่ง โดยเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต

ในปี ค.ศ. 1985 เน็ตเทิลตัน และแอนนิต้า แคธเธอริน อลิซาเบธ (Nettleton, Anitra Catherine Elizabeth, 1985 : Abstract.) ได้ทำการศึกษา ในเรื่องงานแกะสลักไม้ภาพลักษณ์เชิงประเพณีของชาวโซนา และเวนดา เป็นการศึกษา งานแกะสลักไม้ ภาพลักษณ์เชิงประเพณีของชาวโซนา (ซิมบับเว) และชาวเวนดา (ทรานส์วาลภาคเหนือ)

จากประเพณีฆราวาสและลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏกลุ่มปกครองของชาว เวนดาซึ่งเป็นทายาทของชาว รอสวีโซนา ประเพณีการแกะสลักไม้ของชาวโซนาและเวนดา ได้ รับการพิจารณาในแง่ของหลักดังกล่าวเพื่อจะทราบว่า มีลักษณะด้านรูปแบบและการแสดงความ เคารพบูชาที่เหมือนกันหรือไม่เพื่อจะค้นหาแบบให้อย่างกว้างขวางขึ้นก็ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับ การแกะสลักไม้เชิงประเพณี ในบรรดากลุ่มที่อยู่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะชาวตซองกา ของโมซัมบิก และทรานส์วาล และกลุ่มโซโตเหนือของทรานส์วาล แล้วจึงได้นำมาวิเคราะห์งานแกะสลักไม้ของ ชาวไวนา และเวนดา

จากการวิเคราะห์พบว่า ชาวโซนาและเวนดา มีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ที่คล้ายคลึง กันในลักษณะของรูปแบบ และการแสดงความเคารพบูชาในแผ่นประกอบการดำเนิน และแผ่นรอง ศีรษะของชาวโซนา ที่สะท้อนให้เห็นตามประตู กลอง ระนาด และถ้วยชามอันศักดิ์สิทธิ์ของชาว

เวเนตา ประเพณีที่สองของการแกะสลักไม้ของชาวเวเนตาคือ ภาพไม้ที่ใช้ในตอนเริ่มเรียนของเด็กหญิง พบว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีการแกะสลักไม้ของชาวโซนาแต่อย่างใด ภาพลักษณะของชาวเวเนตามีลักษณะคล้ายกับงานอันผสมกลมกลืนกัน ของชาวตซองก้า และโซโตเหนือ การปรากฏของประเพณีการแกะสลักทั้งสองที่พบในชาวเวเนตา มีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์มุขปาฐะ และสะท้อนให้เห็นความเด่นชัดในระดับสังคมของชาวเวเนตาการวิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามจากชาวโซนาและเวเนตา ในระหว่างเดือนกันยายน 1977 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 1981

ในปี ค.ศ. 1987 บัคเอาร์ทและทิมมี โจ (Bookout, Timmy Joe, 1987 : Abstract.) ได้ทำการศึกษาในเรื่อง ผู้สานตะกร้าแบบดั้งเดิม ในภาคตะวันออกเฉียงใต้และภาคกลางตอนใต้ของสหรัฐอเมริกา โดยมีการสัมภาษณ์ผู้สานตะกร้าแบบดั้งเดิมในจำนวน 8 รัฐทางภาคตะวันตกเฉียงใต้และภาคกลางตอนใต้ซึ่งได้แก่ รัฐนอร์ธ แคโรไลนา, เซาท์ แคโรไลนา, เทนเนสซี, จอร์เจีย, ฟลอริดา, อลาบามา, มิสซิสซิปปีและหลุยเซียน่า และมีการบันทึกภาพขณะกำลังสานตะกร้าไปด้วยกลุ่มประชากร ได้รับการจัดแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มภายในแต่ละภาค คือ ชนอเมริกันพื้นเมือง ชนอัฟโรอเมริกัน และยูโรอเมริกัน ได้มีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องชีวประวัติของผู้สานตะกร้าจำนวน 174 คน นอกจากนี้ยังมีการถ่ายภาพของผู้สานตะกร้าจำนวน 26 คน และมีภาพตะกร้าแบบต่างๆ จำนวน 198 ภาพด้วย การศึกษารั้งนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการสานตะกร้าว่าเป็นมรดกทางชาติพันธุ์และทางครอบครัวและได้สังเกตเห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างของผู้ผลิตจากภาคใต้ได้มีการอภิปรายถึงวัสดุ เทคนิค สีย้อมและรายละเอียดของลวดลายซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของประชากร ที่สานตะกร้าแบบดั้งเดิม การศึกษาได้ตั้งเป็นทฤษฎีความสัมพันธ์สามด้านของความต่อเนื่องในการสานตะกร้าแบบดั้งเดิมได้แก่ (ก) พื้นดิน (ข) ร่างกาย และ (ค) ชุมชนหรือครอบครัว

ในปี ค.ศ. 1989 กานาโนจา และตาปานิ ไฮอิกิ (Kananoia, Tapani Heikki, H, 1989 : Abstract.) ทำการศึกษาในเรื่อง งานทักษะและเทคโนโลยี : การศึกษากิจกรรรมและการศึกษาเพื่องานในระดับสามัญศึกษา เป็นการปริทัศน์เรื่องการศึกษาเพื่องานพื้นฐานด้านปรัชญา ของเทคโนโลยีและประวัติศาสตร์ของการศึกษาเป็นกรอบของการปริทัศน์ขั้นตอนพัฒนาการของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในแต่ละประเทศ ควรจะบอกถึงคุณภาพและเนื้อหาของการศึกษาเพื่องานในระดับสามัญศึกษา โดยรากฐานเดิมของการศึกษาเพื่องานนั้นอยู่ในการหัตถศึกษา ในการผลิตสิ่งของและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ในยุคก่อนอุตสาหกรรมขั้นต่อไป พัฒนาขึ้นในการปฏิวัติอุตสาหกรรมยุคแรก คือ การศึกษาเพื่อเครื่องจักรและงานในโรงงาน ขั้นสุดท้ายก็คือ การศึกษาเทคโนโลยีซึ่งควรจะมีความคล่องแคล่วรอบตัว และเน้นไปในการทำความเข้าใจกระบวนการมากกว่าผลงานขณะเดียวกันก็เป็นการแนะนำเรื่องเทคโนโลยี

สมัยใหม่ด้วย ขั้นตอนเชิงอุตสาหกรรมทุกขั้นตอนควรจะเป็นที่คุ้นเคยแก่นักเรียนในโรงเรียน แม้ว่า การเน้นในประเทศที่พัฒนาแล้ว จะมุ่งไปยังเทคโนโลยีใหม่ก็ตาม นี่คือวิธีการทำความเข้าใจ เทคโนโลยีและการพัฒนาทฤษฎีนี้เรียกว่า "ทฤษฎีวิวัฒนาการ ประวัติศาสตร์ ของงานเทคนิค"

ในปี ค.ศ. 1991 ลาโซเน และโยฮันนา แอล (Lasonen, Johanna L, 1991 : Abstract.) ได้ทำการศึกษาในเรื่องการอาชีวศึกษา และแนวโน้มในการฝึกอบรมใน ฟินแลนด์ ประกอบด้วยการศึกษาก่อนอาชีวศึกษา ในระดับก่อนประถมศึกษาและ โรงเรียนแบบ ประสม และการฝึกอาชีพแบบเป็นทางการ ในระดับมัธยมศึกษา และหลังมัธยมศึกษาการศึกษา ก่อนอาชีวศึกษามุ่งส่งเสริม การพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก โดยการบูรณาการวิชาการฝีมือ และภาค ปฏิบัติ เข้ากับหลักสูตรก่อนประถมศึกษาและ โรงเรียนแบบประสมการอาชีวศึกษาอย่างเป็นทางการ ในระดับมัธยมและระดับการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีจุดมุ่ง ไปเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สรุบบัญญาของระบบ อาชีวศึกษา ในปัจจุบันประกอบด้วย (1) ความต้องการด้านแรงงานที่มีการศึกษา ไม่อาจตอบสนอง ได้ในทุกสาขา (2) โอกาสในการศึกษาต่อไม่สอดคล้องกับความชอบของเยาวชนและ (3) ความ แตกต่างระหว่างด้านวิชาการและอาชีวศึกษามีชัดเจนไป การอาชีวศึกษาผู้ใหญ่อาศัยหลักความ เสมอภาคทางการศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง ประเด็นการพัฒนาศึกษาต่อก็คือ การให้การ ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยบูรณาการวิชาชีพและวิชาสามัญ และการสร้างรูปแบบใหม่ ของระดับหลังมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาสายวิชาชีพ การปฏิรูปการอาชีวศึกษา มีจุดมุ่งหมายหลัก เพื่อขยายทักษะวิชาชีพและเปิดโอกาสจากการอาชีวศึกษาไปสู่อุดมศึกษา และมหาวิทยาลัย

ในปี ค.ศ. 1983 ฟิลลิปส์ ลินเซย์ เมสัน (Mason, Phillip Lindsay, 1983 : Abstract) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อศิลปะและงานช่าง ของกลุ่มศิลปินผิวดำยุคต้น (1641 - 1865) ที่มีต่อการนำไปใช้เพื่อการศึกษาด้านศิลปะ" โดยมี วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อตรวจสอบอิทธิพล ด้านวัฒนธรรมที่มีต่อศิลปะการตกแต่งและการ เขียนภาพของกลุ่มศิลปินผิวดำในยุคต้น และเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร การศึกษาศิลปะ วิธีการวิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารภาพ ที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะและงานช่างที่ทำขึ้นโดยกลุ่ม ศิลปินเหล่านี้และสำรวจขีดความสามารถในการถ่ายทอด เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบต่อสังคม ของคนผิวดำได้อย่างไร ยังรวมไปถึงการศึกษา การแกะสลักไม้ การสานตะกร้า การทำเครื่องเรือน เครื่องปั้นดินเผา การปักผ้าและการเขียนรูป เพราะเหตุว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอิทธิพลของชาวแอฟริกัน ยุโรปและอเมริกัน ที่ส่งผลกระทบต่องานศิลปะและงานช่างของชาวแอฟริกัน อเมริกัน(ผิวดำ) จากหลักฐาน ทางรูปถ่ายประวัติศาสตร์และศิลปะ นำมาใช้เป็นข้อพิจารณาทำหลักสูตรเพื่อศึกษาด้านศิลปะด้วย

การวิจัยครั้งนี้ถูกกำหนดระหว่างปี 1649 ถึง 1865 ด้วยเหตุผลว่า 1. จุดที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องวรรณะดี 2. ไม่ครอบคลุมระยะเวลาและสิ่งที่ยังติดเกี่ยวกับการได้ปล่อยเป็น

อิสรภาพของคนผิวดำ 3. มีการศึกษาเฉพาะศิลปะของชนผิวดำทางตอนเหนือซึ่งอาศัยอยู่ในเขตของทาสผลปรากฏว่าหลักฐานทางศิลปะของชาวแอฟริกัน-อเมริกัน ได้บ่งบอกถึงความคล้ายคลึงของวัฒนธรรมแอฟริกันอเมริกันและยุโรปดังนี้ 1. มีความคล้ายคลึงกันของการพัฒนาการของศิลปะ 2. ความคล้ายคลึงกันของสัญลักษณ์ 3. การเปรียบเทียบรูปแบบที่ไปในทิศทางเดียวกันในแง่มุมของแขนงวิชาศิลปศึกษา

ในปี ค.ศ. 1986 รอเจอร์ นิช (Neich, Roger, 1986 : Abstract) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "พัฒนาการของการเขียนรูปคนของชาวเผ่าเมาลีในนิวซีแลนด์" มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาความเป็นมาของการเขียนรูปคนของชนเผ่าเมาลีในนิวซีแลนด์ว่าได้รับอิทธิพล และการถ่ายทอดเช่นไร โดยศึกษาศิลปะพื้นบ้านของชาวเมาลี และค้นคว้าด้านเอกสารชีวิตความเป็นอยู่ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ โดยสรุปได้ว่าการเขียนภาพดั้งเดิมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวเมาลี จะไม่นิยมเขียนรูปร่างที่ชัดเจน แต่จะเป็นภาพนามธรรมลงบนท่อนซุงหรือการแกะสลักไม้สีที่ใช้มาจากดิน วัสดุธรรมชาติโดยเรียกชื่อวิธีการเขียนภาพว่าเป็นลักษณะ โควาอิวาอิ (Kowhai whai Painting) ซึ่งจะพบเห็นได้จากบนไม้พายของเรือแคนูเท่านั้น มีแบบที่ใช้อย่างน้อย 3 แบบ โดยมีลักษณะแตกต่างกันไปตามเขตที่อาศัย และพบเห็นในงานสถาปัตยกรรม โดยการถ่ายทอดจากงานหัตถกรรมสูงงานสถาปัตยกรรม และทำให้บ้านกลายเป็นอนุสรณ์สถานแก่บรรพบุรุษซึ่งเป็นแบบอย่างของชาวเมาลี ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงในการวาดภาพโดยมีการนำรูปลักษณะมาใช้ผสมผสานกับวิธีการดั้งเดิมของชนเผ่าเมาลี โดยเริ่มจากเกาะแถบตอนเหนือ โดยเตกูติ (Te kooti) เป็นผู้ริเริ่มจนก่อให้เกิดรูปแบบของโบสถ์ ริงกาตู (Ringatu Church) กลุ่มจิตกรร ริงกาตู ได้ผสมกฎเกณฑ์แนวการเขียนภาพธรรมชาติของยุโรปกับการแกะสลักไม้ของเมาลี ซึ่งมีอิทธิพลของการตกแต่งโบสถ์ของชาวเมาลี ในระหว่างปี ค.ศ. 1849 - 1863 วิธีการสอนของริงกาตูและประสพการณ์เมาลีแลนด์คอร์ต (Maori Land Court) ได้เปลี่ยนประวัติศาสตร์ไปสู่เอกลักษณ์ใหม่ในการวาดภาพ เรื่องประวัติศาสตร์มากกว่าเรื่องบรรพบุรุษ ในช่วง 50 ปีการเขียนรูปหุ่นที่เป็นรูปแบบศิลปะแบบ ออ ทอ ด็อกซ์ สมัยเก่า (Orthodox Traditional art-form) ได้ถูกทำขึ้นเพื่อปลุกสำนึก ให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของชนชาติเมาลี

ในปี ค.ศ. 1985 เบเวอรี่ เคย์ แบรินด์ (Brandt, Beverly Kay, 1985 : Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ของประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน สถาปนิกช่างฝีมือ และสมาคมศิลปหัตถกรรม, บอสตัน" (S.A.C.B.) ในช่วงระยะเวลา 20 ปีแรกของ ค.ศ. 1897 - 1917 โดยมีจุดประสงค์ 3 ข้อคือ 1. เพื่อการทำแผนภูมิการโยกย้ายและความเคลื่อนไหวทางศิลปหัตถกรรมจากอังกฤษสู่บอสตัน 2. เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมของบอสตันในช่วงศตวรรษ 3. เพื่อบ่งชี้ถึงความเคลื่อนไหวในบอสตันในช่วงเริ่มต้นของสมาคม